

ТЕМА: ПРАВНО-ПОЛИТИЧКА ДИМЕНЗИЈА НА ОПТАНТСКА СОПСТВЕНОСТ
или ОСИМСКИТЕ СПОГОДБИ – модел за решавање на слични прашања

Членови на комисија:

1. Проф. д-р Владимир Ортаковски vladimir.ortakovski@gmail.com

Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

2. Проф. д-р Томе Батковски tomebat52@gmail.com

Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

3. Проф. д-р Елена Темелковска Анева e.temelkovska@gmail.com

Правен факултет – Кичево
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

4. Проф. д-р Стојанка Мирчева s.mirceva@gmail.com

Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

5. Проф. д-р Жидас Даскаловски daskalovski@hotmail.com zhidas@yahoo.com

Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

УНИВЕРЗИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - Битола
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ - СКОПЈЕ

Зоран Тодоров

ПРАВНО-ПОЛИТИЧКА ДИМЕНЗИЈА НА ОПТАНТСКА СОПСТВЕНОСТ или
ОСИМСКИТЕ СПОГОДБИ

- модел за решавање на слични прашања

Докторска дисертација

Скопје, 2021 година

МЕНТОР: Проф.д-р Владимир Ортаковски
Факултет за безбедност - Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола

ЧЛЕНОВИ НА КОМИСИЈА:

Проф. д-р Томе Батковски
Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола

Проф. д-р Елена Темелковска Анева
Правен факултет – Кичево
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола

Проф. д-р Стојанка Мирчева
Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола

Проф. д-р Жидас Даскаловски
Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола

Датум на одбрана:

Датум на промоција:

Наука на која што се стекнува докторатот: Доктор на безбедносни науки

Апстракт

Докторскиот труд обработува, во својата основа, еден комплексен и уникатен правен, но и политички институт: оптантската сопственост. По својата природа, единствен, како во правна смисла, така и во контекст на меѓународната политика. Инаугуриран постепено, и во неколку фази, тој доживува своја еволуција во период долг триесет години. Од завршувањето на Втората светска војна во 1945 година, па се' до формалниот чин на потпишувањето на Осимските спогодби (билатерален меѓународен договор помеѓу Италија и поранешната СФРЈ), кон крајот на 1975 година.

Во трудот се повлекува паралела помеѓу состојбата во Истра, на планот на сопствено-правните односи (по завршувањето на Втората светска војна), од една страна, и состојбите во северниот дел од Грција, во сферата на сопственичките права, односно статусот на граѓаните од различна етничка припадност.

Заложбата и однапред поставената цел на ова научно истражување и порака на авторот на трудот е, пред се' цивилизациска: правото на сопственост да биде третирано како универзално и неотуѓиво право, кое им е загарантирано на сите граѓани, без оглед на припадноста кон одредени држави, односно разлики во општественото уредување.

Авторот нуди решение како Осимските спогодби можат да бидат искористени како компаративен пример и модел кој би бил применет за надминување на отвореното прашање на имотите на етничките Македонци во Северна Грција и покрај несомнената историска дистанца и другите евидентни разлики во двата примера.

Клучни зборови: оптантска сопственост, меѓународно јавно право, Осимските спогодби, Македонија, меѓународен договор.

Abstract

The doctoral dissertation deals with, in its essence, a complex and unique legal, but also political notion: the optant property. By its nature, unique, both in legal terms and in the context of international politics. Inaugurated as a legal notion, gradually, and in several stages, the author experiences its evolution over a period of thirty years. From the end of World War II in 1945, until the formal act of signing of the Osimo Accords (a bilateral treaty between Italy and the former SFRY) in late 1975.

The paper draws a parallel between the situation in Istria (after the end of the Second World War), on the one hand, and the situation in the northern part of Greece, in terms of property rights, i.e. the status of citizens of different ethnicity. The commitment and the predetermined goal and message of the author of the work is of civilized nature/character: the right to property be treated as a universal right that is guaranteed to all citizens, regardless of affiliation to certain countries or differences in social order.

The author offers a solution to the question on how the Osimo Accords can be used as a comparative example and applied to overcome the open question of the property of ethnic Macedonians in northern Greece, despite the undoubted historical distance and other obvious differences in the two examples.

***Keywords:* optant property, public international public, the Osimo Accords, Macedonia, international treaty.**

ИЗЈАВА

од м-р Зоран Тодоров

Изјавувам дека при изработката на докторскиот труд ги почитувам позитивните законски прописи од областа на заштитата на интелектуалната сопственост и не користев реченици или делови од трудови на други автори без да ги почитувам методолошките стандарди.

Изјавата ја давам под полна материјална и кривична одговорност.

Изјавил:

м-р Зоран Тодоров

СЛИКИ

- Слика 1 Постер на Маршаловиот план (стр.22)
- Слика 2 Резолуцијата бр.16/1947 на Советот за безбедност на ООН (стр.23)
- Слика 3 Факсимил на Парискиот мировен договор од 1947 (стр.31)
- Слика 4 Припадници на НОФ (стр.103)
- Слика 5 Вооружени припадници на НОФ (стр. 105)
- Слика 6 Колона бегалци од Егејска Македонија (стр.106)
- Слика 7 Деца бегалци кои ја преминуваат границата (стр.109)
- Слика 8 Формалниот чин на потпишувањето на Осимските спогодби (стр.199)

ГЕОГРАФСКИ КАРТИ

- Мапа бр. 1 Карта на Зона А и Зона Б – полуостровот Истра (стр.24)
- Мапа бр. 2 Карта на регионот на Македонија пред Првата светска војна (стр. 97)
- Мапа бр. 3 Карта на регионот Македонија од 1913 година (стр.98)

СОДРЖИНА

1. Вовед.....	1
1.1 Формулација на проблемот.....	1
1.2 Определување на предметот на научното истражување	1
1.2.1 Теоретско определување на предметот на... истражувањето.....	2
1.2.2 Операционално определување на предметот.....	3
1.2.3 Дисциплинарно определување на предметот.....	3
1.2.4 Временско – просторно определување на предметот.....	4
1.3 Цел на истражувањето.....	4
1.4 Хипотези.....	5
1.5 Начин на истражување - методи и техники.....	6
1.6 Научна и општествена правданост.....	6
2. Мирно решавање на спорите - концепциско доктринарен осврт.....	7
2.1 Настанување/постоење на меѓународен спор	7
2.2 Меѓународен спор - поим	9
2.2.1 Општо прифатена дефиниција на меѓународен спор.....	9
2.2.2 Други дефиниции на поимот спор.....	11
2.3 Концептот на мирно решавање на спорите.....	12
2.3.1 Повелбата на Обединетите нации.....	12
2.3.2 Декларацијата од Манила (генеза).....	13
2.4 Добри услуги.....	15
2.5 Учество на трета страна преку посредување.....	17
2.6 Директни преговори-дефиниција.....	19
2.7 Модел на преговарачка рамка.....	19
3. Комплексното прашање на имотите на граѓаните на Истра по завршувањето на Втората светска војна.....	20
3.1 Неспорни историски факти.....	20
3.2 Парискиот мировен договор од февруари 1947.....	25
3.3 Настанување на Слободната територија на Трст.....	32
3.4 Отпочнувањето на Студената војна и нејзиниот одраз на состојбите.....	33

3.4.1	Периодот од завршувањето на Втората светска војна до потпишувањето на Лондонскиот Меморандум.....	34
3.5	Лондонскиот Меморандум од 1954 година.....	36
3.6	Територијалната поделба на Северен Јадран од 1945 до 1975.....	40
3.7	Политичко правните збиднувања, атмосферата која претходи на склучувањето на Осимските спогодби.....	45
3.7.1	Иницијални чекори за свикување на конференција за безбедност и соработка во Европа.....	47
3.7.2	Подготовка на конференција за безбедност и соработка.....	49
3.7.3	Трите подготвителни сесии на конференција за безбедност и соработка.....	50
3.7.4	КЕБС – одржување на главната пленарна сесија.....	52
3.7.5	Југословенско – италијанскиот територијален спор.....	53
3.8	Одраз на процесите на глобалната политичка сцена врз билатералниот спор меѓу Југославија и Италија – завршница на преговорите.....	55
3.9	Преговорите (непосредни) за склучување на Осимските спогодби – завршни разговори и анализа на постигнатите решенија.....	59
3.9.1	Тајните преговори во дворецот Стрмол во Словенија.....	63
3.9.2	Завршница на преговорите - средбите во Дубровник и Струѓан..	66
3.9.3	Потпишување на Осимските спогодби.....	66
4.	Осимските спогодби – продлабочен правен осврт и анализа.....	68
4.1	Анализа на Осимскиот договор.....	69
4.1.1	Преамбула.....	70
4.1.2	Анализа на поединечните членови на Осимскиот договор.....	73
5.	Оптантската сопственост (поим).....	83
5.1	Оптантска сопственост – генеза на поимот оптанти и компаративни примери.....	83
5.2	Оптантска сопственост – разработка на поимот.....	85
5.2.1	Поимот оптанти.....	88
5.2.2	Поимот езули.....	88
5.2.3	Разграничување на поимите езули и оптанти и прецизирање на поимот бегалци.....	88

5.3	Оптантска сопственост -правна природа и статус.....	89
5.4	Имплементација на Осимските спогодби – имотен проблем (заклучок).....	90
5.5	Перспективите на Осимските спогодби во евроинтеграциските процеси на земјите од просторот на поранешна СФРЈ.....	91
6.	Правниот режим на имотите на етничките Македонци во Грција.....	92
6.1	Положбата на етничките Македонци во Северна Грција.....	93
6.1.1	Појмовно и географско разграничување на поимите Македонија, Егејска Македонија, Демократска/Народна/Социјалистика Република Македонија.....	93
6.1.2	Бројност и грчкото државјанство на етничките Македонци.....	94
6.2	Новата административна поделба и состојбата во географскиот регион Македонија.....	98
6.3	Политичките околности во контекст на воените судири во Северна Грција 1946-1949 година.....	106
6.4	Имотите (правниот статус) на етничките Македонци во Грција.....	111
6.5	Натамошна разработка на проблемот и можни решенија.....	112
7.	Билатерален договор како можно решение.....	115
8.	Модел Договор за регулирање на односите помеѓу Хеленската Република и Република Северна Македонија во областа на имотно правните односи.....	120
8.1	Елаборација на предложените решенија.....	124
8.2	Применливост на концептот „оптантска сопственост“ во регулирањето на статусот на имотите на етничките Македонци во Северна Грција.....	126
8.3	Договорот од Преспа ¹ и решенијата во предложениот нацрт текст на Договорот- корелација.....	128
9.	Заклучоци.....	129

¹ Конечна спогодба за решавање на разликите опишани во резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, за престанување на важноста на Привремената Спогодба од 1995 година и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните, достапно на <https://mfa.gov.mk/mk/document/1708>, пристапено на 27.03.2021 година

10. Предлог мерки и активности.....	133
11. Прилози.....	137
11.1 Прилог 1: Анекси кон Осимските спогодби	137
11.2. Прилог 2: Одлука во случајот Леоне против Словенија.....	150
11.3 Прилог 3: Извод од Четвртиот извештај на ECRI за Грција.....	157
11.4 Прилог 4: Извод од алтернативниот Извештај на Greek Helsinki Monitor по Конвекцијата за елиминирање на сите форми на расна дискриминација (CERD).....	160
11.5 Прилог 5: Извод од Извештајот на Human Rights' Watch (1994)	163
11.6 Прилог 6: Договорот од Преспа (Конечна спогодба за решавање на разликите опишани во резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации за престанување на важноста на привремената спогодба од 1995 година и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните).....	165
Библиографија.....	185
Извори од електронска база на податоци (Web sites).....	194
Меѓународни извештаи, документи, нормативни акти и други правни документи.....	196
Медиуми, списанија, публикации и друга периодика.....	198
Епилог.....	199

Едвард Вилиам Саид

*„Егзилот е необично привлечен како тема за размислување,
но е одвретен за живеење“²*

² Edward Wiliam Said, American professor and literary critic, достапно на <https://www.britannica.com/biography/Edward-Said>, пристапено на 1.11.2020 година

1. ВОВЕД

1.1. Формулација на проблемот

Осимските спогодби се договори склучени помеѓу Италијанската Република и Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) и потпишани во гратчето Осимо, во близина на Анкона, Италија, на 10 ноември 1975 година, со кои двете земји уредуваат цела низа прашања од кои најизразени се граничните и прашањата на сопственоста на граѓаните државјани на двете земји, кои остануваат од двете страни на границите. Со овие договори е договорена стопанска, културна и друг вид на соработка за добробит на пограничното население. По распадот на СФРЈ, обете земји – наследнички, Словенија и Хрватска, по пат на сукцесија, ги превземаат обврските од Осимските спогодби. Со Осимските спогодби за прв пат се официјализира правниот институт - оптантска сопственост.

Во трудот се прави обид за повлекување паралела помеѓу едно од најгорливите прашања од нашата понова историја - (1) враќањето на имотите на етничките Македонци, протерани од Северна Грција, односно можноста за враќање или пронаоѓање правна формула за повторно уживање на нивните имоти, и (2) режимот кој го воспоставуваат Осимските спогодби со напуштените имоти во Истра (главно, во сопственост на граѓани од италијанско етничко потекло).

1.2. Определувањето на предметот на научно истражување

Предмет на истражување е регулирањето/решавањето на статусот на т.н. **Оптантска сопственост**, односно имотот, во приватна сопственост на физичките лица, кој не бил понуден на откуп додека за тоа не се постигне согласност помеѓу двете заинтересирани страни.

Предметот на ова истражување е насочен кон изнаоѓање на надворешно-политички и правно издржан модалитет за враќање на имотите на една друга засегната категорија граѓани - етничките Македонци со потекло од Северна Грција. Истовремено, предметот опфаќа и разработка на сублимирани предлози на решенијата кои ова истражување ги нуди во поткрепа на основното тврдење/претпоставка: *дека*

моделот применет во Истра би можел да биде искористен и за надминување на проблемот со имотите на етничките Македонци во Северна Грција.

Етимолошки, но и по својата природа, оптантската сопственост е поим кој има правен карактер, но може да биде третиран и како поим кој произлегува од Меѓународните односи.³

Со оглед на појмовното определување на оптантската сопственост, а во функција на што поблиско прецизирање на предметот на истражувањето, во трудот ќе биде опфатена и теоретската разработка на поимот меѓународен спор, согласно прифатената научна доктрина.

Ова нужно не подразбира и претпоставка, ниту потврда дека меѓу нашата земја и соседна Грција, всушност, постои меѓудржавен спор во врска со имотите на граѓаните од македонско етничко потекло. Но, согласно општо прифатените дефиниции во меѓународното⁴ и меѓународното приватно право, доволен е фактот и физички лица да поставуваат свои, на правна основа засновани барања, за да може несогласувањето да добие и карактер на спор. Засега, гледано од перспектива на нашата држава и соседна Грција, тоа не е случај.

1.2.1 Теоретско определување на предметот на научно истражување

Во теоретска смисла, вака дефинирианиот предмет на истражување, добива своја теоретска разработка преку основните поими, потребни за определување на основата на научниот проект.

Основен поим, кој завзема доминантно место во ова истражување, е поимот на оптантската сопственост, правен институт кој настанува, во практична смисла, преку неговото официјализирање со меѓународен договор и претставува единствена појава која, по одигрувањето на својата правна, но и историска улога, заминува во историјата. Тоа го прави овој единствен поим и дополнително деликатен за дефинирање и подлабоко истражување. Затоа што, иако во својот назив, овој правен институт го содржи зборот сопственост, тој не може да се подведе, целосно, во класичната

³ За предметот и опфатот на научната дисциплина повеќе кај Dimitrijević V., - Stojanović R.,(1996) *Međunarodni odnosi*, Beogradski centar za ljudska prava, стр.3

⁴ Во најширока смисла, „меѓународен спор постои кога таквото несогласување вклучува влади, институции, правни лица (корпорации) или физички лица од различни делови на светот.“ (*според дефиницијата на Ј. Г. Мериле*)

дефиниција на поимот сопственост, согласно општо прифатените принципи на стварното право⁵.

Во овој труд, во најголем дел предметот на истражување се третира во генерална смисла, а во некои делови и преку неговите модифицирани облици, односно имотот кој не бил понуден на откуп додека за тоа не се постигне согласност помеѓу двете заинтересирани страни.

Поимот оптантска сопственост во целото истражување е нераскинливо поврзан со Осимските спогодби, билатералниот договор помеѓу Италијанската Република и поранешната СФРЈ. Двата други меѓународни договора, детално разработени во трудот (Парискиот мировен договор од 1947 и Лондонскиот Меморандум од 1954), се само правни акти кои, во својата развојност и со утврдените решенија неминовно водат кон меѓународниот договор, кој сеопфатно и конечно го регулира институтот оптантска сопственост - Осимските спогодби.

1.2.2. Операционално определување на предметот

Операционалното определување на предметот ги опфаќа причините, условите, учесниците, мотивите, интересите, целите и активностите, поврзани со предметот на истражувањето. Во таа смисла, причините и условите кои доведуваат до појавата на институтот Оптантска сопственост (и склучувањето на Осимските спогодби) се мошне комплексни. Тие имаат, првенствено, историска основа, па затоа е неопходно во самиот почеток на истражувањето да биде поместена и анализа на историскиот контекст во кој настанува овој институт, меѓународните околности кои му претходат, во хронолошка смисла, но и социолошко-правната димензија на ова прашање.

1.2.3 Дисциплинарно определување на предметот

⁵ Stanković O., Orlić M., (1996) *Stvarno pravo*, 9 izdanje, Nomos, Beograd, стр. 37

Сопственост, стварно право што му дава на носителот најцелосно правно овластување за работи што правниот поредок ги дозволува и гарантира. Сопственикот е овластен да прави со својот имот сè што не е незаконско. Правниот концепт на сопственост потекнува и се развива во Рим. Врз основа на римската правна традиција, правото на сопственост се дефинира како: стварно право на одредена ствар што го овластува нејзиниот носител да стори со неа што сака и да исклучи некој друг од тоа, доколку не е во спротивност со правата и законските ограничувања на другите луѓе. Правото на сопственост е ограничено со туѓи права и ограничувања кои постојат за да се заштитат другите интереси. Традиционално, овластувањата на сопственикот вклучуваат право на сопственост (*ius possidendi*), право на употреба (*ius utendi*), право на плодуюживање (*ius fruendi*), право на располагање (*ius disponendi*) и право на исклучување на третиот (*ius extendi tertii*).

Вака конципираниот труд, нужно и евидентно, има допирни точки со повеќе гранки на правото, но и со други научни дисциплини: **меѓународното јавно право**, и тоа првенствено поради фактот што предмет на разработка е и еден билатерален меѓународен договор склучен, и во најголема мерка имплементиран од две суверени држави - субјекти на меѓународното право, **граѓанско - правна димензија** - поради фактот што третира регулирање (или воспоставување на правен режим) на правото на сопственост од страна на нивните титулари, по многу обележја уникатен во светот, но, сепак насочен директно кон зачувување на тоа право од страна на неговите носители, регулирање на **правата на малцинствата** од двете страни на границата, согласно, во тоа време највисоките постоечки стандарди во таа сфера: Конвенцијата за елиминирање на сите форми на расна дискриминација (CERD), Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (ICCPR), Универзалната декларација за човекови права на Обединетите нации од 1948 година и Повелбата на Обединетите Нации, како и недвосмислено - **историско правната димензија** на целото прашање.

Исто така, вака конципираната тема, недвосмислено спаѓа и во досегот на двете научни дисциплини: **меѓународни политички односи и дипломатска историја**.

1.2.4. Временско и просторно определување на предметот

Предметот на истражувањето, во смисла на период кој се истражува, е определен во временска отсечка од 30-35 години: периодот од почетокот на Втората светска војна, па се' до потпишувањето на Осимските спогодби во 1975 година. Просторно, предметот на истражувањето се одвива во земјите настанати по распадат на поранешната југословенска Федерација (Словенија и Хрватска), Италијанската Република и Хеленската Република.

Непосредното истражување на авторот, кое му претходи на изработката на докторскиот труд - се одвива во периодот 2010-2020 година.

1.3. Цел на истражувањето

Целта на спроведеното истражување е двозначна: да го расветли *проблемот* и да даде *одговор* на истражувачкото прашање. Конкретно детектираниот проблем бил предмет на извесен број студии, кои претставуваат обид за негово разјаснување. Сепак, авторот е на став дека постои потреба од нови истражувања базирани на квалитетни

теоретски основи и примена на најсовремените техники и методи. Научната цел на ова истражување се состои во добивањето на една проширена и попродабочена слика за состојбата. Посебен акцент во истражувањето е ставен на научната анализа на институтот оптантска сопственост и можноста за негова примена во друго (поинакво) географско опкружување.

Однапред поставената цел на овој труд е, исто така, да повлече своевидна паралела помеѓу решението постигнато во далечните педесетти години од минатиот век помеѓу Италија и тогашна Југославија, и потенцијалното решение, кое, како можна опција за надминување на ова прашање, се предлага за надминување на проблемот кој граѓаните од македонско етничко потекло го имаат со своите имоти во Грција. Истовремено, поради историската временска дистанца која постои во однос на проблемот (кој е составен дел на предметот на истражувањето), настанат кон крајот на четириесеттите години од минатиот век, целта на истражувањето ќе биде прилагодена на актуелниот политички момент/контекст: неодамнешното потпишување на Конечната спогодба за решавање на разликите опишани во резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, за престанување на важноста на Привремената Спогодба од 1995 година и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните (склучена помеѓу нашата земја и соседна Грција на 17 јуни 2018 година).

1.4. Хипотези

На самиот почеток на овој труд, генералната хипотеза:

Примерот на Оптантската сопственост, кој несомнено довел до решавање и надминување на комплексниот карактер на сопственосните права на територијата на Истра, и тоа во мошне деликатен период (по завршувањето на Втората светска војна и периодот на Студената војна), е применлив/апликативен и на, од наша, македонска перспектива, поблискиот проблем со имотите на етничките Македонци во Северна Грција.

Посебни хипотези:

Актуелноста на ова прашање во рамките и од аспект на нашата земја и нејзиното опкружување во констелација на нејзината надворешно - политичка позиција и етаблирани односи на независна држава, која, по триесет години независност

повлекува паралели со историското наследство од (претходното) членство во југословенската Федерација.

Политичкото ефектуирање и применливоста на ова решение, во македонски услови (во внатрешниот правен поредок и во политичка смисла).

Институтот оптантска сопственост, во правна смисла, би можел повторно да „заживее“ и да биде инкорпориран во правните системи на двете засегнати земји.

1.5 Начин на истражување (методи и техники)

Во основа, предложениот, основен метод на истражувањето е **case study** (студија на случај). Секако, при непосредната изработка на овој труд се применети и цела низа други научни методи и техники :

- интервју,
- компаративен метод,
- историскиот метод,
- метод на индукција,
- метод на дедукција,
- аксиоматскиот метод,
- емпирискиот метод,
- дескриптивниот метод,
- метод на анализа.

Синтетичкото истражување и историскиот метод завземаат централно место во ова истражување, со оглед на насловот на докторскиот труд.

Составен дел од истражувањето се и двете насочени, неструктурирани интервјуа со:

- Силво Деветак, еден од реномираните, се' уште активни професори од Словенија, непосреден учесник во преговорите кои претходеле на склучувањето на Осимските спогодби, реализирано во месец април 2017 година, и
- Ерик Копач, универзитетски професор, учесник во преговорите на Словенија за пристапување кон ЕУ, реализирано во октомври 2019 година.

1.6 Научна и општествена оправданост

Во продолжение следува подетална елаборација на ова прашање, кое во некоја идна фаза би можело да послужи и како добра основа и модел за изработка на Платформа, зад која би застанала македонската држава и која би била иницирана во меѓународни рамки.

2. МИРНО РЕШАВАЊЕ НА СПОРОВИТЕ - КОНЦЕПЦИСКО ДОКТРИНАРЕН ОСВРТ

2.1 Настанување/постоење на меѓународните спорови

При дефинирањето на обемот на научното истражување и, особено, при формулацијата на проблемот кој е непосреден предмет на истражувањето, на самиот почеток, беше подвлечено дека Осимските спогодби се *договори* склучени помеѓу Италијанската Република и Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) и потпишани во гратчето Осимо, во близина на Анкона, Италија, на 10 ноември 1975 година, со кои двете земји ги уредуваат меѓусебните односи, како два субјекта на меѓународното право, две независни држави, кои имаат капацитет (во правна смисла) да учествуваат во меѓународните односи и взаемно да ги регулираат.

Во меѓународните односи, државите можат да соработуваат за некои прашања, додека за други можат да не се согласуваат. Тие можат да соработуваат, да преговараат, да разменуваат мислења, но нивната реторика може, исто така, да е во стагнација. Кои интереси и односи ќе преовладаат, зависи од голем број фактори и секој од нив дејствува во насока на промовирање на еден или друг процес. Преовладувањето на факторите кои го поттикнуваат развојот на односите во правец на спротивставени интереси, може да укаже на можноста за настанување на спорни прашања. Во односите меѓу државите можат да произлезат или, едноставно да постојат и отворени прашања. Зависно од формата на меѓузависност, според општо прифатените принципи во надворешната политика, научната доктрина на меѓународните односи познава, по својата основа, два дијаметрално спротивставени начини на надминување на несогласувањата:

- Интересите можат да се реализираат преку употреба на сила, каде силата е единствениот начин да се постигнат интересите, или

- Преку взаимно преговарање, договарање заради надминување на отворените прашања и несогласувања.⁶

Меѓународните договори, во теоријата на меѓународното право најчесто се дефинираат како согласност на волја која се постигнува меѓу две заинтересирани страни, кои имаат капацитет да учествуваат во меѓународните односи. Тој капацитет, според принципите утврдени во меѓународното (договорно) право, го имаат државите и меѓународните организации.⁷

Но, приоритет во современата надворешна политика и современите меѓународни (политички) односи, од аспект на надминување на несогласувањата меѓу државите, има мирното решавање на споровите, принцип кој е издигнат на ниво на перемпторна норма на меѓународното право.

Прашањето на постоење на отворено несогласување, дисонантност или во поширока смисла - отворените прашања меѓу субјектите учесници во меѓународните односи се поставува мошне често во современиот свет. Бројот на субјектите, различноста на поединечните интереси и испреплетеноста на потенцијалните сојузништва или антагонизми придонесуваат овој сегмент од меѓународните односи и меѓународната политика секојдневно да добива на динамика и интензитет.

Всушност, различните интереси на државите и меѓународните организации, како (основни) субјекти во меѓународните односи постојат откако постојат и самите држави, но артикулацијата на овие интереси во современиот свет добива уште поинтензивни, покомплексни форми и се манифестира на различни начини.

Во односите меѓу државите, во меѓународната политика, практиката покажува дека заедничка причина за (настанување на) меѓународен спор е различното гледање на основните елементи на еден настан. Во исто време, тој настан, ако навистина се случил, може да значи не само повреда на интересите на една од страните, туку и повреда на одредена меѓународна правна норма (на пример повреда на меѓународен договор). Ова доведува до спор и потреба да се реши, а во некои случаи го покренува и прашањето за преземање и на некои други чекори.⁸

⁶ Dimitrijević V., Stojanović R., (1996) *Međunarodni odnosi*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, стр. 4-5.

⁷ Ibler V., *Međunarodno javno pravo*, (1962) Školska knjiga, Zagreb, стр.17

⁸ Види особено кај Борис Кривокапић „Истрага као начин мирног решавања меѓународних спорова“ Меѓународно окружење, Војно дело, 5/2016, Београд

Пред продлабочената анализа и деталната елаборација на предметот на трудот, во продолжение, најпрвин ќе бидат презентирани неколку обиди за дефинирање на поимот на меѓународен спор, секако, во функција на определување на основните критериуми, кои во методолошка смисла, би требало да претставуваат основа за утврдување на евентуално постоење на спор (во меѓународно правна смисла), *vis a vis* предметот на ова истражување, за да подоцна бидат изнесени и предложени начините на решавање на (утврдените) спорни(те) прашања.

2.2 Меѓународен спор - поим

2.2.1 Општо прифатена дефиниција на поимот

Во делото *Меѓународно решавање на споровите*, Ј. Г. Мерилс, професор на Универзитетот во Шефилд, го дава поимот на меѓународен спор. Поимот „спор,, може да се дефинира како конкретно несогласување околу факт, право или политика, при што побарувањето или тврдењето од едната страна се соочува со против-барање или негирање од другата страна. Во најширока смисла, меѓународен спор постои кога таквото несогласување вклучува влади, институции, правни лица (корпорации) или физички лица од различни делови на светот. За постоење на спор, неопходна е инволвираност на два субјекта на меѓународното право (држава или меѓународна организација).

Според Мерилс, споровите се неодминлив дел од меѓународните односи, исто како што споровите меѓу индивидуите се неодминливи во внатрешните односи⁹. Истиот автор, во наведеното дело појаснува дека, исто како и индивидуите, и државите честопати сакаат едно исто нешто, нешто што го нема во неограничени количини за сите. Исто како што на пример, луѓето можат да не се согласуваат по прашањето како да се искористи една река, парче земја или сума пари, и државите често сакаат да прават различни работи при што нивните желби се инкомпатибилни, или дури взаемно се исклучуваат. Сепак, едната страна може да го промени ставот, можат да се изнајдат дополнителни ресурси или при продлабочена анализа да се изнајде решение со кое сите би биле задоволни, но ова, секако, не е можно во сите спорови, а особено не во меѓународните. Затоа, споровите, било меѓу држави, било меѓу соседи или роднини,

⁹ Merrills J.G., (2005) *International Dispute Settlement*, (4th edition), Cambridge University Press, стр.1

мораат да бидат прифатени како нормален дел од меѓучовечките односи што пак, од своја страна - бара нивно решавање. Основна претпоставка за тоа е обврзувањето на оние меѓу кои е веројатно дека во секое време може да настане спор (всушност, меѓу сите) дека спорите ќе ги решаваат на мирен начин. Овој принцип во внатрешните правни системи на сите модерни држави постои одамна. Токму со таква цел се создаваат законите и институциите кои овозможуваат спорите да се решаваат без нарушување на целината на воспоставениот поредок.¹⁰

Во меѓународните односи, според Мерилс, на ваквите проблеми долго им била давана помала важност, и следствено, соодветните меѓународни институции за справување со нив се создаваат нешто побавно и подоцна. Настанувањето на меѓународното право, кое во модерна форма се појавува во текот на XVII век, не било проследено ниту со создавање на Светска влада и, евидентно, ниту со откажување од страна на државите од употреба на сила како начин на решавање на меѓудржавните недоразбирања. Сепак, во 1945 година, во услови на се' уште свежи сеќавања на дивјачкото трчање по националните интереси (Мерилс), државите членки на Обединетите нации (новосоздадената организација) постигнуваат согласност и преку членот 2 (3) во основачкиот документ - Повелбата на Организацијата се обврзуваат „да ги решаваат меѓусебните спорови со мирни средства, на начин кој нема да ги доведува во прашање меѓународниот мир, безбедноста и правдата“.¹¹

Дополнително, автентично толкување овој член од Повелбата добива во Резолуцијата 2625 (XXV) на Генералното Собрание на Обединетите Нации, која недвосмислено прокламира дека „Државите ќе бараат рано и праведно решавање на нивните меѓународни спорови преку преговарање, анкетни комисии, медијација, помирување, арбитража, судско решавање, ќе прибегнуваат кон регионалните агенции или аранжмани, како и кон другите мирни начини за решавање на меѓународните спорови по сопствен избор.“¹² Во оваа одредба, донесена врз основа и во согласност со член 33 (1) од Повелбата на Обединетите нации, методите за мирно решавање на спорите не се наброени по приоритет, но мора да се признае дека првиот т.е. преговарањето е основен начин за справување со меѓународните спорови. Во практиката, преговорите се употребуваат повеќе од сите други методи заедно. Многу често, преговарањето е единствениот начин што се применува за решавање на

¹⁰ Merrills J.G., (2005) International Dispute Settlement, (4th edition), Cambridge University Press, стр.1-6

¹¹ Merrills J.G., (2005) International Dispute Settlement, (4th edition), Cambridge University Press, стр. 3-6

¹² General Assembly Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations, GA Resolution 2625 (XXV), 24 October 1970

конкретните спорови. Делумно поради фактот дека преговарањето, често е првиот метод кон кој државите прибегнуваат, делумно поради тоа што дава добри резултати, но исто така, и поради верувањето дека предностите на преговорите се толку големи што ја исклучуваат употребата на било кој друг метод дури и ако шансите за нивниот успех се мали. Во случаите кога некој друг метод, сепак, ќе биде употребен – преговарањето се’ уште не е исклучено, туку го наоѓа своето место при решавањето на споредните аспекти на спорот, на пример, како начин на дефинирање на условите за основање, организација и функционирање на меѓународните анкетни комисии.

Мерилс, во деталниот осврт на концептот/методот на мирно решавање на споровите, во своето капитално дело *Решавање на меѓународните спорови* заклучува дека на еден или на друг начин, преговорите, сепак, играат витална улога во решавањето на меѓународните спорови. Но, повеќе од само еден од начините за мирно решавање на веќе настанатите спорови, преговорите се и моќно средство за превенирање на нивното настанување. Бидејќи, спречувањето секогаш е подобро од лечењето, најпогодната точка од која треба да се тргне се консултациите како една од формите на преговарање.¹³

2.2.2 Други дефиниции на поимот спор

Но, во литературата можат да се најдат и некои други, малку поинакви дефиниции на поимот меѓународен спор. Според Gulliver, спор се јавува кога страните не се во можност да го решат своето несогласување и една од нив одлучи да го пренесе во јавниот домен¹⁴. Mather и Yngvesson, поимот спор го дефинираат како конфликт помеѓу две страни (поединци или групи), изнесување на одредено тврдење јавно, пред трета страна.¹⁵ Miller и Sarat, дефинираат дека спор постои кога барањето засновано на поплака е отфрлено целосно или делумно.¹⁶ Според Nader и Todd спорот произлегува од личен конфликт кој ескалира и се објавува јавно.¹⁷

Во правната практика, за најшироко прифатена дефиниција, се смета дефиницијата усвоена во случајот Mavromattis, на Постојаниот суд за меѓународна

¹³ Merrills J.G.,(2005) *International Dispute Settlement*, (4th edition), Cambridge University Press, стр.3-6

¹⁴ Gulliver P., (1979) *Disputes and Negotiations: A Cross Cultural Perspective*, Special Issue on Dispute Processing and Civil Litigation

¹⁵ Mather and Yngvesson,.(1980-81) Language Audience and the Transformation of Disputes, 15 Law and Soc’y Rev.775, 776 (1980-81)

¹⁶ Miller and Sarat, *Grievances, Claims and Disputes: Assessing the Adversary Culture*, 15 Law and Soc’y Rev, 525, 527 (1980-81)

¹⁷ Nader L. and Todd H., (1978) *The disputing process - Law in ten societies*

правда (Permanent Court of International Justice - PCIJ),¹⁸ судското тело на Друштвото на народите, во кој поимот меѓународен спор се дефинира како несогласување за правило (*point of law*) или факт, судир на правни ставови или интереси помеѓу две лица.¹⁹ Според *Richard Bilder*, суштествени елементи на поимот *спор* се:

- Несогласувањето мора да биде специфично. Односно, тоа мора да има рационално добро дефиниран предмет, така што секој ќе може да каже за што се води спорот, барем номинално, и заради што.
- Несогласувањето мора да вклучува спротивставени тврдења или барања. Односно, секоја од страните мора да тврди или да манифестира што сака или верува дека има право во однос на другата, а другата страна мора да го манифестира своето одбивање или спротивставено тврдење. Таквата манифестација може да биде изразена преку изјави, дипломатска нота, специфични активности или на друг начин.²⁰

2.3. Концептот на мирно решавање на спорите

Според општо прифатените норми на современите меѓународни односи²¹, обврска на сите учесници во надворешната политика и политичките односи на светската политичка сцена, од која огромното мнозинство (193) се членки на најголемата меѓународна организација - Организацијата на обединетите нации²², е прифаќањето на концептот на мирно решавање на спорите.

2.3.1 Повелбата на Обединетите нации

Согласно Повелбата на ОН, Глава VI, државите се обврзани да бараат решение за спорите, чие траење би можело да го загрози меѓународниот мир и безбедност, со користење на некој од начините за мирољубиво решавање на спорите, што се

¹⁸ Permanent Court of International Justice, достапно на <https://www.icj-cij.org/en/pcij>, пристапено на 17.08.2020 година

¹⁹ *Mavromattis Palestine Concessions (Greece v.U.K.)*, 1924 P.C.I.J. ser A No.2, at 11 (Judgement of Aug.13)

²⁰ Bilder R., *An Overview of International Dispute Settlement*, Emory Journal of International Dispute Resolution, Vol.1, No.1 (Fall 1986), стр.1-32

²¹ Dimitrijević V., Stojanović R., (1996) *Međunarodni odnosi*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, стр. 8.

²² United Nations, достапно на <https://www.un.org/en/>, пристапено на 17.08.2020 година

наведени во член 33 став 1 од Повелбата.²³ На поконкретен и сеопфатен начин, овие прашања ги адресира Декларацијата од Манила за мирољубиво решавање на меѓународните спорови од 1982 година, содржана во резолуцијата на Генералното собрание на ОН/37/10. Во став 2 од Делот 1, од државите се бара да ги „решаваат своите меѓународни спорови исклучиво со мирољубиви средства на начин што меѓународниот мир и безбедноста и правдата нема да бидат загрозени“. Во ставот 5, пак, државите се повикуваат „со добра вера и во духот на соработка на рано и фер решавање на нивните меѓународни спорови со некое од следните средства: *преговори, анкетни комисији, посредување, помирување, арбитража, користење на регионални спогодби или агенции или други мирољубиви средства по нивен избор вклучувајќи ги и добрите услуги*. При тоа, државите бараат такви мирољубиви средства кои се соодветни на околностите и на природата на нивниот спор.“²⁴

2.3.2 Декларацијата од Манила (генеза)

Декларацијата од Манила за мирно решавање на меѓународните спорови (во натамошниот текст Декларацијата од Манила) е усвоена во рамките на Резолуцијата 37/10 на Генералното собрание на Обединетите нации, на 15 ноември 1982 година, врз основа на предлог-текстот подготвен од Специјалниот комитет за Повелбата на Обединетите нации и за зајакнување на улогата на Организација, усвоен на неговата сесија одржана во 1980 година, во Манила, Филипини. Декларацијата е првиот важен инструмент, произлезен од работата на Специјалниот комитет за Повелбата на Обединетите нации за зајакнување на улогата на Организацијата, и едно од нејзините значајни достигнувања. Декларацијата од Манила е формално предложена од страна на група земји членки на ‘Групата 77’, членки на Движењето на неврзаните (Египет, Индонезија, Мексико, Нигерија, Филипини, Романија, Сиера Леоне и Тунис). Токму од овие причини може да се објасни присуството на изразите „еднакви права и самоопределување на народите“ и слични формулации за кои, во овој период, традиционално се залагаат земјите од Третиот свет.

Декларацијата предвидува јасна обврска државите да се откажат од какво било присилно дејствие што ги лишува народите, особено под колонијални и

²³ UN Charter, достапно на <https://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html>, пристапено на 18.08.2020 година

²⁴ Manilla Declaration, достапно на https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/37/10, пристапено на 18.08.2020 година

расистички режими или други форми на доминација, од нивното неотуѓиво право на самоопределување, слобода и независност “и правото на овие народи да се борат за таа цел и да бараат и да добијат поддршка“. Таквите препораки, силно нагласени на самиот почеток од документот, биле омекнати во процесот на преговори, што довело до усвојување на Декларацијата од Генералното собрание со консензус.²⁵

Важно е да се има предвид дека контекстот во кој била преговарана и усвоена Декларацијата за Манила бил исклучително деликатен: заострени односи меѓу Истокот и Западот и нескриената заложба на неврзаните земји да бараат појаснување на постојното меѓународно право, на линија на нивните аспирации. Како и да е, не треба да се потценува фактот дека усвојувањето на Декларацијата со консензус ги обединило државите кои веќе биле согласни со содржината на членот 33 од Повелбата на Обединетите нации. Ова се однесува и на новопримените членки на Обединетите нации. Оттука, Декларацијата била усвоена со активен придонес на членките на Обединетите нации кои припаѓаат на различните групи што постојат во тој период.

Најголемото значење на овој документ, како од аспект на меѓународните односи, така и од аспект на меѓународното право, е што за прв пат, е усвоен нормативен текст кој содржи сеопфатна рамка, која, всушност, по својата содржина претставува *консолидиран акт за мирно решавање на меѓународните спорови*.

Декларацијата се базира на Повелбата на Обединетите Нации, на членот 33, но и на други меѓународни инструменти како што се Декларацијата за принципите на меѓународното право во врска со пријателските односи и соработка меѓу државите во согласност со Повелбата на Обединетите нации (содржана во Резолуцијата на Генералното собрание 2625, од 24 октомври 1970 година), Американскиот договор за мирно решение на Тихиот Океан²⁶ (Пакт од Богота, 30 април 1948 година), Европската конвенција за мирно решавање на спорови (Стразбур, 29 април 1957 година), Општиот акт за мирно решавање на меѓународни спорови од 1928 година (усвоен од страна на Друштвото на народите во Женева, на 26 септември 1928 година), подоцна ревидиран од Генералното собрание на Обединетите нации во 1949 година.

²⁵ The Manila Declaration on the Peaceful Settlement of International Disputes, by Emmanuel Roucouanas, достапно на https://legal.un.org/avl/pdf/ha/mdpsid/mdpsid_e.pdf, пристапено на 10.10.2020 година

²⁶ American Treaty on Pacific Settlement

Декларацијата, во содржинска смисла е составена од преамбула и два оперативни дела. Делот I ги опфаќа применливите принципи и правила за мирно решавање на меѓународните спорови како такви. Дел II е посветен на начините и средствата предвидени со Повелбата и општото меѓународно право со акцент на улогата на надлежните органи на Обединетите нации, формирани за оваа цел.

Од сето наведено, јасно произлегува заклучокот дека мирното решавање на меѓународните спорови е принцип издигнат на рамниште на водечки во современите меѓународни односи. Дотолку повеќе, што со оглед на нормативната содржина на двете погоре цитирани резолуции на Генералното Собрание на Обединетите нации, овој принцип добива и своевиден задолжителен карактер, кое се обврзни да го почитуваат сите членки на Светската организација.

Владимир Ортаковски, во студијата *Дипломатија* се осврнува на дипломатските начини за решавање на спорите. Меѓународните спорови настануваат од многу причини. Тие можат да бидат во врска со утврдување на факти (како пример проф. Ортаковски го наведува прашањето дали бродот на една држава бил на отворено море или во територијалните води на друга држава кога се случил инцидентот, з.а.). Спорите можат да бидат политички и правни, што се смета дека е нивна основна поделба. Но неретко, кај спорите постои комбинација на наведените, како и на други компоненти. Според проф. Ортаковски, „за политички спорови се работи кога има спротивставени интереси на државите, чие решавање може да се бара со методите на дипломатијата, во принципите на правдата и правичноста, совесноста, политичкиот опортунитет. Решението треба да ги задоволи интересите на двете страни.“²⁷

Во истата студија, се наведува и констатацијата дека, „од друга страна, правните спорови се решаваат со примена на правилата на меѓународното право. Постои разлика во начините за мирољубиво решавање: политичките спорови се решаваат со дипломатски методи, а правните спорови од страна на меѓународен суд и арбитража.“²⁸

2.4 Добри услуги

²⁷ Ортаковски В., (2016) *Дипломатија*, Скопје: Факултет за безбедност, стр. 77

²⁸ Ортаковски В., (2016) *Дипломатија*, Скопје: Факултет за безбедност, стр. 77-78

Добрите услуги (во контекст на дипломатското решавање на меѓународните спорови), според Владимир Ортаковски, се активираат поради заостреност на односите меѓу страните во спорот или заради неуспешноста на директните преговори. Тие се користат само со согласност на двете страни кои имаат спор. Добри услуги може да дава друга држава, меѓународна организација или истакната личност (на пример Генералниот секретар на Обединетите нации). Давателот на добри услуги начелно е неутрална, непристрасна страна, во која страните во спорот имаат доверба. Третата страна може да ги спои двете страни заедно, за да ги решаваат нивните разлики преку преговори. Постапката на добри услуги, за разлика од посредувањето, има ограничена функција да ги спои заедно страните во спорот, при што давателот на добри услуги се среќава посебно со секоја од страните во спорот. Третата страна може да даде иницијатива во претпреговарачкиот процес и да понуди да биде домаќин на процесот на преговарање. Во улога на олеснувач (facilitator) често се јавуваат помали земји, кои се неутрални во однос на страните и на спорот за кој се работи. Илустративен пример за успешен давател на добри услуги – олеснувач (facilitator) е оној на Норвешка, која со својот статус на мала земја која нема посебни интереси во спорот, се здоби(ла) со довербата и на израелската и на палестинската страна, при што обезбеди(ла) поволен амбиент за тајни преговори во Осло, каде за прв пат двете двете спротивставени страни има(ле)а директни контакти.²⁹

Карактеристични елементи на добрите услуги се дека третата страна:

- а) интервенира во спорот што го имаат две држави,
- б) комуницира поединечно со страните во спорот и има за цел да ги доведе до фазата на преговори,
- в) не учествува во решавањето на спорот, кој е во исклучива надлежност на страните што имаат спор³⁰

Добрите услуги може да престанат на два основни начина:

- 1) со доведување на страните во непосредна врска, односно со започнувањето на преговорите;

²⁹ Ортаковски В., (2016) *Дипломатија*, Скопје: Факултет за безбедност, стр. 83

³⁰ Ортаковски В., (2016) *Дипломатија*, Скопје: Факултет за безбедност, стр. 84-85

2) кога давателот на добри услуги не успева да ги доведе страните кои имаат спор во комуникација и преговори. Целта на добрите услуги се исполнува со воспоставувањето на директни преговори. Пример кога добрите услуги дале резултат се оние на претседателот на САД, Теодор Рузвелт во врска со руско-јапонската војна (1904-1905 година), кога завојуваниите страни започнале преговори што воделе кон Мировниот договор во Портсмут во 1905 година.³¹

2.5 Учество на трета страна преку посредување

Посредувањето има значајно место во дипломатијата и тоа е потребно кога во сложени спорови, заради непомирливи ставови, преговарачкиот процес е блокиран. Тоа е постапка на помирување на спротивставени барања и смирување на чувството на незадоволство кои можат да се појават меѓу страните во спорот. Во кризни ситуации, кога доаѓа до влошување на состојбата во локален спор, посредникот се вклучува за да го ублажи или неутрализира судирот, или да спречи негова натамошна ескалација и загрозување на меѓународниот мир и безбедноста.³²

Основни елементи на посредувањето се :

- како посредници можат да се појават држави кои не се страни во спорот, или истакнати поединци,
- посредувањето има карактер на давање совети и предлози, кои не ги обврзуваат страните во спорот.

До посредување може да се дојде по барање на страните во спорот, или на иницијатива на третата страна, во кој случај и страните мора да се согласат со посредувањето. Интервенцијата на посредникот може да им помогне на спротивставените страни на многу начини: со доведување на страните на преговарачка маса; воспоставување поволна атмосфера за водење на преговорите; прибавување на одбрани доверливи документи; давање помош на страните да ги разјаснат своите ставови; обесхрабрување на страните да истакнуваат преголеми барања и да преземаат нереални обврски кон својата јавност; изнаоѓање заемни бенефити за страните;

³¹ Ортаковски В., (2016) *Дипломатија*, Скопје: Факултет за безбедност, стр. 85 и понатаму

³² Ортаковски В., (2016) *Дипломатија*, Скопје: Факултет за безбедност, стр. 84

настојување преговорите да не се прекинат; артикулирање на причините да се дојде до спогодба.³³

Посредувањето од добрите услуги се разликува со активно учество на третата страна. Посредникот има неутрална позиција во однос на страните во спорот и нивните интереси. Посредувањето е процес преку кој третата страна настојува да ги спои страните кои имаат спор и им помага во постигнувањето на решение. Медијаторот активно и директно учествува во решавањето на спорот. Од него се очекува да даде конкретни предлози за суштински прашања во врска со спорот. Но, тие предлози немаат обврзувачка сила за страните во спорот, кои можат да ги прифатат или да ги одбијат овие предлози. Сите наведени термини во превземениот цитат, иако се цитирани двајца различни автори, по својата суштина, претставуваат синоними (посредник, медијатор, трета страна).³⁴

Според Владимир Ортаковски, во практиката не е лесно да се разграничат посредувањето и давањето добри услуги. Можно е активностите на третата страна да започнат како давање на добри услуги, а потоа да се трансформираат во посредување. Во својата студија *Дипломатија*, тој заклучува дека „функцијата на посредникот завршува кога врз основа на неговите предлози, ќе се постигне договор за решавање на спорот. Неговата функција престанува и кога (тоа м.з.) ќе биде објавено....од една од страните во спорот или од самиот медијатор, дека предложените начини за помирување не се прифаќаат.“³⁵

Сепак, наведувањето на сите овие елементи/модалитети во процесот на решавањето на меѓународниот спор се изнесени во нивната теоретска, научно елаборирана форма. Пред практичната примена на било кој од овие принципи неминовно е нивната примена да биде внимателно и темелно разработена заради примена на најсоодветниот пристап.

На почетокот на овој труд, поимот *меѓународен спор* е изнесен, во неговата теоретска форма, со однапред поставена цел, во натамошниот дел да биде и конкретно разработен на примерот (стекнување на право на сопственост од страна на нивните титулари) кој е и основниот предмет на докторската дисертација „Правно - политичката димензија на Оптантската сопственост или Осимските спогодби – модел за решавање на слични прашања.“

³³ Kovačević Ž.,(2004) *Međunarodno pregovaranje*, Beograd,„Filip Višnjić“ Diplomatska akademija

³⁴ Ортаковски В., Миленковска М.,(2014) Скопје: *Меѓународно јавно право*, Факултет за безбедност

³⁵ Ортаковски В., (2016) *Дипломатија*, Скопје: Факултет за безбедност, стр. 83

2.6. Директни преговори – дефиниција

Според Владимир Ортаковски, преговорите се најстариот и најелементарен начин и претставуваат прв чекор во решавањето на меѓународните спорови. Преговорите се водат според начелото на суверена еднаквост и рамноправноста на државите, од овластени претставници на државите кои се во спор и кои, со размена на мислења, во директен контакт, настојуваат да изнајдат решение за спорот. Тие се најпогодниот начин да се решаваат спорите, бидејќи страните се директно вклучени. Директни преговори меѓу страните во спорот се водат повлечено, далеку од очите на јавноста, со што на преговарачите би им се дал поголем маневарски простор. Директните преговори најчесто се поделени во три фази: подготовка на преговорите, формулирање на општата рамка на спогодбата до која би се дошло и до усогласување на деталите на Спогодбата.³⁶

2.7 Модел на преговарачка рамка

Мошне драгоцен придонес, во доктринарно методолошка смисла, во однос на разгледувањето на прашањето на решавањето на спорите меѓу државите преку преговори, а во тој контекст имајќи го како пример процесот кој претходел на склучувањето на Осимските спогодби, и оптантската сопственост како оригинален и единствен институт, дава угледниот белградски аналитичар, дипломат, публицист и професор Живорад Ковачевиќ, во својата анализа *Меѓународно преговарање*.³⁷

Во ова дело, тој, на Осимските спогодби им пристапува од малку поинаков агол: првенствено методолошки³⁸, преку неколку примери од дипломатската историја на поранешната СФРЈ (вклучително и преговорите кои претходат на Осимските Спогодби), ги наведува, методолошки гледано, неминовните етапи низ кои, според него, би требало да помине процесот на успешно преговарање:

- i. Подготовка на теренот за преговори,
- ii. Воспоставување на баланс на силите,
- iii. Дефинирање на преговарачките страни,

³⁶ Ортаковски В.,(2016) *Дипломатија*, Скопје: Факултет за безбедност, стр. 77-78

³⁷ Ковачевиќ Ж.,(2004) *Меѓународно преговарање*, Београд:„Филип Вишњиќ“ Дипломатска академија, стр. 345-374

³⁸ Студија наменета за посетителите на Дипломатската Академија „Коча Поповиќ“ во Белград

- iv. Внатрешно усогласување (се мисли на усогласување на преговарачките позиции и цели внатре во земјите учеснички на преговорите м.з.),
- v. Усогласување на основните преговарачки принципи, помеѓу преговарачките страни – учеснички во преговорите,
- vi. Утврдување на преговарачките платформи,
- vii. Улогата на јавноста и протекувањето на информации,
- viii. Личните односи меѓу преговарачите.
- ix. Символични гестови и протоколарните детали,
- x. „Бел чад“, означување на успешен крај на преговорите,
- xi. Proximity Peace Talks или приближување на преговарачките позиции (како принцип на преговарање),
- xii. Издавање на обострано прифатливи формулации во текстот на Спогодбата/Договорот, резултат на преговарачкиот процес,
- xiii. Драматични пресврти во преговарачкиот процес,
- xiv. Ткн. „Алиби дипломатија“
- xv. Тек на преговорите,
- xvi. „Принципот на морков и стап“.

Сите наведени етапи, се помалку или повеќе препознатливи во натамошната елаборација на основниот предмет на докторскиот труд.

3. КОМПЛЕКСНОТО ПРАШАЊЕ НА ИМОТИТЕ НА ГРАЃАНИТЕ НА ИСТРА ПО ЗАВРШУВАЊЕТО НА ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА

3.1 Неспорни историски факти

Трст со векови бил дел на Австро-Унгарија, иако мнозинството од неговите жители биле Италијанци. По Првата светска војна, во 1921 година, Италија и официјално ги припоила Трст, Истра и Кварнер, како и делови од денешна Западна Словенија. Нешто подоцна, во 1924 година, Италија ја припојува и Слободната Држава Риека. Руралното подрачје го населувале претежно Словенци и Хрвати, додека Италијанците живееле во мнозинство во Трст и во некои помали градови во Истра. Во дваесеттите, триесеттите години од 19 век, славјанското население било подложено на италијанизација и дискриминација. Исто така, често биле објект на насилство. Така на

пример на 13 јули 1920 година бил запален Словенскиот народен дом во Трст, како одговор на убиството на двајца италијански морнари, кои ги убила југословенската жандармерија во Сплит. Многу Словенци и Хрвати емигрирале во тогашна Југославија, додека некои од нив се придружиле кон Движењето на отпорот ТИГР (Трст, Истра, Горица и Риека), движење кое во дваесеттите и триесеттите години од минатиот век извело повеќе од 100 терористички напади во Трст и неговата околина.³⁹

Италија во Втората светска војна се борела на страната на силите на Оската. По падот на фашистичкиот режим во 1943 година и италијанската капитулација, Трст го окупираат германските окупациони сили. Четвртата армија на Југословенската Армија (ЈА), заедно со Деветтиот словенечки корпус на ЈА, го завзема Трст на 1 мај 1945 година, со што Трст паѓа во сојузнички раце. Наредниот ден германската војска и' се предава на новозеландската војска, која учествувала во Втората светска војна под знамето на Комонвелтот. На 12 мај 1945 година е потпишан договор помеѓу Југославија и западните сојузници за напуштање на територијата на Трст, што југословенската војска и го прави на 12 јуни.⁴⁰

На 10 јануари 1947 година Советот за безбедност на Обединетите Нации со 10 гласови „за“ (САД, Велика Британија, Франција, Кина, Советскиот Сојуз, Белгија, Бразил, Колумбија, Полска и Сирија) и само еден „воздржан“ (Австралија) ја донесува Резолуцијата бр.16 (1947)⁴¹ (факсимил на Резолуцијата подолу), со која се воспоставува Слободната зона Трст (Одлука за Статутот, Одлука за провизорниот режим и Одлуката за слободно пристаниште).⁴²

³⁹ Lajnert S., (2010) Inspektorat željeznica kod Vojne uprave Jugoslavenske armije (VUJA) u Rijeci i željeznice Slobodnog teritorija Trsta (STT): Arhivski vjesnik, 53 стр. 209.-239

⁴⁰ Rudolf D., (2013) Povijesni tijek uspostavljanja državne granice između Republike Hrvatske i Talijanske Republike: Problemi Sjevernog Jadrana 12, стр. 9-25

⁴¹ Resolution 16(1947) UN Security Council, достапно на [https://undocs.org/S/RES/16\(1947\)](https://undocs.org/S/RES/16(1947)), пристапено на 26.09.2020 година

⁴² Vukas B.,(2007) Osinski sporazumi i hrvatsko- talijanski odnosi, Rijeka: Pravnopovijesni pregled, стр. 15-16

Слика бр.1 Постер на Маршаловиот план кој ги прикажува знамињата на повеќе европски држави, вклучително и знамето на Трст (прикажано со сина наместо со црвена позадина)⁴³

Треба веднаш да се нагласи дека резолуцијата на Советот за безбедност е директна последица на тогаш актуелниот, тукушто воспоставен нов светски поредок. Станува збор за 1947 година неполни две години по завршувањето на ужасот на Втората светска војна, и што е особено важно, ова е време пред формирањето на двата воени сојуза (НАТО и Варшавскиот пакт). Во тој период, големите сили, победнички во војната (ова првенствено се однесува на САД, Советскиот Сојуз и Велика Британија) интензивно се занимаваат со регулирање на територијалните прашања отворени со окончувањето на конфликтот и со конкретни чекори го воспоставуваат новиот светски поредок. Кога станува збор, конкретно, за оваа резолуција, таа е резултат на директен компромис помеѓу САД, Советскиот Сојуз и Велика Британија и е, всушност, рефлексija на договореното најпрвин во Техеран 1943 година и конечно усогласено на Конференцијата во Јалта во 1945 година. Се операционализира договореното на зелена маса и јасно се исцртуваат и на терен сферите на влијанија, во рамките на договореното.⁴⁴

⁴³ Marshall Plan Poster, (2000) достапно на <https://www.marshallfoundation.org/marshall/the-marshall-plan/marshall-plan-poster-contest/>, пристапено на 26.10.2020 година

⁴⁴ Free Territory of Trieste, достапно на <https://web.archive.org/web/20060721202106/http://cgi.stanford.edu/group/wais/cgi-bin/index.php?p=587>, пристапено на 26.10.2020

**RESOLUTIONS ADOPTED AND DECISIONS TAKEN
BY THE SECURITY COUNCIL IN 1947**
**RÉSOLUTIONS ADOPTÉES ET DÉCISIONS PRISES
PAR LE CONSEIL DE SÉCURITÉ EN 1947**

**PART I. QUESTIONS CONSIDERED BY THE
SECURITY COUNCIL UNDER ITS RESPONSIBILITY FOR THE MAINTENANCE OF INTERNATIONAL PEACE AND SECURITY**

THE FREE TERRITORY OF TRIESTE

**A. APPROVAL OF THE STATUTE OF THE FREE
TERRITORY OF TRIESTE**

16 (1947). Resolution of 10 January 1947

The Security Council,

Having received and examined the annexes to the proposed Peace Treaty with Italy relating to the creation and government of the Free Territory of Trieste (including an arrangement for the Free Port),¹

Hereby records its approval of the three following documents: (1) The instrument for the provisional régime of the Free Territory of Trieste; (2) The permanent Statute for the Free Territory of Trieste; (3) The instrument for the Free Port of Trieste; and its acceptance of the responsibilities devolving upon it under the same.

Adopted at the 91st meeting by 10 votes to none, with 1 abstention (Australia).

¹ See *Official Records of the Security Council, Second Year, Supplement No. 1, annex 2.*

**PREMIERE PARTIE. QUESTIONS EXAMINÉES
PAR LE CONSEIL DE SÉCURITÉ EN TEMPS
QU'ORGANE RESPONSABLE DU MAINTIEN
DE LA PAIX ET DE LA SÉCURITÉ INTERNATIONALES**

TERRITOIRE LIBRE DE TRIESTE

**A. APPROBATION DU STATUT DU TERRITOIRE
LIBRE DE TRIESTE**

16 (1947). Résolution du 10 janvier 1947

Le Conseil de sécurité,

Ayant reçu et examiné les annexes au futur traité de paix avec l'Italie, relatives à la création et au gouvernement du Territoire libre de Trieste (y compris les dispositions ayant trait au Port franc),¹

Signifie par la présente son approbation des trois documents ci-après: 1) Instrument relatif au régime provisoire du Territoire libre de Trieste; 2) Statut permanent du Territoire libre de Trieste; 3) Instrument relatif au Port franc de Trieste; et son acceptation des responsabilités qui lui incombent aux termes desdits documents.

Adoptée à la 91e séance par 10 voix contre zéro, avec une abstention (Australie).

¹ Voir *Procès-verbaux officiels du Conseil de sécurité, deuxième année, Supplément n° 1, annexe 2.*

На 10 февруари 1947 година, во Париз е потпишан Парискиот мировен договор⁴⁶, кој претставува мировен договор помеѓу Југославија, од една страна, и Италија, Унгарија, Бугарија, Финска, од друга страна, со кој е основана Слободната

⁴⁵ Resolution 16(1947) UN Security Council, достапно на [https://undocs.org/S/RES/16\(1947\)](https://undocs.org/S/RES/16(1947)), пристапено на 26.09.2020 година

⁴⁶ Во литературата овој договор може да се сретне под различни називи: Париска мировна спогодба, Мировен договор од 1947, договорот од Париз или Париски Договор. Во овој труд, ќе биде употребуван називот *Париски мировен договор*, онака како што е објавен во изворот: „Službeni list FNRJ”, br.74, od 29.08.1947 година. За потребите на ова истражување, во формална смисла е издвоен делот кој се однесува (само) на Италија

територија на Трст (СТТ).⁴⁷ Оваа територија е поделена во две зони. Зоната А, со површина од 222,5 км² и во која живееле 262 406 жители, и која во своите рамки го вклучувала и градот Трст. Слободната територија Трст била под управа на британските и американските сили. Зоната Б, со површина од 515,5 км², ги вклучувала северозападна Истра и Словенечкото приморје. Во оваа зона тогаш живееле околу 71 000 жители, а била под управа на ЈА. Оваа територија никогаш *de facto* не функционирала како самостојна држава, иако *de iure* тоа и била, бидејќи издавала сопствени пари и поштенски марки.⁴⁸

⁴⁷ UN Treaty Series, Vol.49, 1950. Интегралниот текст на договорот со сите седум анекси, печатен на француски, англиски, руски и италијански јазик

⁴⁸ Free Territory of Trieste, достапно на <https://www.trieste-ngo.org/the-free-territory-of-trieste/>, пристапено на 26.10.2020

На 5 октомври 1954 година, во Лондон, е потпишан Меморандумот за согласност меѓу владите на ФНРЈ, Италијанската Република, САД и Велика Британија за Слободната територија Трст (во литературата може да се најде и како Договор за согласност или Лондонски Меморандум)⁵⁰.

Со овој акт, Слободната територија на Трст престанува да постои. Конечната граница помеѓу Италија и Југославија е договорена во 1975 година со Осимските спогодби, билатерален меѓународен договор, кој е потпишан на 10 ноември во италијанскиот град Осимо. Овој Меморандум во литературата може да се пронајде и под називот Лондонски Меморандум (во натамошниот текст ќе биде употребувано ова име).

3.2. Парискиот мировен договор од февруари 1947 година

Во меѓународно - правна смисла, Парискиот мировен договор, потпишан на 10 февруари 1947 година, претставува меѓународен договор, кој е регистриран во Обединетите нации, и стапува во сила на 15 септември 1947 година.

Академик Владимир Иблер, во своето дело *Парискиот мировен договор со Италија* од 10 февруари 1947 истакнува дека договорот спаѓа во современо позитивно партикуларно договорно меѓународно право⁵¹

Според Парискиот мировен договор, кој произлегува од Париската мировна конференција, границата со Италија, како поразена земја во војната, се утврдува согласно состојбата од 1.1.1938 година. На Југославија и' се доделуваат дел од Јулијска Венеција со поголемиот дел на Истра, Задар, островите Црес, Лошињ, Унија, Ластово и Палагружа. Укинати се дотогашните зона А и зона Б, а на подрачјето кое останало спорно основана е Слободната територија на Трст.⁵²

Покрај одредбите кои ги регулираат територијалните решенија, односно фактичкото разграничување помеѓу тогашната ФНРЈ и Италијанската Република, овој договор содржи и одредби за државјанството на населението кое останало од двете страни на нововоставената граница. Експлицитно, решенијата се наведени во

⁴⁹ Free Territory of Trieste (карта), достапно на <https://www.triest-ngo.org/the-free-territory-of-trieste/>, пристапено на 15.05.2021 година

⁵⁰ Londonski memorandum o soglasju (v italijanščini), достапно на <http://www.skgz.org/sl/londonski-memorandum-o-soglasju-v-italijan%C5%A1%C4%8Dini>, пристапено на 11.10.2020 година

⁵¹ Ibler V., (2008) *Pariški mirovni ugovor s Italijom od 10 veljače 1947*, Zagreb: Adrias стр. 47-52

⁵² Закон за ратификација на Парискиот мировен договор: „Službeni list FNRJ”, br.74, 29.08.1947, чл.1-17

членот 19, кој во правна смисла ги предвидува основите на категоријата граѓани - оптанти, кои подоцна ќе бидат главни титулари на правото на сопственост, односно оптантска сопственост. Членот 19 од Договорот предвидува :

- ✓ Италијанските граѓани кои живееле на 10 јуни 1940 година, на територија пренесена од Италија на друга држава, според овој Договор, и нивните деца родени по тој датум, освен, како што е предвидено во следниот став, ќе станат граѓани со целосни граѓански и политички права на државата на која територијата се пренесува, во согласност со законската регулатива во таа смисла, кое ќе биде донесено од страна на таа држава во рок од три месеци од стапувањето во сила на овој Договор. По стекнувањето со државјанство на засегнатата држава тие ќе го изгубат нивното италијанско државјанство.
- ✓ Владата на државата на која се пренесува територијата, со соодветно законодавство во рок од три месеци од влегувањето во сила на овој Договор, ќе предвиди сите лица наведени во став 1 на возраст над осумнаесет години (или оженети лица под или над оваа возраст) чиј вообичаен јазик е италијански, кои ќе имаат право да се одлучат за италијанско државјанство во период од една година од влегувањето во сила на овој Договор. Секое лице што така ќе одлучи/оптира, ќе го задржи италијанското државјанство и нема да се смета дека се стекнало со државјанство на државата на која територијата се пренесува. Опцијата/изборот на сопругот нема да претставува опција од страна на жената. Опцијата од страна на таткото, или, ако таткото не е жив, од страна на мајката, сепак, автоматски ги вклучува сите невенчани деца на возраст под осумнаесет години.
- ✓ Државата на која се пренесува територијата може да побара од оние кои оптирале да ја искористат можноста да се преселат во Италија во рок од една година од датумот кога опцијата била остварена.
- ✓ Државата на која се пренесува територијата, во согласност со нејзините основни закони, ќе им обезбеди на сите лица на територијата, без разлика на раса, пол, јазик или религија, уживање на човековите

права и на основните слободи, вклучувајќи ја и слободата на изразување, на печатот и објавување, на верски обреди, на политичко мислење и јавно собирање.

Постои, меѓутоа, и документ кој не е интегрален дел на Парискиот мировен договор од 1947 година, кој не содржи меѓународно правни обврски и од тој аспект е меѓународно-правно ирелевантен. Тој, сепак не е без историско и политичко значење, па поради тоа е неопходно негово наведување, првенствено заради реално отсликување на ставот на тогашните југословенски власти по ова прашање. Насловот на овој документ гласи: Декларација на Владата на ФНРЈ по повод потпишувањето на Мировниот договор со Италија.⁵³ Во посебна фуснота е поместен неавторизиранiot превод на овој документ на македонски јазик.⁵⁴

Иако, по својата правна (но и политичка) природа овој документ претставува, според својата тежина, во меѓународно - правна смисла, необврзувачки акт, во него, и тоа на мошне одреден начин, се идентификувани главните спорни прашања, кои предизвикуваат незадоволство кај тогашната југословенска страна, а изнесените декларации се недвосмислено насочени кон тогашната југословенска јавност.

Академик Иблер во својата евалуација, поместена во делото *Парискиот мировен договор од 10 февруари 1947* (во која, во главно), се осврнува на процесот на имплементација на Парискиот мировен договор, и тоа од временска дистанца од шеесеттина години, укажува дека секако, текстот на Декларацијата е карактеристичен. Тој претставува сведоштво за природата на меѓудржавните односи, посебно за односите помеѓу најголемите и најмоќните држави и оние кои не спаѓаат во редот на

⁵³ Ibler V., (2008) *Pariški mirovni ugovor s Italijom od 10 veljače 1947*, Zagreb: Adrias, стр. 48

⁵⁴ „Владата на ФНРЈ со жалење констатира дека при изработката на конечниот текст на Мировниот договор со Италија, иако Советот на министрите за надворешни работи на четирите големи сили направи на своето заседание во Њујорк извесни позитивни промени во нацрт-договорот кој беше прифатен на Париската конференција - сепак барањата и предлозите на ФНРЈ не се во задоволителна мерка земени предвид.

Ова се однесува на политичките, војничките и економските клаузули на тој мировен договор, а посебно на неговите територијални одредби кои на Федеративна Народна Република Југославија и одземаат такви југословенски етнички територии како што се Каналската долина, Бенешка Словенија, подрачјето на Горица, Тржич и Трст и северозападна Истра. На тој начин ФНРЈ е ставена во положба да мора да го потпише Мировниот договор со Италија, кој ги нарушува елементарните национални интереси на нејзините народи и теško ги погодува нивните национални чувства. Меѓутоа, присилена е да го потпише тој меѓународен договор поради упорното неразбирање на националните права и интереси на ФНРЈ од страна на еден дел од нашите сојузници, а истовремено длабоко загрижена за судбината на нашите народи кои остануваат надвор од границите на Југославија. Владата на ФНРЈ нагласува дека нејзините народи ја превземаат на себе таа тешка жртва само затоа, што во сегашниот час во никој случај не би сакале на себе да превземат одговорност да преку воспоставувањето мир помеѓу народите не придонесат и со својот удел.

Во исто време Владата на ФНРЈ изјавува дека народите на Југославија со потпишувањето на овој мировен договор не се одрекуваат од териториите кои етнички им припаѓаат, а со овој договор остануваат надвор од границите на ФНРЈ, и дека полагаат право на тие територии без оглед на евентуалните етнички промени кои би настанале во иднината, како последица на туѓо господство врз тие територии.“

доволно големите и доволно силни за да се заштитат ниту од некоја или некои од големите сили. Сето ова од причина што токму цитираната Декларација на Владата на бившата ФНРЈ не менува ништо во правните односи кои Мировниот договор ги воспоставува, па од тој аспект таа станува (меѓународно) правно ирелевантна, во натамошниот тек на меѓународните политички односи, зависно од конкретните промени во односот на силите на постоечките држави, сепак може евентуално да стане помалку или повеќе реален фактор во меѓудржавните политички процеси кои се во тек. Во секој случај, вака донесената Декларација, иако сосема очигледно насочена кон домашната јавност, претставува белег за едно време и за политиката на тогашните инволвирани страни.⁵⁵

Владимир Иблер заклучува, дека на овој пример станува евидентно дека *ниту доктрината, ниту практиката на надворешната политика не забораваат правно ирелевантни декларации*. Од проста причина што, фактот што во моментот на нивното прогласување таквите декларации не создале ниту права ниту обврски не значи дека во (некои, извесни) променети околности и прилики тие нема да добијат одредена политичка важност и тежина, кои, секако би морале да бидат земени во предвид при донесување на некои идни нови нормативни решенија.⁵⁶

Меѓутоа, набргу, по стапувањето во сила на Парискиот мировен договор од 1947 година во сила (15 септември 1947 година), на сите заинтересирани страни им станува јасно дека одредбите кои се однесуваат на Слободната територија на Трст *нема да можат да бидат остварени*. Причината, според академик Иблер, е непостоењето на неопходно потребната политичка волја на државите за кои се работи - Италија и поранешната ФНРЈ, да ги прифатат превземените обврски и до крај целосно и коректно да превземат и направат се' што е потребно - новиот меѓународно-правен субјект Слободната територија на Трст, да настане и да профункционира согласно одредбите на Парискиот мировен договор од 1947 година.⁵⁷

И големите сили (САД, Велика Британија и Советскиот Сојуз), исто така увиделе дека нема да биде можно да биде остварена замислата за востановување на Слободната територија на Трст, иако тие самите го предложиле и усвоиле таквото решение. Според Иблер, таквиот договор е школски пример на недоволно проучена и неуспешна дипломатска активност на државите - победнички во Втората светска војна. Негативниот став кон Слободната територија на Трст, по повеќегодишно мачно

⁵⁵ Ibler V., (2008) *Pariški mirovni ugovor s Italijom od 10 veljače 1947*, Zagreb: Adrias, стр. 52

⁵⁶ Ibler V., (2008) *Pariški mirovni ugovor s Italijom od 10 veljače 1947*, Zagreb: Adrias, стр. 53

⁵⁷ Ibler V., (2008) *Pariški mirovni ugovor s Italijom od 10 veljače 1947*, Zagreb: Adrias, стр. 57

преговарање и меѓусебни обвинувања, го прифаќаат сите држави страни на Парискиот мировен договор од 1947 година (21 на број), додека оние недоволно заинтересираните (сите преостанати освен големите сили и Југославија и Италија), не се противеле на ваквиот став, кој со текот на времето и преовладал.⁵⁸

Долготрајноста на процесот на преговарање (во периодот 1947-1954) еволуира со склучувањето на Меморандумот за согласност меѓу владите на ФНРЈ, Италијанската Република, САД и Велика Британија за Слободната територија Трст, кој во литературата може да се најде и како Договор за согласност или Лондонски Меморандум (во натамошниот текст Лондонскиот Меморандум)⁵⁹.

Лондонскиот Меморандум бил потпишан на 5 октомври 1954 година и е одраз на постоечките односи помеѓу државите кои во Втората светска војна учествувале на сојузничката страна, како членки на Антихитлеровската коалиција. Треба да се нагласи дека односите помеѓу САД и Велика Британија, од една страна, и Советскиот сојуз од друга страна, во овој период сериозно се заладени. Имено, веднаш по прекилот на борбите и по капитулацијата на непријателот, уште во 1945 година, доаѓа до трајна криза по која започнува Студената војна, што резултира со се' поизразено обликување на биполарен систем на меѓународната заедница. Во таквата констелација на односите, прашањето на Слободната зона Трст се наоѓа помеѓу чеканот и наковалната. Сериозното барање и инсистирање на тогашна Југославија за обединување на своите етнички територии наидува на дилема кај довчерашните западни сојузници: да ја поддржат капиталистичка Италија во нивните територијални барања за зачувување на териториите стекнати по Првата светска војна и за време на владеењето на Мусолини или да и' направат извесна отстапка на комунистичка Југославија, која ги покажувала првите знаци на непослушност кон Москва и ја нарушувала (дотогашната) неприкосновена слика за монолитноста на Источниот Блок, чиј дел била и тогашна Југославија. САД и Велика Британија, недвосмислено застапуваат на страна на Италија, и и' даваат поддршка во овој билатерален спор.⁶⁰

Според многу сведоци и сведоштва од тоа време, и денеска преовладува впечатокот дека Италија, со оглед на големата поддршка која ја имала во тоа време од

⁵⁸ Ibler V., (2008) *Pariški mirovni ugovor s Italijom od 10 veljače 1947*, Zagreb: Adrias, стр. 58

⁵⁹ Londonski Memorandum o soglasju (v italijanščini), достапно на <http://www.skgz.org/sl/londonski-memorandum-o-soglasju-v-italijan%C5%A1%C4%8Dini>, пристапено на 10.10.2020 година

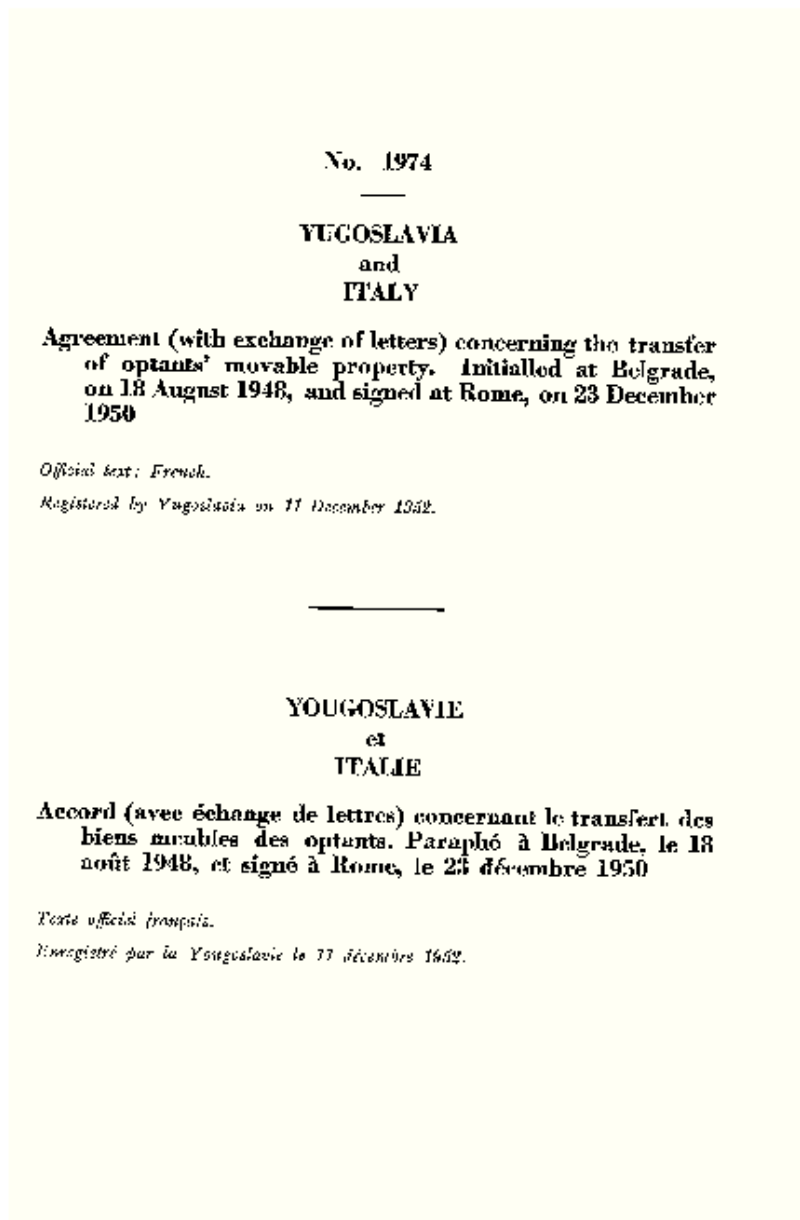
⁶⁰ Šušvar, M.,(2001) *Svjedok Historije - Vladimir Velebit*, Zagreb, Razlog D.O.O.

наведените две моќни земји, би поминала уште подобро, доколку ставот на поранешна Југославија не бил толку одлучен.⁶¹

Но, сепак, не треба да се заборави уште еден (меѓу)чекор, кој претходел на склучувањето на Лондонскиот Меморандум. Имено, како дел од имплементацијата на Парискиот мировен договор, бил потпишан Договорот за трансфер на подвижниот имот на оптантите, инициран во Белград на 18 август 1948 година, а конечно склучен (преку размена на писма) во Рим на 23 декември 1950 година. Договорот предвидува можност (и претставува правна основа) за трансфер на законски стекнати подвижни предмети од териториите под различна јурисдикција без плаќање на неминовните давачки кои вообичаено постојат помеѓу две суверени држави. Основата за донесување на овој Договор претставува членот 19 од Парискиот мировен договор (цитиран, во интегрална форма погоре), кој ја дава правната основа за лицата да оптираат за одредено државјанство (југословенско или италијанско), во зависност од местото на своето живеалиште. За потребите на овој Договор поимот подвижен имот бил дефиниран како „имот кој не припаѓа на индустриски, комерцијални или земјоделски претпријатија или друг вид на стопански субјекти (организации).“

⁶¹ Davorin Koron, Brez Osima bi imeli velike težave, достапно на <https://www.primorske.si/2015/11/06/brez-osima-bi-imeli-velike-tezave>, пристапено на 10.10.2020 година

Слика 3 Договорот од Рим од 1950 година за трансферот на оптантски подвижен имот (факсимил од првата страница)⁶²

⁶²Medjunarodni ugovori i bilateralni sporazumi, Rimski sporazum o pokretnoj imovini 23.12.1950, dostupno na https://www.istraistria.hr/fileadmin/dokumenti/upravna_tijela/UO_za_tal_nac_zaj/Instrumenti_zastite_ljudskih_prava/II.Medunarodni_ugovori_i_bilateralni_sporazumi/1.Medunarodni_ugovori_i_bilateralni_sporazumi/II-1.2.Agreement%20concerning%20the%20transfer%20of%20optants%27%20funds%20E2%80%93%20property%20matters.pdf, pristapeno na 18.08.2020 godina

3.3. Настанување на Слободната територија на Трст

Сепак, заради подобро расветлување на клучот на проблемот, кој е предмет на разработка на овој труд, неопходно е дополнително елаборирање на политичките, но и историско-правните причини и околности кои, на еден еклатантен начин ја наметнале потребата од регулирање на имотните прашања на индивидуална основа, како интегрален дел на севкупното решавање на меѓусебните односи меѓу двете држави. Драгоцен извор на сознанија во оваа смисла дава хрватскиот експерт Иван Зубовиќ, во својата анализа *Трстјанската криза*.⁶³

На крајот на Втората светска војна, Југословенската армија на 1 мај 1945 година навлегува во Трст, а на 3 мај паѓа последното упориште на германската армија во Опичина. По влегувањето на партизаните во Трст, со два дена задоцнување влегуваат и британските и новозеландските сили. Југословенскиот лидер Јосип Броз Тито ги одбил барањата на Запад во врска со Трст, бидејќи имал намера да го вклучи во новоформираната социјалистичка Југославија. Британскиот генерал Харолд Александар, командант на Сојузничките сили на Централниот средоземен фронт, на 2 мај, побарал заминување на југословенската војска од Трст и за малку е избегнат конфликт помеѓу југословенските и англо-американските сили во градот. И покрај победничката операција на Тито на 9 јуни, сојузничките влади на Велика Британија и САД им врачиле ултиматум за повлекување на југословенската армија од Трст, дел од словенечкиот брег и Истра. На 12 јуни, југословенската армија се повлекла на т.н. Морганова демаркационата линија, со која спорната територија е поделена на Зона А, под контрола на англо-американските сили, и Зона Б под контрола на југословенската армија. Во Зоната А вратено е во сила италијанското законодавство од пред 1943 година, а на југословенските народни одбори им бил одземен легитимитетот. Советот на министри за надворешни работи на сојузничките сили, на 2 јули 1946 година, го прифатил компромисното решение за формирање на Слободната територија на Трст (STT) во рамките на поделената област Јулијска Краина, Трст и северозападна Истра. Мировната конференција во Париз во 1946 година го потврдува ова решение, а Парискиот мировен договор со Италија од 10 февруари 1947 година и дефинитивно го санкционира. Федеративна Народна Република Југославија со него ја потврдува

⁶³Zubović I.,(2015) *Tršćanska kriza, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilšta u Rijeci*

воената управа над Зоната Б и ја превзема контролата над градот Пула и неговата околина од англо-американската Зона А.⁶⁴

Претходно споменатиот Париски мировен договор, во името на Југославија, го потпишал министерот за надворешни работи Станоје Симиќ, кој за време на чинот на потпишувањето изјавил дека „Југославија не се откажува од своето право на етнички определена граница“. Президиумот на Народното собрание на ФНРЈ, на 23 август 1947 година го ратификувал овој мировен договор и Слободната територија на Трст, фактички, станува независна држава со два официјални јазика: италијански и словенечки. Италијанскиот суверенитет над Слободната територија на Трст престанал, а независноста била обезбедена под покровителство на Советот за безбедност на Обединетите нации (ОН). Советот за безбедност, според Парискиот мировен договор, требало да постави гувернер кој не е државјанин на Италија или Југославија, но и двете земји не пронашле идеален/соодветен кандидат, па Слободната територија на Трст останала под управа на сојузничките воени единици. Според Парискиот мировен договор, по стапувањето на должност назначениот гувернер требало да го основа Привремениот совет на Владата во Трст. Привремениот совет требало да биде составен од постојано населени жители на Слободната територија на Трст, по претходна консултација со владите на Југославија и Италија. Парискиот мировен Договор стапил во сила на 15 септември 1947 година, по ратификацијата од страна на Соединетите американски држави, Велика Британија, Франција и Советскиот Сојуз. Парискиот мировен договор (вклучително и делот со Италија) и денес е во сила, превземен по сукцесија од страна на земјите сукцесори на поранешната СФРЈ, Хрватска и Словенија. Со договорот, Италија *de facto u de iure*, го прифатила откажувањето од голем дел од Истра, Риека, Задар и Кварнер и далматинските острови.⁶⁵

3.4. Отпочнувањето на Студената војна и нејзиниот одраз на нивото на билатералните односи меѓу Италија и Југославија

На меѓународната политичка сцена, во период долг речиси триесет години по завршувањето на Втората светска војна, доминираат прашањата, како во геостратешка, така и во геополитичка смисла, кои произлегуваат од последиците од

⁶⁴ Zubović I., (2015) *Tršćanska kriza*, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, стр. 3 и понатаму

⁶⁵ Zubović I., (2015) *Tršćanska kriza*, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, стр. 4

најголемиот судир во историјата на човештвото. Преовладува идеолошкиот судир на двата меѓусебно спротивставени воени блокови Северно-атлантскиот пакт и Варшавскиот пакт. Во ваквата констелација, територијалните спорови и меѓусебното разграничување завземаат мошне изразено место. Предводени од двете светски супер сили, САД и СССР, односите меѓу двете блоковски групации колоквијално го добиваат називот Студена војна⁶⁶.

Овој израз ги опишува односите меѓу Соединетите американски држави и Советскиот Сојуз во периодот од 1945 до 1989 година. Во овој период, никогаш не дошло/дојде до директен воен судир, а општо прифатеното уверување е дека ова не се случило поради латентниот страв од избивање на нуклеарна војна. Поголемиот дел од историчарите сметаат дека основната причина за судирот била поради конфликтот на двата система на владеење: САД со доминантен капиталистички систем, а Советскиот Сојуз како упориште на комунизмот. Двете, меѓусебно антагонизирани страни имаат различни идеи за тоа како да управуваат со своите земји, но и пошироко со регионите во кои доминираат, па и со светот во целина. Сепак, како најсериозно упориште на напнатоста, гледано од перспектива на секоја од земјите и главен извор на растечкиот антагонизам било/беше уверувањето дека другата (спротивната) страна сака да го прошири своето влијание низ целиот свет.

Сепак, од средината на 1960-тите години, па се' до почетокот на 1970-тите, општата клима на попуштање на тензиите во Европа (политиката на детант помеѓу двете супер-сили, фамозната *Ostpolitik* на Вили Брант), преовладувањето на други принципи во надворешната политика, доведуваат и до интензивирање на дипломатските контакти меѓу Италија и Југославија, веројатно не и без надворешен притисок, туку и поради желбата да дојде до што е можно поскоро затворање на билатералниот спор околу меѓусебното разграничување, во контекст на преовладувачкиот тренд во тоа време - признавање на границите на повоена Европа која свој конечен епилог и олицетворение ќе го добие во Хелсиншката Декларација од 1975 година, завршниот акт на Конференцијата за европска безбедност и соработка (КЕБС).

3.4.1 Периодот од завршувањето на Втората светска војна до потпишувањето на Лондонскиот меморандум

⁶⁶ Според мислењето на Dr Malcolm Craig (Liverpool John Moores University), изнесено во статијата: Hladni rat: Napetost izmedju Zapada i Rusije, nekad i sad, достапно на <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-43553575>, пристапено на 3.10.2020 година

Во своето истражување, Иван Зубовиќ, прикажувајќи и појаснувајќи ја атмосферата во констелација на меѓународните односи во периодот од 1945 до 1953 година, наведува дека разграничувањето помеѓу Италијанската Република и ФНРЈ по Втората светска војна е резултат на постојаните конфронтации помеѓу западните сојузници и Советскиот Сојуз во екот на Студената војна, која отпочнува кратко време по завршувањето на Втората светска војна (во текот на 1946, а веќе добива на интензитет во 1947 година). Западно-европските сили не и' биле наклонети на Југославија, бидејќи таа имала силно воспоставен комунистички систем, токму во времето на одржувањето на Париската конференција и, следствено, се сметала за верен сателит на Сталин. Британската власт била незадоволна од пост-воените пресметки со колаборационистите на Оската во Југославија, при елиминацијата на четничкиот водач Дража Михаиловиќ. САД отворено негодувале поради соборувањето на двата нивни авиона во август 1946 година, а *сите западни сили го осудиле давањето на југословенска помош во оружје која пристигнувала на грчкото партизанско движење*. По Париската конференција, на 20 март 1948 година, ситуацијата меѓу Италија и Југославија се влошува со објавувањето на Трипартитната декларација со која западните сили застапени во управата на Слободната територија на Трст (САД, Велика Британија и Франција) се изјасниле за ревизија на Парискиот мировен договор, во делот кој се однесува на Италија.⁶⁷

Иако празните ветувања за (хипотетичко) припојување на целата Слободна територија на Трст биле идеја резервирана за иднината, самиот тој факт претставувал сериозна закана за Југославија, посебно во контекст на судирот Тито - Сталин, затоа што во тоа време на терен дошло до интензивна економска интеграција на Зоната А со италијанскиот стопански систем. По конфликтот со Советскиот Сојуз во 1948 година, Југославија веќе немала доверба во Советот за безбедност на ОН, кој ги поддржал притисоците на големите сили во рамките на Слободната територија на Трст. Во текот на јули 1949 година ФНРЈ го вовела југословенскиот динар како законско средство за плаќање во Зоната Б, а во наредната, 1950 година таа ја вклучила областа во единствениот југословенски стопански систем. На 16 април истата година, биле спроведени и првите избори.⁶⁸

⁶⁷ Zubović I., (2015) *Tršćanska kriza*, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, стр. 5

⁶⁸ Zubović I., (2015) *Tršćanska kriza*, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, стр. 5-6

Благодарение на антисоветските интереси на Запад, во Белград, на 14 ноември 1951 година бил склучен договор за воена помош меѓу владите на ФНРЈ и САД. Со овој договор, Југославија станала членка на програмата на воена помош за заедничка одбрана и добила помош во оружје од САД, Велика Британија и Франција. Од друга страна, во соседна Италија, владеело големо незадоволство со Парискиот мировен договор од 1947 година, бидејќи на територијата на Слободната територија на Трст биле стационирани, надвор од нејзините овластувања, 5.000 британски, 5.000 американски и 5.000 југословенски војници. Југословенските комунисти, во тоа време, биле убедени дека Светата Столица (Ватикан) не е на страната на ФНРЈ и дека ја поддржува Италија. Во 1952 година, Тито го прозвал Ватикан дека ја поддржува италијанската државна политика, а Римокатоличката црква во Хрватска делумно застанала зад стојалиштето на југословенскиот врв иако себеси се сметала за главен фактор што истарскиот полуостров и натаму останал југословенски.⁶⁹

3.5. Лондонскиот Меморандум од 1954 година

Сепак, и во такви, помалку драматични околности на теренот, на 5 октомври 1954 година, тешко постигнатата спогодба во Лондон е парафирана. Значајно е да се истакне дека Лондонскиот Меморандум, во меѓународно - правна смисла, *не претставува* меѓународен договор *per se*. Со овој Меморандум, всушност само се изменува (и во извесна смисла - дополнува) Парискиот мировен договор од 1947 година. Меморандумот стапува во сила веднаш, значи со денот на неговото потпишување - **5 октомври 1954 година**, без ратификација во парламентите на земјите-потписнички ФНРЈ, Италија, САД и Велика Британија.

Со Меморандумот, всушност, се укинува Слободната територија на градот Трст и воспоставените Зона А и Зона Б. Зоната Б во целост и' припаѓа на тогашната ФНРЈ. Најголемиот дел од Зоната А (градот Трст и околината) потпаѓа под јурисдикција на Италија, а само помал дел и' е доделен на ФНРЈ.

Официјалната реакција на Владата на ФНРЈ на донесувањето на Меморандумот е брза, афирмативна и без одлагање. Југословенската страна како да го очекувала ваквиот развој на настаните, со нескриено задоволство го прифаќа текстот на

⁶⁹ Zubović I., (2015) *Tršćanska kriza*, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, стр. 6

Меморандумот, и само два дена по неговото потпишување, донесува *Одлука* со која се превземаат главните одредби и се преточуваат во домашното законодавство.

Најважниот дел од Одлуката⁷⁰ е одредбата со која на подрачјата на кои била воспоставена воена управа (во претходните неколку години), се воспоставуваат народни одбори на општините, односно органи на цивилна власт. Воената управа се укинува.

Од аспект на меѓународното право и од аспект на меѓународните односи, со стапувањето во сила на Парискиот мировен договор на 15 септември 1947 година, Југославија остварува значајни територијални придобивки. Со стапувањето во сила на Лондонскиот Меморандум од 1954 година, во еден дел Парискиот мировен договор е изменет, а измената, со укинувањето на Слободната зона Трст ги проширила подрачјата под контрола на ФНРЈ (Словенија и Хрватска).

Согласно новите решенија на сите резиденти на територијата на Истра и на наведените подрачја, истовремено носители на правото на сопственост врз недвижностите лоцирани на ова подрачје, **им е гарантирано правото во определен рок да оптираат односно да изберат државјанство на ФНРЈ или на Италијанската Република и на тој начин имплицитно да се определат во која држава сакаат да живеат.** Истовремено, правото на сопственост на недвижностите им е гарантирано во граѓанско - правна смисла, односно, доколку хипотетички гледано, некој етнички Италијанец (населен во Зоната Б) оптирал за италијанско државјанство, со тоа *автоматски не го губел правото на сопственост*, туку имал право да располага со тој имот (да го продава, отуѓува, да го дава под закуп, да го оптоварува со службености итн). За волја на вистината, најголемиот дел од оваа категорија граѓани во мошне кус временски период ги отуѓува своите имоти и се преселува во Италија.⁷¹

⁷⁰ Одлуката буквално гласи:

- се прифаќа спогодбата содржана во Меморандумот за согласност помеѓу владите на ФНРЈ, Италија, САД и Велика Британија за Слободната Територија Трст, постигнат во Лондон;
- од денот кога се предвидени корекции на граничната линија, а по престанокот со работа на воената управа на ЈНА, на југословенската зона на Слободната територија на Трст, се воведува цивилна управа на ФНРЈ, и тоа на територијата на која со оваа Спогодба се проширува цивилната управа на ФНРЈ;
- цивилната управа на територијата означена во точката 2 од оваа Одлука ќе ја вршат народните одбори на општините, градските општини и окрузи, како и републичките органи во рамките на своите права и должности;
- на подрачјето на округот Копер како и на подрачјето на досегашната Зона А на Слободната територија Трст на кои се проширува цивилната управа на ФНРЈ, правата и должности на републичките органи ќе ги вршат соодветните органи на власта на Народна Република Словенија, а на подрачјето на округот Бује - соодветниот орган на Народна Република Хрватска.

⁷¹ Zubović I.,(2015) *Tršćanska kriza*, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, стр. 6-9

Според Владимир Велебит, некогашен југословенски дипломат и поранешен амбасадор на ФНРЈ во Рим и во Лондон, кој непосредно пред започнувањето на преговорите, кои му претходеле на Лондонскиот Меморандум, бил испратен за амбасадор на ФНРЈ во Лондон, пред самиот почеток на преговорите постоел своевиден тих консензус помеѓу заинтересираните односно инволвираните страни (Владите на Италија, ФНРЈ, САД и Велика Британија, па и Советска Русија) за неодржливоста на состојбата на теренот.⁷² Оваа оценка првенствено се однесувала на околноста што, фактички, на територијата на Зоната А, која била под окупација на сојузничките армии на САД и Велика Британија, била прогласена Слободната територија на Трст, која според сите обележја, имала карактер на посебна држава, која имала дури и сопствена монета и државни симболи, додека на територијата на Зоната Б, под контрола на тогашната југословенска војска, имала обележја на посебен ентитет, со посебна валута и посебни обележја различни од ФНРЈ.⁷³

Владимир Велебит, во неговите мемоарски записи *Сведок на историјата* истакнува дека пред преговорите, во кои главниот збор го имал тогашниот МНР на Велика Британија, било јасно дека ќе се оди кон еден вид поделба на двете окупациони зони, но дека спорни биле линиите на разграничување, кои требало да повлечат граници не само меѓу двете држави (Југославија и Италија) туку да воспостават и фактичка граница на раздвојување помеѓу двата идеолошки блока кои забрзано се формирале помеѓу европскиот Запад и Исток.⁷⁴

Според Велебит, тука лежи и причината што кај довчерашните западни сојузници, преовладала определбата да и' се излезе во пресрет на капиталистичка Италија наспроти интересите на тогашната ФНРЈ, во чиј прилог оделе повеќе аргументи.⁷⁵

Историчарите од тоа време⁷⁶ како главни аргументи во прилог на тезата дека и Зоната А, и тоа не само градот Трст, туку и Бенешка Словенија, градот Горица, требало да и' припаднат на тогашна ФНРЈ, ги наведуваат: (1) фактот што Втората југословенска армија на чело со Коча Поповиќ и Четвртиот корпус од Словенчката војска, и *de facto* ги ослободиле овие територии од Германците, (2) фактот што Југославија се нашла на страната на силите кои извојувале победа над силите на Оската, во рамките на антихитлеровската коалиција, (3) етничката структура на

⁷² Šuvar, M. (2001) *Svjedok Historije-Vladimir Velebit*, Zagreb, Razlog D.O.O, стр. 76

⁷³ Šuvar, M. (2001) *Svjedok Historije-Vladimir Velebit*, Zagreb, Razlog D.O.O, стр. 77

⁷⁴ Šuvar, M. (2001) *Svjedok Historije-Vladimir Velebit*, Zagreb, Razlog D.O.O, стр. 78

⁷⁵ Šuvar, M. (2001) *Svjedok Historije-Vladimir Velebit*, Zagreb, Razlog D.O.O, стр. 79

⁷⁶ Dedijer, V. (1979) „Dokumenti 1948“, Beograd, Rad, Knjiga I

населението во тие делови која посебно во руралните области била во полза на славјанските народи (Словенци и Хрвати), освен во градот Трст, каде односот бил 50 % Италијанци, 25 % Словенци и 5 % Хрвати.⁷⁷

Но, сепак, според сведоштвото на Владимир Велебит, за време на преговорите била видлива скепсата со која САД и Велика Британија, ја манифестирале недовербата кон југословенската страна дури и кога била во прашање “искреноста на судирот помеѓу тогашната ФНРЈ и Советскиот Сојуз”. Од тие причини, западните сили и пресудиле во прилог на Италија при доделувањето на градот Трст. Но, резонира Велебит, можеби западниот став би бил и уште поригиден кон Југославија доколку целата земја не настапила единствено во барањето на овие територии. Имено, ширум земјата, во тоа време, биле организирани масовни демонстрации во знак на поддршка на позицијата на тогашното југословенско државно раководство. Како што е познато, разграничувањето е направено според познатата француска формула, која ги официјализира линиите на разграничувањето воспоставени на 20 јуни 1945 година (Morgan’s line), по повлекувањето на Југословенската и словенечката војска од градот Трст, по дадениот ултиматум од западните сили. На самите лондонски преговори, на кои, од југословенска страна единствен преговарач бил амбасадорот Владимир Велебит, а во името на италијанската Влада, Манлио Брозио, италијански амбасадор во Лондон, посредувале амбасадорот на САД во Лондон Левелин Томпсон и од британска страна Џефри Харисон, амбасадор во британскиот Форин Офис. Преговорите траеле скоро шест месеци (од март до септември 1954 година).⁷⁸

Присеќавајќи се на овие преговори, речиси 50 години подоцна, Владимир Велебит, во своето мемоарско излагање *Сведок на историјата*, наведува дека преговорите за судбината на подрачјето на Истра по завршувањето на Втората светска војна се оптоварени со неформалното раскинување на антихитлеровската коалиција, по завршувањето на Втората светска војна. Имено, довчерашните сојузници, по победата над фашизмот и безусловната капитулација на Хитлерова Германија, се наоѓаат на две, првенствено идеолошки спротивставени страни, во историски исклучително сензитивен момент: веднаш по формирањето на НАТО сојузот во 1949 година и непосредно пред потпишувањето на Варшавскиот пакт во 1955 година. Новоослободената држава, Федеративна Народна Република Југославија, настаната, во ново обликувана форма со модификувано државно уредување и со нецелосно

⁷⁷ Šuvar, M. (2001) *Svjedok Historije-Vladimir Velebit*, Zagreb, Razlog D.O.O, стр. 78

⁷⁸ Šuvar, M. (2001) *Svjedok Historije-Vladimir Velebit*, Zagreb, Razlog D.O.O, стр. 80

дефинирани граници, се наоѓа исправена помеѓу двата, веќе во голема мерка спротивставени блокови, нејзини довчерашни сојузници, поделени во две спротивставени групации, кои и покрај исцрпеноста од повеќегодишното војување, започнуваат нови судири на различни меридијани во светот, но и секојдневен натпревар и трка во вооружување. Ваквата атмосфера придонесува, во преговорите, кон југословенската делегација да биде изразена крајна недоверба. По судирот помеѓу Тито и Сталин во 1948 година, Југославија и формално повеќе не и' припаѓа на ткн. Социјалистичка заедница на држави предводена од Советскиот Сојуз. Од друга страна, спротивставениот блок на капиталистички држави, под патронат на Соединетите американски држави, обединет во НАТО, раководен од идеолошки причини, покажува сериозни знаци на недоверба и непотребни знаци на воздржување во однос на потребата од решавање на разгледување на некои отворени прашања.⁷⁹

3.6. Територијалната поделба на Северен Јадран од 1945 до 1975 година

Со стапувањето во сила на Парискиот мировен договор, на 15 септември 1947 година, Југославија остварува значајни територијални придобивки. Нејзиниот суверенитет бил проширен на островите Ластово, Црес и Лошињ, градовите Задар и Ријека, долината на реката Соча до Горица, словенечкиот дел од Крас и речиси целокупната територија на полуостровот Истра. Бидејќи не бил постигнат договор за припадноста на Трст и неговата околина, од територијата помеѓу Девин и Трст, трстјанските општини и северозападна Истра (Копер, Изола, Пиран, Умаг, Бује, Грожњан, Новиград) до устието на реката Мирна во Јадранско море, требало да биде формирана Слободната територија на Трст.

Со ова решение не биле задоволни ниту Југославија, ниту Италија, но обидите за директни преговори не вродуваат со плод. Новата граница и двете страни ја сметале за наметната. Со ова практично повторно е отворено ткн. Трстјанско прашање. Парискиот мировен договор предвидува формирање на Слободната територија на Трст, како суверен субјект на Меѓународната заедница, чија независност и територијален интегритет се гарантирани од Советот за безбедност на ОН. Во првата фаза, која, како што било предвидено, требало да трае кратко, продолжува воената управа на воените

⁷⁹ Šušvar M.,(2001) *Svjedok Historije-Vladimir Velebit*, Zagreb, Razlog D.O.O, стр. 123

победници воспоставена непосредно по завршувањето на воените операции. Потоа следува меѓуфаза во која гувернерот, кого го именуваат Обединетите нации, управува врз основа на Привремениот Статут (Анексот 7 кон Мировниот договор), а воените сили на сојузничката управа му се ставаат на располагање во траење од 90 дена, до конечното повлекување. Тогаш стапува во сила Постојаниот Статут (Анекс 6 од Договорот) и се воспоставуваат законодавната, извршната и судската власт. Постојаниот Статут на Слободната територија на Трст, меѓутоа, никогаш не заживеал. Италија и Југославија, го оневозможуваат именувањето на гувернерот, кој според потпишаниот Договор требало да управува со ентитетот. Огромниот антагонизам во односите помеѓу западните сојузници и Советскиот Сојуз и трката за што подобра положба во Трстјанскиот залив, ја детеминирале геополитичката слика во тој дел од светот, а со самото тоа го одолговлекувале стапувањето во сила на Постојаниот Статут (основниот правен акт на областа). Во такви околности не е остварено ниту повлекувањето на англо-американските и југословенските воени единици. Окупациските единици на воените управи кои во пролетта 1945 година ја поделиле дотогаш италијанската Јулијска Краина, останале на подрачјето на Слободната територија на Трст: југословенската војска во Зоната Б, во областа на Слободната територија на Трст (Воена управа на Југословенската армија – VUJA), а англо – американската во Зоната А (Сојузничка воена управа – SVU, Allied Military Government- AMG).⁸⁰

Ваквата состојба на работите претставувала солидна основа линијата на Морган (Morgan's line), која требало да биде само привремена линија на раздвојување помеѓу две окупациски воени управи – да стане цврста бариера помеѓу двете администрации кои во својата зона на одговорност постепено ги интегрирале субјектите во правните, политичките и стопанските системи на соседните земји. Линијата на раздвојување постепено добивала карактер на неформална државна граница. Во октомври 1953 година, прашањето на Трст прераснува во вистинска политичка криза кога владите на САД и Велика Британија ја објавуваат Бипартитната декларација,⁸¹ со која го најавуваат своето еднострано повлекување и, практично, крајот на воената управа во Зоната А, која поради доминантниот (во етничка смисла) италијански карактер и' ја предаваат на управување на Италија. Декларацијата, фактички изнудува поделба на

⁸⁰ Dota F., (2011) *U obrani granice: jugoslavensko-talijanski granični spor u proljeće 1974 godine* - Izvorni znanstveni članak, *Historijski Zbornik*, LXIV

⁸¹ Trogrlić S.,(2012) *Istarsko hrvatsko svećenstvo i diplomatsko politička borba za sjedinjenje Istre sa Hrvatskom (1945.-1954): Društvena istraživanja*, 2 (2012), стр. 485 - 504

Слободната територија на Трст по границите на раздвојување, долж Моргановата линија. Но, за конечноста на британската и американската одлука, Белград не бил информиран, па уследила реакција на официјален Белград. Во Белград можела да биде прифатена поделбата на Слободната територија на Трст, само со предуслов таа да биде конечна и со јасно инсистирање на југословенските права во Зоната Б. Во неколкуте јавни истапи, Тито се заканил со употреба на сила: „Во моментот кога италијанската војска ќе влезе во Зоната А, истото ќе го стори и југословенската војска.“⁸²

Сојузниците во новата кризна состојба го одолговлекувале напуштањето на градот, а незадоволството на трстјанските Италијанци се излеало на улиците. Демонстрациите насочени против воената администрација завршиле со крвопролевање.⁸³

Ескалацијата, меѓутоа и' отворила простор на *дипломатијата*, која напнатоста на границата ја свртела во своја полза. Сите страни се согласиле на нов круг преговори што се одржале во Лондон од јануари до октомври 1954 година. Бидејќи решението било постигнато со Лондонскиот Меморандум за согласност, од историска гледна точка, во тој момент се сметало за конечно.

Меморандумот бил парафиран на 5 октомври 1954 година. Своите иницијали на текстот на Меморандумот ги ставиле преговарачите на југословенската и италијанската влада, амбасадорите во Лондон, Владимир Велебит и Марио Бросио, како и претставници на Соединетите Американски Држави и Обединетото Кралство, Левилин Е. Томсон и Џефри В. Харисон, кои посредувале во преговорите. За постигнувањето на Лондонскиот Меморандум биле известени француската и советската влада, кои ја дале својата согласност. Тоа се владите на четирите земји, чии министри за надворешни работи го формирале Советот и кои го ратификувале Парискиот мировен договор, а во оваа прилика изразиле согласност да го променат и прошират овој договор во еден дел. Со тоа владите на четирите земји, чии министри за надворешни работи биле членови на Советот, и кои го усогласиле Парискиот мировен договор, во делот со Италија (1947), изразиле согласност тој договор во еден дел да се измени и прошири. Тоа е всушност и суштината на Лондонскиот Меморандум. Со вториот член од Лондонскиот Меморандум, воената управа над Слободната територија

⁸² Dota F., (2011) *U obrani granice: jugoslavensko-talijanski granični spor u proljeće 1974 godine* - Izvorni znanstveni članak, *Historijski Zbornik*, LXIV стр. 518

⁸³ Dota F., (2011) *U obrani granice: jugoslavensko-talijanski granični spor u proljeće 1974 godine* - Izvorni znanstveni članak, *Historijski Zbornik*, LXIV стр. 519-520

на Трст била укината. Моргановата линија повеќе не претставувала линија на разграничување помеѓу југословенската и англо-американската воена управа, туку прераснува во линија на разграничување помеѓу југословенската и италијанската „цивилна управа,, како што и експлицитно стои во Лондонскиот Меморандум. Веќе во текот на преговорите било поставено прашањето на конечноста на договорот за границата. Југословенската страна го сметала договорот за конечен, додека на италијанската страна и’ било важно да се нагласи привремената природа на договорената демаркација заради внатрешно-политичките околности во оваа земја.⁸⁴

Од обзир спрема Италија преговарачите во Лондон ја назначиле формалната привременост на Меморандумот, кој се претставува како договор за „практични мерки,,. Италијанската Влада, во тоа време, пред својата јавност тврдела дека ова решение претставува само прва фаза на враќањето на Слободната територија на Трст во рамките на италијанската држава. На привременоста особено инсистирал италијанскиот премиер Mario Scelba кога во Сенатот на италијанскиот Парламент го бранел Лондонскиот Меморандум. Mario Scelba ги уверувал пратениците дека „Италија не се одрекла од своите права во Зоната Б“ и повеќе пати ја истакнал привремената природа на Лондонскиот Меморандум: „Спогодбата од 5 октомври, токму поради тоа што е привремена, им остава отворен пат/простор на демократските методи за времето кога ќе биде барано конечното решение. Овој договор, не ги допира прашањата на суверенитетот или политичкото устројство, туку само управувањето“.⁸⁵

Лондонскиот Меморандум не бил ратификуван во италијанскиот Парламент, туку бил потврден со негово изгласување во посебна процедура која не бара ратификација во рамките на расправата за буџетот на министерството за надворешни работи. Документот никогаш не бил објавен во службеното гласило каде вообичаено се објавуваат законските акти на италијанската држава и, кои како што предвидуваат законите, го регулираат стапувањето во сила на меѓународните договори.

Сојузното Собрание на Југославија го прифатило Лондонскиот Меморандум, на седницата одржана на 25 октомври 1954 година, и тој бил објавен и официјално два дена подоцна. Во Белград била нагласувана конечноста на постигнатиот договор, признавајќи, сепак, дека решението кое тој го предвидува е конечно, *de facto*, но не и *de iure*. Единствено, вистински отворено прашање, кое преостанало - било прашањето

⁸⁴ Novak B., (1970) *Trieste 1941-1954: The ethnic, political and ideological struggle*, Chicago, стр. 463

⁸⁵ Balzer F., (1990) *Il Trattato di Osimo*, Rivista dalmatica, LI (3-4), 1990, Atti parlamentari del Senato, II legislatura, 188a seduta, стр.319-321

на разграничувањето на територијалните води во Трстјанскиот залив, кое не било опфатено со Лондонскиот Меморандум.

Историски гледано, Лондонскиот Меморандум навистина го затворил спорното прашање околу Трст и ја привел кон крај деветгодишната воена управа со областа. Неговата конечност ја потврдиле Осимските спогодби кои границата ја определиле точно таму каде била повлечена во 1954 година. Но, од правно и политичко стојалиште еден дел на југословенско-италијанската граница останал недефиниран, а за нејзината правна природа потписниците долго се спореле. Лондонскиот Меморандум ја поттикнал нормализацијата на односите меѓу Италија и Југославија. Наредните дваесет години поминале во знакот на добри југословенско – италијански економски и политички односи. Јосип Шентија, хрватски аналитичар и публицист, овој период во односите помеѓу двете земји го нарекол „пријателски“ со една ограда: „Италија и Југославија воделе политика на *status quo*, политика на суспензија на таканаречените тешки прашања за подобри времиња“. Во тие дваесет години, двете земји имаат склучено околу 180 билатерални меѓународни договори, протоколи и други договори главно од економска природа. Италијанската страна избегнувала склучување на договори од општ карактер или оние кои би го споменувале или би се однесувале на југословенскиот дел од поранешната Слободна територија на Трст. Меѓутоа, аналитичарите на овој период признаваат дека, сепак опстојува своевидна политика на двојност (*dual track policy*) на италијанската страна кон Југославија. Веќе изгубило смисла нагласувањето на привремениот карактер на Лондонскиот Меморандум, иако доктрината за задржување на суверенитетот на Италија врз Зоната Б останала мошне жива во националистичките политички кругови на североистокот на земјата и ниту една италијанска владеачка гарнитура не можела целосно да ја занемари нивната тежина во јавното мнение, неговото влијание врз работата на Парламентот, па и на самата Влада.⁸⁶

Од друга страна, италијанската официјална политика се откажала од јавното истакнување на привремениот карактер на Лондонскиот Меморандум. Во официјалните записници и контакти, италијанските официјални лица ги уверувале/убедувале југословенските колеги дека нивната Влада државната граница ја

⁸⁶ Dota F., (2011) *U obrani granice:jugoslavensko-talijanski granični spor u proljeće 1974 godine - Izvorni znanstveni članak*, Historijski Zbornik, LXIV стр. 519-520

признаваат *de facto*, но дека *de iure* треба да ја нарекуваат поинаку. На италијанскиот државен и политички врв му било повеќе од јасно дека каква било промена на границата е невозможна, но дека тоа не било опортуно да се истакнува, па повремено со некаков формален политички протест би укажувала на околноста дека не се работи за државна граница туку за демаркациска линија и така би и’ манифестирала на домашната јавност дека не ги заборавила националните интереси на источните граници на земјата. Од дипломатски обзир и меѓународна политичка неопходност, за југословенските официјални лица била прифатлива формулацијата дека „спогодбата е привремена по форма, но конечна по содржина“.⁸⁷

3.7. Политичко-правните збиднувања, атмосферата која претходи на склучувањето на Осимските спогодби во Европа и на глобален план (продлабочен осврт)

Меѓународните односи во втората половина на XX век се детерминирани од промените кои произлегуваат од Втората светска војна, со директен одраз и влијание на глобалната структура на моќта. По распадот на Третиот Рајх, во повоена Европа се вкрстуваат влијанијата на Соединетите американски држави и Советскиот Сојуз. Довчерашните воени сојузници отворено се судриле за сите важни прашања, а посебно околу оние кои се однесувале на поделбата на воениот плен. Нерешените проблеми, посебно прашањето на дефинирањето на статусот на поразените држави, утврдувањето на државните граници, прашањата на воените репарации, поделбата на интересните сфери и сферите на влијание, се од огромно значење за обликување на новиот светски поредок. Во услови на поларизација на двата идеолошки противника, државите блиски до САД, од една, и Советскиот Сојуз, од друга страна, се обединуваат во двата воени сојуза - НАТО и Варшавскиот пакт, како и во економските сојузи, Европската економска заедница (ЕЕЗ) и Советот за взаемна економска помош (СЕВ).⁸⁸

Разијдувањето меѓу сојузниците било навестено уште во воени услови, за време на Конференцијата во Јалта, во 1945 година, кога Европа, фактички е поделена на интересни сфери помеѓу големите сили. По завршувањето на војната, на состанокот на претставниците на трите големи сили - победнички, на Конференцијата во Потсдам,

⁸⁷ Dota F., (2011) *U obrani granice:jugoslavensko-italijanski granični spor u proljeće 1974 godine* - Izvorni znanstveni članak, Historijski Zbornik, LXIV стр. 520 и понатаму

⁸⁸ Trefouse H. L., (1966) *The Cold War: A Book of Documents*, Carricom Books, New York, стр.62

одржана во летото 1945 година, доаѓа до првото отворено несогласување помеѓу Советскиот Сојуз и западните сојузници околу прашањето на воените репарации, посебно околу нивното реализирање (плаќање) од страна на Германија.⁸⁹

Прокламацијата на т.н. Труманова доктрина го означува, во стратешка смисла, напуштањето на дотогашната изолационистичка политика на САД, и го определува преминот кон политиката на интервенционизам и воздржаност заради „одбрана на слободниот свет“. Од друга страна, во Москва се случува обелоденувањето на советската доктрина за национално - ослободителните движења како резервоар на светската социјалистичка револуција. Со овие два крупни чекора, во стратешка смисла, и формално започнува Студената војна. Ерата на раздор и судири ја следи конфронтација, која не значела ниту војна, ниту мир со оглед на фактот што во односите меѓу блоковски поделените држави постојат сите облици на борба, освен директно воено судирање (од подигнување на борбената готовност и блокади, до економски ембарга, воени и политички закани и притисоци од сите видови, со цел иницирање на воени судири на териториите на други држави). Студената војна, сама по себе, не можела да доведе до промени кои би воделе кон слободна акција со цел јакнење на мирот и безбедноста во Европа. Со оглед на тоа што судирите во рамките на Студената војна се' повеќе од Европа се поместувале во другите делови на светот (најпрвин на Далечниот Исток, каде избувнала корејската војна), било неопходно потребно да се изнајдат соодветни патишта за подобрување на односите меѓу големите сили. Попуштањето на напнатоста преку процесот на Детант, кој започнува од средината на педесеттите години на XX век, го означува напредокот во односите меѓу Исток и Запад. Паралелно со слабеењето на интензитетот на Студената војна и попуштањето на затегнатоста меѓу големите сили, правени се и обиди за свикување на се'европска конференција на државите, заради јакнење на европската безбедност и соработка. Процесот, во фактичка смисла, го започнува Советскиот Сојуз, кога на состанокот на четирите големи сили одржан во Берлин во 1954 година, било предложено свикување на конференција на која би бил усогласен единствен документ - општ договор за колективната безбедност во Европа. И наредната година (1955), на разговорите во Женева, било предложено склучување, најпрвин, на пакт за ненапаѓање, кој би подразбирал и етаблирање на единствен колективен систем на безбедност за цела Европа.⁹⁰

⁸⁹ Feis H., (1967) *Between War and Peace: The Potsdam Conference*, Princeton, Princeton University Press, стр. 376

⁹⁰ Knapp W., (1967) *A History of War and Peace, 1939 - 1965*, Oxford University Press, стр. 348

Во периодот 1958 – 1961 избива Берлинската криза, така што во тие години било практично невозможно да се постигне спогодба меѓу Исток и Запад. Главен проблем, кој претставува пречка за постигнување согласност меѓу двете супер сили е статусот на Берлин и поделбата на Германија. Државите членки на НАТО, во декември 1969 година, усвојуваат Декларација, со која ја поддржуваат иницијативата на Владата на Финска од 5 мај 1969 година за организирање на мултилатерален политички состанок на кој би се разговарало за европската колективна безбедност. Северно-атлантскиот совет на НАТО, во мај 1970 година, на сесијата одржана во Рим ја реafirмира потребата од одржување на ваква конференција (за безбедност и соработка во Европа). Во тој период, западните земји инсистираат на вклучување на прашања од хуманата димензија во агендата на конференцијата, како што се: прашањата поврзани со слободата на движење на луѓе, идеи и информации, како и прашања поврзани со развојот на соработката во економската, културната, научната и заштитата на животната средина. Западните земји, исто така, понудиле принципи врз кои треба да се засноваат односите меѓу државите, како и воената соработка, што ги вклучува прашањата за разоружување и градењето на мерки за зајакнување на меѓусебната доверба.⁹¹

3.7.1 Иницијални чекори за свикување на конференција за безбедност и соработка во Европа

Во текот на месец јуни 1970 година, министрите за надворешни работи на земјите членки на Варшавскиот пакт, на состанок одржан во Будимпешта, усвоиле Меморандум за поддршка на институционализацијата на конференцијата за безбедност и соработка во Европа, со предлог-рок за нејзино одржување до крајот на 1970 година.⁹²

Во 1972 година бил постигнат извесен напредок во спроведувањето на предложената иницијатива, но условите за свикување на конференцијата созреале дури во 1972 година, откако во текот на месец мај, во Москва е потпишан Договорот за

⁹¹ Dimitrijević D., (2015) *Osvrt na Konferenciju o bezbednosti i Saradnji u Evropi: 40 godina nakon Helsinkija*: Beograd, Institut za medjunarodnu politiku i privredu, Vol. LXVII br.4, стр.366 - 369

⁹² *Gledišta Vlade SFRJ o pripremanju za Konferenciju o evropskoj bezbednosti i saradnji*, Arhiv Saveznog sekretarijata za inostrane poslove SFRJ, Beograd, 1972.

ограничување на стратешкото вооружување (SALT1) помеѓу Соединетите американски држави и Советскиот Сојуз, со кој е постигнат принципиелен договор за намалување на обемот и присуството на вооружените сили во Европа. Со потпишувањето на Завршниот протокол на Рамковниот договор за Берлин, во јуни истата година (1972 година), помеѓу четирите победнички сили во Втората светска војна (САД, Велика Британија, Франција и Советскиот Сојуз), практично, биле исполнети политичките предуслови за свикување и организација на Конференцијата за безбедност и соработка во Европа. Со овој акт, практично биле исполнети сите (политички) предуслови за почеток на подготвителните преговори и консултации. Идејата за свикување Конференција за безбедност и соработка во Европа била заснована на замислата за градење квалитетно нов систем на меѓународни односи, кој би бил заснован на одвраќање од употреба на сила и закани, односно на поттикнување на меѓународната соработка, со цел создавање стабилен мир и безбедност во Европа. Покрај оваа основна цел, која ги обединува земјите иницијатори, односно идни учеснички на Конференцијата, сепак, останува широк спектар на големи или мали разлики кои се провлекуваат, во помала или поголема мерка низ сите други содржински елементи на овој собир.⁹³

Во преговорите се идентификуваат три принципиелни стојалишта од кои земјите - идни учеснички се раководат при градењето на преговарачките позиции:

Прво, земјите – членки на Варшавскиот пакт (освен Романија), како приоритет ја имаат реализацијата на идејата за легализирање на територијалната и политичка *status quo* состојба во Централна и Источна Европа и во тие услови, унапредување на рамнотежата меѓу големите сили.

Второ, земјите-членки на НАТО, сакаат да ги ублажат тензиите, создавајќи услови што *de facto* ќе спречат санкционирање на територијалната и политичката ситуација воспоставена на урнатините на Втората светска војна.

⁹³ Dimitrijević D., (2015) *Osvrt na Konferenciju o bezbednosti i saradnji u Evropi: 40 godina nakon Helsinkija*: Beograd, Institut za medjunarodnu politiku i privredu, Vol. LXVII br.4, стр.370

Третата група земји (неутрални и неврзани држави), имале за цел да го напуштат концептот на блоковска поделба на светот.⁹⁴

3.7.2 Подготовка на конференција за безбедност и соработка во Европа

Во подготовката на Конференцијата, учествувале сите европски земји (освен Албанија), како и САД и Канада. Во првата фаза од подготвителните преговори, што започнале во Хелсинки во ноември 1972 година, биле разгледувани и решени само некои процедурални прашања и е извршена размена на мислења меѓу државите за основните прашања кои би биле на дневен ред на Конференцијата. Всушност, оваа фаза на подготвителни преговори траела до 15 декември 1972 година. Во втората фаза од подготвителните преговори, која траела од 15 јануари до 9 февруари 1973 година, државите доставуваат конкретни предлози за агендата на Конференцијата, додека во третата фаза (од 26 февруари до 6 април 1973 година), овие предлози биле директно разгледувани поради присутните несогласувања во врска со содржината и структурата на дневниот ред и рокот во кој требало попрецизно да се дефинираат т.н. кошнички (baskets) во одредени области од интерес на земјите учеснички. Според договорот, првата кошничка (basket) вклучува политички и безбедносни прашања, втората кошничка економски и третиот хуманитарни и културни прашања. Во последната фаза од подготвителните преговори, од 25 април до 8 јуни 1973 година, државите се согласиле за сите отворени прашања, вклучени во Конечните препораки на Хелсиншки консултации, неформално наречени „Сина книга“ (Blue book).⁹⁵

Конечните препораки предвидуваат Конференцијата да се одржи во три фази. Во првата фаза, било планирано да се донесат Препораки од подготвителниот состанок, на ниво на министри за надворешни работи. Потоа, во втората фаза, планирано е да се обликува текстот на Завршниот акт на Конференцијата на ниво на претставници на министри за надворешни работи. Конечно, во третата последна фаза,

⁹⁴ Dimitrijević D., (2015) *Osvrt na Konferenciju o bezbednosti i Saradnji u Evropi: 40 godina nakon Helsinkija*: Beograd, Institut za medjunarodnu politiku i privredu, Vol. LXVII br.4, стр.370 и понатаму

⁹⁵ Final Recommendation of the Helsinki Consultations, Helsinki, 1973, достапно на www1.umn.edu/humanrts/osce/new/FINALREC.htm, 01/09/2015, пристапено на 9.09.2020 година

било планирано да се донесе Завршниот акт, на ниво на шефови на држави или влади. Истовремено, со споменатиот план, бил усвоен предлогот првата и третата фаза на Конференцијата да се одржи во Хелсинки, а втората да се одржи во Женева, во форма на работа на комитети и поткомитети. Конечните препораки дефинираат и Деловник за работа, кој меѓу другото предвидува консензуално донесување на одлуки, почитување на принципите на суверена еднаквост, почитување на принципот на ротирање на претседателството на работните групи и почитување на принципиелната позиција Конференцијата да се одржи надвор од постојните воено-политички блокови. Конференцијата имала за цел да се осврне на безбедносните прашања во Европа, соработката меѓу земјите учеснички во областа на економијата, науката, технологијата и заштитата на животната средина, соработката на хуманитарен план и прашањето за континуитетот на Конференцијата.⁹⁶

3.7.3 Трите (подготвителни) сесии на Конференцијата за безбедност и соработка

Првата сесија на Конференцијата се одржува во Хелсинки од 3 до 7 јули 1973 година. Конференцијата донесува Конечни препораки на ниво на министри за надворешни работи. Во оваа фаза биле презентирани преговарачките позиции на државните делегации. Една од темите е учеството на медитеранските земји во работата на Конференцијата. Постои сериозно несогласување помеѓу земјите од Запад и Исток по ова прашање. Втората фаза на Конференцијата започнува со одлука донесена во Хелсинки на 7 јули 1973 година. Претходи состанок на Координативниот комитет на шефови на државните делегации, како тело одговорно за координација на активностите на сите комитети. Конференцијата ја продолжува својата работа во Женева од 18 септември 1973 година до 21 јули 1975 година. Имајќи предвид дека тоа е составен дел од поширокиот светски процес што треба да доведе до надминување на постојната

⁹⁶ Dimitrijević D., (2015) *Osvrt na Konferenciju o bezbednosti i Saradnji u Evropi: 40 godina nakon Helsinkija*: Beograd, Institut za medjunarodnu politiku i privredu, Vol. LXVII br.4, стр.371

и воспоставување нова рамнотежа во односите меѓу големите сили, на Конференцијата, се донесени одредени политички одлуки, кои се гаранција за идните односи меѓу учесниците на Конференцијата. Во оваа насока, во втората фаза од состанокот се разгледани сите важни прашања и решенијата подоцна се вклучени во Завршниот акт. Сепак, на самиот почеток на оваа фаза станува евидентна конфронтацијата на ставовите поради комплексноста на материјата со која се занимава Конференцијата. Разликите во ставовите и целите што земјите учеснички се обидуваат да ги постигнат се одразува на забавувањето на Конференцијата заради надминување на разликите кои постојат и се однесуваат на принципите на територијалниот интегритет, неповредливоста на границите, немешањето во внатрешните работи, почитувањето на основните човекови права и основните слободи, и во врска со тоа, сродните права на самоопределување на народите и правата на националните малцинства. Тактиката на западните земји била да се изврши притисок врз Советскиот Сојуз и неговите сојузници за да се постигне одреден напредок во „третата кочничка,“. Од друга страна, Советскиот Сојуз и неговите сојузници инсистираат приоритет да се даде на „првата кошничка“, во чии рамки е клучен принципот на неповредливост на државните граници, бидејќи неговото усвојување го легитимира територијалниот *status quo* во Централна и Источна Европа. Групата неутрални и неврзани земји се спротивставиле на напорите работата на Конференцијата да се потчини на интересите на големите сили и нивните сојузници, вклучени во воено-политички сојузи. Неврзаните земји (Кипар, Малта и Југославија) инсистирале на признавање на принципот на суверена еднаквост и прифаќање на статусот на земјите во развој, каде што концептот на ‘Новиот меѓународен економски поредок’ требало да биде од примарно значење во третирањето на европската безбедност како дел од тековните светски процеси и инкорпорирање на Конечниот акт на Хелсинки во т.н. светска димензија. Покрај горенаведеното, неврзаните држави (но и група неутрални држави како Австрија, Финска, Шведска, Швајцарија) настапуваат од сопствени позиции, Конференцијата да биде тело за преговори, кое соодветно ќе дејствува со цел демократизација на меѓународните односи. Ова станува видно во Деловникот, во кој

е предвидено правилото на одлучување со консензус (правилото за општа согласност), како основно правило во целокупниот систем на работа на Конференцијата. Со оглед на тоа што овој дел од Конференцијата влегува во исклучително деликатна фаза и меѓусебните разлики доведуваат до крајно компликувана ситуација, било неопходно потребно да се покаже одредена политичка флексибилност, за да се направат меѓусебни отстапки во преговорите. Ова било постигнато преку организирање на состаноци на претставници на земјите учеснички на највисоко ниво (состанокот Громико-Кисинџер во мај 1975 година во Виена, Брежњев-Вилсон во февруари 1975 година во Москва, Тито-Кеконен во март истата година во Белград, итн.). На крајот, ова резултира со донесување на одлука за започнување на третата фаза на Конференцијата за безбедност и соработка во Европа. На третата и последна (подготвителна) сесија на Конференцијата, одржана во Хелсинки од 30 јули до 1 август 1975 година, учествувале претставници на 33 европски земји, претставници на САД и Канада.⁹⁷

Конференцијата претставувала своевиден меѓународен и паневропски политички собир, на кој е донесен Конечниот акт за заеднички цели и методи на нивна реализација со согласност на неговите учесници.

Конференцијата била дотогаш незабележан собир на државите од северната хемисфера, која се одржува на највисоко политичко ниво, на ниво на шефови на држави или влади и на која се донесени одлуки од далекусежно значење за Европа и светот како целина. И во наредните петнаесет години (до Самитот во Париз во 1990 година), Конференцијата за европска безбедност и соработка не го менува својот карактер, но останува неинституционализиран политички процес и форум на континуирано политичко дејствување, водено од заеднички промовираните принципи и правила на однесување, артикулирани преку акциони планови.

3.7.4 Конференција за европска безбедност и соработка (КЕБС) – одржувањето на главната пленарна сесија

⁹⁷ Bilandžić V.,(1974) *Konferencija o bezbednosti i saradnji u Evropi*, Godišnjak Instituta za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu, Beograd, стр. 79

Првиот ден од месец август во 1975 година ќе остане запаметен во историјата на Стариот континент. Високи претставници од 35 земји од Европа и Северна Америка, потомци на народите, кои според пресметките на педантните аналитичари, меѓусебно војувале повеќе од 170 пати во последните три века, одржале конференција во Палатата „Финска,, во Хелсинки, со која, во формална смисла, се става крај на последните отворени прашања кои произлегуваат од Втората светска војна. Конечниот документ – Декларацијата на Конференцијата за европска безбедност и соработка (КЕБС), во тоа време, помалку претенциозно, бил наречен „Документ на сите времиња,, или „Повелба за Европа,, Декларацијата предвидува обврска суверените и независни држави - потписнички, вклучително и водечките членки на двата остро и длабоко спротивставени блокови во биполарниот свет, свесно и доброволно да се откажат од употребата на сила при решавањето на меѓусебните проблеми (и спорови) и изразиле подготвеност за подобрување и интензивирање на односите во сите области.⁹⁸

Потписите на Завршниот акт од Хелсинки беа/биле само почеток на еден процес што кулминираше петнаесет години подоцна, со Париската Повелба од 1990 година, која го означиле и формално крајот на Студената војна.

3.7.5 Југословенско – италијанскиот територијален спор

Одржувањето на собирот на највисоко ниво, а посебно климата на соработка, дијалог и попуштањето на затегнатоста има свој одраз на состојбите и на регионално ниво. Ова особено се однесува на регионите кои во период долг триесет години, по завршувањето на Втората светска војна, останале невралгични во политичка смисла. Истата оценка се однесува и на состојбата на италијанско - југословенската граница, која во текот на Втората светска војна била на првата линија од судирите меѓу силите на Тројниот пакт и Сојузниците, а по завршувањето на воените судири долги години останува линија на разграничување меѓу двата (идеолошки) спротивставени блокови.

Во наведената смисла, хрватскиот историчар, од италијанско етничко потекло Франко Дота, во рамките на своето истражување на наведениот период (почетокот на 70-тите години од 20 век) утврдува дека ова е период на повторно заострување на односите меѓу Италија и Југославија. Сепак, југословенско-италијанската дипломатска криза околу суверенитетот над поранешната Зона Б, на Слободната територија на Трст

⁹⁸ Radomir Ličina, Proces koji je promenio svet, достапно на <https://danas.rs/politika/proces-koji-je-promenio-svet/>, пристапено на 2.10.2020 година

(СТТ), во пролетта 1974 година траела кратко и не оставила поголеми последици врз односите меѓу двете земји. Таа претставувала попатна и рабна, иако симптоматична, епизода во историјата на јадранското прашање. Иако, само на неколку месеци биле ископани старите воени секири. Настаните од пролетта 1974 година на кратко ги нарушиле, во основа, мирните, ако веќе не и добри односи меѓу двете јадрански земји.⁹⁹

Временски, ова коинцидира со периодот помеѓу преговорите од 1973 година, посветени на дефинитивното разрешување на граничното прашање, кои завршиле неуспешно и отворањето на тајниот дипломатски преговарачки канал во мај 1974 година.¹⁰⁰

Во таквите околности треба да се бараат причините за кризата, односно во јавното позиционирање на двете влади пред почетокот на тајниот и завршниот преговарачки циклус. Во текот на пролетта 1974 година, серија протестни ноти биле упатени од Рим до Белград, во кои италијанското Министерство за надворешни работи, поранешната Зона Б (Копер, Умаг, Бује) Слободната територија на Трст (СТТ) ја нарекува италијанска територија. Одговорот од другата страна на Јадранското Море бил жесток и сеопфатен: дипломатски, политички, воен, народен/популистички ..., Јосип Броз Тито порачал од јавната говорница: "Ние моравме да се повлечеме под притисок од Трст, моравме да се откажеме од Зона А. И ако некој има право да го поставува прашањето за некоја зона, тогаш ние го имаме тоа право!"¹⁰¹

Ваквиот пристап, според Дота, бил најлогичен, и се чини тоа е и најрационалното објаснување за ваквиот развој и тек на настаните: станувало збор за утврдување на позициите пред разрешувањето на спорот (јакнење на преговарачките позиции), или пак, во случај на неуспех на преговорите, подготовка за интернационализација на прашањето/дипломатскиот спор и негова интернационализација на Конференцијата за европска безбедност и соработка, чии подготвителни состаноци биле во тек. Бидејќи позадината и потеклото на контроверзноста околу Зоната Б, во 1974 година биле од правен карактер, Дота, во својата анализа, расветлувајќи го правниот аспект, наведува дека италијанската и југословенската страна, во првите месеци од кризата, првенствено се повикувале на елементи кои би ги поткрепиле сопствените толкувања за природата на границата и

⁹⁹ Dota F., (2011) *U obrani granice: jugoslavensko-talijanski granični spor u proljeće 1974 godine* - Izvorni znanstveni članak, *Historijski Zbornik*, LXIV стр. 520 - 526

¹⁰⁰ За овој дел од југословенско-италијанските преговори следува детален приказ, подолу, во подглавата 3.8

¹⁰¹ Од говорот на Јосип Броз Тито (цитат), одржан на 15 април во Сараево, Вјесник, 16 април 1974, достапно на www.vjesnik.hr/arhiva, пристапено на 9.09.2020 година

карактерот на власта на спорното подрачје. Во таа смисла, важно е да се нагласи, дека правните експерти своите погледи, аргументација и толкувања за природата на границата ги изнесувале во вриежот/екот на збиднувањата, а кога страстите се смириле и спорот бил разрешен, замрел и интересот на правната наука за ова прашање. Нивните трудови со полемички карактер, според тоа, претставуваат еден вид историски извор за реконструкција на правната позадина и јуридикското исходиште на овој, првенствено дипломатски спор.¹⁰²

Настаните од пролетта 1974 година накратко ја нарушиле атмосферата на смиреност, која преовладува во речиси дваесетгодишната историја на меѓусебните односи помеѓу двете држави: по постигнатата хармонија по потпишувањето на Меморандумот од Лондон, сепак, хронологијата на понатамошните настани покажала дека станува збор за привидно затишје и полека, но сигурно, ја наметнувале потребата од одново ставање на преговарачка маса на низата, во суштина нерешени, отворени прашања во меѓусебните односи.

3.8 Одраз на процесите на глобалната политичка сцена врз билатералниот спор помеѓу Југославија и Италија - завршница на преговорите

Напорите дефинитивно да се затвори отвореното прашање, во дипломатска смисла, датираат десет години порано: во таа година, владите, во формална смисла, именувале посебни ополномоштени амбасадори да изнајдат решение. Овој обид, како и некои подоцнежни обиди¹⁰³ завршиле со неуспех, во најголема мерка поради неподготвеноста и постојаните одолговлекувања на официјален Рим. Со тактика на одлагање и минирање на преговорите, официјален Рим сакал да го одложи моментот на признавањето на конечноста на меѓусебните граници, водејќи се од тезата за чувствителноста на јавното мислење кое десет или дваесет години од воениот пораз и губењето на териториите не е подготвено лесно да го прифати одрекувањето од некои стварни или замислени права. Во октомври 1968 година министерот за надворешни работи, Џузепе Медичи, ги објавува италијанските „дрвени линии“ во „таен документ од осумнаесет точки“.¹⁰⁴

¹⁰² Dota F., (2011) *U obrani granice:jugoslavensko-talijanski granični spor u proljeće 1974 godine* - Izvorni znanstveni članak, Historijski Zbornik, LXIV стр. 520 - 526

¹⁰³ Dota F., (2011) *U obrani granice:jugoslavensko-talijanski granični spor u proljeće 1974 godine* - Izvorni znanstveni članak, Franko Dota, Historijski Zbornik god. LXIV (2011), стр. 520

¹⁰⁴ Dota F., (2011) *U obrani granice:jugoslavensko - talijanski granični spor u proljeće 1974 godine* - Izvorni znanstveni članak, Franko Dota, Historijski Zbornik god. LXIV (2011), стр. 519-520

Документот, по својата содржина, предвидува претворање на демаркационата линија од Лондонскиот Меморандум во државна граница, разграничување во морскиот дел во Трстјанскиот залив и низа договори за подобро функционирање на животот на луѓето во пограничните зони (снабдување со вода, електрична енергија, изградба на локални патишта, регулирање на прашањето на државјанството на некои граѓани и италијански имот во поранешната Зона Б и друго). Тој документ, како што ќе истакне подоцна словенечката историчарка Виљенка Шкорјанец, која користејќи го југословенскиот изворен архивски материјал, во студијата *Југословенско-италијанските преговори за границата*, ги истражува и разработува преговарачките процеси кои довеле до Осимските спогодби, станал основа на сите понатамошни дипломатски преговори.¹⁰⁵

По две години „долги и неплодни преговори“, како што стои во извештајот на Сојузниот секретаријат за надворешни работи, југословенската дипломатија застанува на стојалиштето дека од методологијата на тајни преговори, на експертско ниво, треба да се премине кон политичка и службено обликувана форма на преговори и дека треба да се напушти пристапот за постигнување на сеопфатно решение, односно преговорите да се фокусираат исклучиво на прашањето на границата, со неа тесно поврзаните проблеми и заштитата на етничките малцинства.¹⁰⁶

Во јануари 1973 година бил одржан последниот состанок на „Групата на четворицата“, преговарачката Работна група основана во 1971 година составена од резидентните амбасадори на двете земји и по еден експерт од секоја преговарачка страна. Нејзината работа не довела до конкретен резултат или предлог договор, во најголема мерка поради италијанската неподготвеност до таков договор да дојде, внатрешната нестабилност во Италија предизвикана со постојаните промени во Владата, но и поради ограничениот мандат на италијанските преговарачи (поради тоа што тие немале формални овластувања за постигнување на конечен договор). Југословенската страна почнала да истражува на определбата за подигнување на преговорите на повисоко политичко ниво. Во спротивно, ја најавила подготвеноста за *интернационализација на прашањето* за границата преку иницирање на ова прашање во рамките на Конференцијата за европска безбедност и соработка (КЕБС), која во тоа време, како што беше наведено погоре, заседавала наизменично во Хелсинки и во

¹⁰⁵ Škorjanec V.,(2001) *Jugoslovansko-italijanski odnosi v luči dubrovniškega srečanja zunanjih ministrov 1973*. Zgodovinski časopis, LV, 3-4 (124), 2001, стр.468

¹⁰⁶ Škorjanec V.,(2001) *Jugoslovansko-italijanski odnosi v luči dubrovniškega srečanja zunanjih ministrov 1973*. Zgodovinski časopis, LV, 3-4 (124), 2001, стр. 472

Женева, а чија завршна сесија била веќе закажана за летото 1975 година во Хелсинки. Ваквата одлучност наишла на позитивен одглас од страна на официјален Рим. Премиерот Џулио Андреоти, по официјални дипломатски канали испратил недвосмислена дипломатска порака „дека е неопходно да се затвори прашањето на Зоната Б и официјално да се признае состојбата на теренот.“¹⁰⁷

Во дипломатските контакти, италијанските претставници изразиле подготвеност за заклучување на спорот, инсистирајќи при тоа на тајност на преговорите, заради избегнување на јавна полемика која на италијанските дипломати би им го ограничила маневарскиот простор. Официјален Белград не бил задоволен со ваквата италијанска позиција, од проста причина што ваквиот пристап на италијанската страна и’ оставал простор јавно да го порекнува постоењето на преговорите без страв дека ќе биде обвинета за ширење на дезинформации. Сепак, Сојузниот секретаријат за надворешни работи проценил дека пред Хелсиншката конференција, Италија би сакала да дојде до некаков облик на сеопфатно решение на отворените прашања, и дека не е во нејзин интерес интернационализација на спорот, па на крајот се согласува (Италија з.а.) за состанок на врвот.¹⁰⁸

Во март 1973 година, во Дубровник е одржан состанок на врвот помеѓу Сојузниот секретар за надворешни работи Милош Миниќ и италијанскиот шеф на дипломатијата Џузепе Медичи.¹⁰⁹ Со оваа средба, фактички отпочнува вториот круг на преговори за постигнување на еден опсежен, сеопфатен меѓудржавен договор помеѓу двете земји. Нема дилеми дека токму овој состанок бил одлучувачкиот момент на пред-Осимската дипломатска хронологија. Јасно биле идентификувани и издвоени спорните точки, двете страни ги прецизирале преговарачките позиции, и што е веројатно најважниот детал - бил воспоставен алтернативен политички преговарачки канал кој на крајот и неминовно довел до постигнување на Осимските спогодби.¹¹⁰

Сојузниот секретар Миниќ веднаш, на самиот почеток на средбата, го истакнал цврстото стојалиште на неговата Влада за потребата од конечно решавање на југословенско-италијанската граница преку претворање на демаркациската линија во државна граница, решение кое би било официјализирано со *потпишување на нов*

¹⁰⁷ Škorjanec V., (2006) *Priprave na osimska pogajanja*,. Annales – Anali za istarske in mediteranske študije, XVI (1), 2006, стр.47

¹⁰⁸ Škorjanec V., (2006) *Priprave na osimska pogajanja*,. Annales – Anali za istarske in mediteranske študije, XVI (1), 2006, стр.47-48

¹⁰⁹ Škorjanec V., (2007) *Jugoslovansko-italijanska pogajanja o dokončnosti meje*. Currents of History – Tokovi istorije, 1-2, 2007, стр. 234.

¹¹⁰ Škorjanec, V., (2006) *Ob tridesetletnici Osimskih sporazumov*. Zgodovinski časopis, LX, 3-4 (134), 2006, стр. 480.

*билатерален договор помеѓу двете земји.*¹¹¹ Италијанскиот министер Џузепе Медичи се согласил со потребата од затворање на спорот, но предложил, во текстот на заедничкото Коминике, во кое се прецизира договореното на средбата изразот „се потврдува,, да биде заменет со изразот „се одредува,, при означувањето на постигнатиот договор за границата. На инсистирање на Миниќ, италијанската страна да даде поблиско објаснување за вака изнесената позиција, членот на италијанската делегација Милеси-Ферети појаснил дека за Рим границата е конечна и дека не сакаат нејзина промена туку економска компензација, како на пример проширување на трстјанската индустриска зона и на соседното, југословенско подрачје. На крајот, сепак е постигнат договор за содржината на идните преговори и временскиот редослед. Службените преговарачи, кои и порано биле членови на експертските тимови, Џан Луици Милеси-Ферети и Звонко Перишиќ, биле задолжени за подготовка на *нацртот на меѓусебниот договор* врз основа на заклучоците на претходните работни групи кои расправале од 1968 до 1973 година. Медичи изразил искрен личен интерес во краток рок да дојде до спогодба, па во функција на избегнување на заплети и застои слични на оние од претходните обиди, предложил целосна дискреција *и воспоставување на алтернативен канал преку посебни ополномоштеници кои би делувале надвор од редовните канали на државната дипломатија*, во случај главните преговарачи да не постигнат успех (Ферети и Перишиќ), што практично и се случило во наредните месеци.¹¹²

Според заклучокот на историчарката Шкорјанец, тоа е и вистинскиот и единствен успех на средбата во Дубровник, бидејќи *две и пол години подоцна токму преку тој алтернативен канал политичките преговарачи ја постигнале рамката на Осимските спогодби.*

Тоа биле Генералниот директор во Министерството за индустрија и трговија на Италија, Еугенио Карбоне и неговиот долгогодишен познаник Борис Шнудерл, Секретар за односи со Европската заедница и ОЕЦД, член на Сојузниот извршен совет и мешовитиот југословенско - италијански одбор. Постојењето на друг канал на преговарање и комуникација се сметало за најстрого чувана државна тајна, од него биле исклучени професионалните дипломати, а ополномоштениците комуницирале директно со нивните министри. За (постојењето на) алтернативниот канал не биле

¹¹¹ Škorjanec V.,(2001) *Jugoslovansko-italijanski odnosi v luči dubrovniškega srečanja zunanjih ministrov 1973*. Zgodovinski časopis, LV, 3-4 (124), 2001, стр. 472 - 475

¹¹²Škorjanec V.,(2001) *Jugoslovansko-italijanski odnosi v luči dubrovniškega srečanja zunanjih ministrov 1973*. Zgodovinski časopis, LV, 3-4 (124), 2001, стр. 472 и понатаму

информирани ниту резидентните амбасадори во Белград и Рим (италијанскиот амбасадор дознал за него дури по неговото активирање), ниту преговарачите кои учествувале во официјалниот канал. При размената на мандатните писма со неговиот југословенски колега, италијанскиот МНР Медичи изјавил: „сега навистина би можеле да почнеме“¹¹³.

Подоцна, меѓутоа се покажало дека Медичи, всушност „го извршил налогот на неговата Демокристијанска партија (Democrazia Christiana), чие раководство заклучило дека нерешеното гранично прашање и’ штети на италијанската надворешна политика на поширок план, посебно на пошироките меѓународни односи, така што и под надворешен притисок, *посебно од страна на Соединетите американски држави (САД)*, бил подготвен теренот за решавање на проблемот. Италијанските политичари ги земале предвид меѓународните околности, по советската интервенција во Чехословачка, неизвесноста на досегот на "Доктрината на ограничен суверенитет" на социјалистичките држави на Леонид Брежњев, притисокот на европските и особено американските сојузници, приближувањето на почетокот на завршната сесија на Конференцијата во Хелсинки, така што тие одлучиле дека е неопходно да се регулираат односите со Југославија. Средбите на преговарачите на официјалниот дипломатски канал се одржале во Рим во јуни 1973 година. Поради колапсот и кризата на италијанската влада, Милеси-Ферети не можел да се согласи на службено писмено известување за текот на преговорите. Разговорите преку првиот канал до крајот на 1973 година, западнале во ќорсокак и доживеале неуспех. Иако вториот (таен) канал можел да се активира порано, бил отворен дури во мај 1974 година. Во периодот помеѓу преговорите Карбоне - Шнудерл и конечното потпишување на Осимските спогодби во октомври 1975 година, пролетта 1975 година се испречила сериозна дипломатска криза и јавна полемика, како во италијанската така и во југословенската јавност.¹¹⁴

3.9 Преговорите за склучување на Осимските спогодби - *Завршни разговори и анализа на постигнатите решенија*

¹¹³ Škorjanec V., (2001) *Jugoslovansko-italijanski odnosi v luči dubrovniškega srečanja zunanjih ministrov 1973*. Zgodovinski časopis, LV, 3-4 (124), 2001, стр. 472 и понатаму

¹¹⁴ Škorjanec, V., (2003) *Neuspeh jugoslovansko-italijanskih diplomatskih pogajanj v letu 1973*. Zgodovinski časopis, LVII, 1-2 (127), 2003, стр. 147-162.

Но, овие, по својата природа, *перипетии* во завршницата на преговорите, не заслужуваат поширока елаборација, посебно не за потребите на овој труд. Претходната широка елаборација на хронологијата на италијанско - југословенските преговарања и договарања беа презентирани во детали исклучиво во функција на илустрирање на еволутивниот карактер на достигнатите решенија и, несомнено фактичка потврда на изодениот пат, карактеристичен за надминување на најтешките спорови во светот. Со овие дополнителни појаснувања станува сосема јасно колкави биле разликите (јазот) помеѓу двете инволвирани страни непосредно по настанувањето на спорот, а тоа е крајот на Втората светска војна (1945 година) и колкав пат требало да биде изоден во наредните 30 години, до конечното решавање на спорот, означено со чинот на официјалното потпишување на Осимските спогодби, на 10 ноември 1975 година во малото италијанско гратче Осимо, во близината на Анкона. На овој пат, кој е помалку еволутивен, а во поголема мерка револуционерен, согласно презентираното, јасно се диференцираат следните три фази:

- Периодот, кој започнува со потпишувањето на Париската мировна спогодба од 10 февруари 1947 година и трае до потпишувањето на Лондонскиот Меморандум (5 октомври 1954 година),
- Периодот од Лондонскиот Меморандум до фактичкиот почеток на првиот круг на преговори во 1964 година, и
- Третиот период - од почетокот на преговорите, на амбасадорско ниво, во 1964 година до официјалното потпишување на Осимските спогодби на 10 ноември 1975 година.

Во рамките на третиот период посебен и попродабочен пристап заслужува самата завршница/финале на преговорите, која како што беше наведено погоре, започнува со средбата/поставувањето на двата тајни преговарачи Карбоне и Шнудерл, во мај 1974 година. Ова е, всушност *најкритичниот и дипломатски најинтересниот период на преговорите*, а за потребите на овој труд ќе бидат анализирани детално сите поединечни чекори, потпирајќи се на непосредните сведоштва, брилијантни анализи и истражувања на хрватскиот аналитичар и истражувач Франко Дота, словенечката историчарка Виљенка Шкорјанец и исказите на непосредниот учесник во преговорите

од југословенска страна, кои се одвивале во дворецот Стрмол во Горењска - словенечкиот професор Силво Деветак.

За жал, и покрај интензивните напори, при реализацијата на ова истражување не е можно презентирање на конкретни документи од италијанска страна заради илустрација на наведените стојалишта, поради евидентната затвореност на италијанските архиви (*Archivio di Palazzo del Quirinale*) за овој тип на истражување и отсуството на научни трудови кои го третираат ова прашање во библиографијата на италијански јазик. Поради овие околности, овој труд, ќе остане ускратен од, условно речено, италијанското видување на проблемот.

Според сознанијата изнесени во анализата на Франко Дота, *клучната политичка одлука (од внатрешно политички карактер)*, која пресудно ќе го детерминира натамошниот, првенствено политички тек на работите се случува на Конгресот на, во тоа време, владеачкиот Сојуз на комунистите на Југославија. Во конгресните реферати некои од излагачите се осврнале и на билатералните југословенско-италијански односи, во многу посмирен тон од оној кој во тоа време преовладувал на републичките конгреси (ова посебно се однесува на хрватските и словенечките комунисти, з.а.). Јосип Броз Тито, во своето излагање, ја изнел оценката дека „*прашањето на Зоната Б за Југославија не постои*“. Со посебна резолуција, Сојузот на комунистите на Југославија, кој во тоа време бил единствена и водечка политичка сила во земјата, остро ги отфрлува и осудува „италијанските територијални претензии,„ истовремено изразувајќи одлучност за одбрана на суверенитетот и територијалниот интегритет на земјата. Со помирлив тон, повторно била нагласена желбата за надминување на несогласувањата и нормализација на односите со соседна Италија.¹¹⁵

Според сознанијата наведени во архивските материјали, во кои се наведени изводи од стенографските белешки од клучните средби и контакти во почетокот на седумдесеттите години на XX век (Венеција и Дубровник), произлегува заклучокот дека во летото 1974 година кризата од статичната етапа преминува во фаза на смирување. Помирливите тонови од Конгресот на југословенските комунисти, доведуваат и до поинаков пристап во преговарачкиот процес. Кон попуштањето придонеле и неколкуте умерени изјави на неколку високи политички личности од двете страни. Италијанскиот министер за надворешни работи Алдо Моро, во своето

¹¹⁵ Deseti kongres SKJ – Dokumenti, 1974, стр. 280

излагање пред одборот за надворешна политика на Претставничкиот дом на Италијанскиот Парламент, на 1 август, изразил надеж дека „фазата на полемика помеѓу двете земји е надмината. Италијанската Влада ќе ги продолжи започнатите преговори и ќе развива најинтензивна соработка“.¹¹⁶

Овие изјави не биле случајни, ниту биле дадени формално. Во мај, истата година, на иницијатива на официјален Рим било иницирано активирањето на **алтернативниот преговарачки канал**, договорен на состанокот во Дубровник, една година порано.¹¹⁷

Тајните преговори на овластените, по својата провениенција политички, а не дипломатски претставници на двете влади, започнале во јули 1974 година во полунапуштениот средновековен дворец, во, според тајноста, сосема соодветното гратче Стрмол во Горењска, во Словенија, *далеку од очите на јавноста*. Врвот на, во тоа време, владеачката Демокристијанска партија на Италија, сметал дека нерешеното прашање на границата и' штети на италијанската надворешна политика, посебно пред очекуваното одржување на Конференцијата за европска безбедност и соработка во Хелсинки, и дека е дојдено времето ова прашање конечно да биде затворено. Имало и притисоци од страна на сојузниците на Италија, првенствено од САД, во правец конечно да се затвори потенцијалното жариште на напнатост и со тоа да се даде уште еден, иако мал, поттик за одржување и зацврстување на вонблоковската позиција на Југославија. Ткн. „Јадранско примирје“ кое настапило во текот на летото и есента 1974 година со смирувањето на напнатоста во југословенско-италијанските односи и преовладувањето на дипломатската криза од пролетта 1974 година, двете држави го искористиле за обнова на преговорите. Со Осимските спогодби осигурен е, како во тоа време популарно бил нарекуван, „Јадранскиот мир“.¹¹⁸

Времето само ги потврдило и афирмирало ваквите решенија. Хрватска и Словенија остануваат и натаму правни наследници на Осимските спогодби кои се' уште во сила, а Италија го признава нивниот континуитет. Поради фактот што во пролетта 1974 година јавноста не знаела за тајните преговори од кои ќе произлезат Осимските спогодби, содржината на италијанските дипломатски протести и остријата на југословенскиот одговор не било можно да биде доведен во врска со тој настан. Денеска е познато дека тие преговори започнале пред 1975 година, кога спогодбите и фактички биле потпишани. И италијанските ноти и југословенските одговори треба да

¹¹⁶ Dassovich M., (1990) *I molti problemi dell'Italia al confine orientale*, Vol.2, Udine, стр.252

¹¹⁷ Dassovich M., (1990) *I molti problemi dell'Italia al confine orientale*, Vol.2, Udine, стр.252 и понатаму

¹¹⁸ Непосреден разговор со проф. СилвоДеветак, Чрни врх над Идријо, Словенија - 10 и 11 април 2017 година

бидат сфатени како тактичко маневрирање заради подобро позиционирање во самите дипломатски преговори и подоцна во јавноста, без оглед дали тие би успеале или не. Италијанската страна сакала да ја зајакне својата лоша почетна позиција со укажувањето на тоа дека таа има нешто да даде (признавање на границата *de iure*, па дури и отстапување на територијата). Од тоа стојалиште можела да бара отстапки. Официјален Белград не допуштал доведување во прашање на повоениот територијален поредок, покажал цврстина, одлучност и непопустливост и така настојувал преговорите да не бидат започнати во атмосфера во која Италија навистина нешто дава, а Југославија тоа да мора да го уважи. Доколку преговорите не биле успешни, извесно би било Југославија да го интернационализира прашањето на бившата Зона Б на Хелсиншката конференција која настојувала да го воспостави принципот на неповредивост и конечност на повоените граници како главен принцип во создавањето на новиот амбиент на европско попуштање и градење на доверба. Во случај на успех, двете страни и едната и другата страна можеле да и' се покажат на домашната јавност како победници: италијанската Влада заради наводните или вистински отстапки кои би ги добила од Југославија и како совесен и одговорен, но одлучен играч на меѓународната сцена, а Јосип Броз Тито како непопустлив и доследен чувар на границата на социјалистичката Федерација создадена во НОВ.¹¹⁹

3.9.1 Тајните преговори во дворецот Стрмол во Словенија

Понатамошниот редослед на настаните следува како на филмска лента. Сојузниот секретар Милош Миниќ дал зелено светло за почеток на преговорите, по консултациите кои ги имал со политичкиот врв во Белград, Загреб и Љубљана, поради фактот што прашањата најдиректно се однесувале и непосредно задирале во интересите на Словенија и Хрватска во југословенската Федерација. Од југословенска страна, преговорите ги водел Словенецот Борис Шнудерл, а негови непосредни соработници му биле главно словенечки кадри (дипломатот Ратко Мочивник), стручни лица и добри познавачи на проблематиката (меѓу кои и професорот Силво Деветак). Главниот преговарач (Борис Шнудерл), покрај со Миниќ, редовно се консултирал и со, во тоа време, водечките словенечки (и југословенски) политичари Едвард Кардељ и Стане Доланц. Некои аналитичари од тоа време, но и подоцна, помалку иронично, но

¹¹⁹ Непосреден разговор со проф. Силво Деветак, Чрни врх над Идријо, Словенија - 10 и 11 април 2017 година

со огромна доза на сериозност, заклучиле дека преговорите, во персонална смисла, биле практично водени помеѓу тогашното словенечко комунистичко раководство и врвот на најмоќната италијанска политичка партија (Демохристијани), секако со целосен благослов на двете влади.¹²⁰

Според непосредното сведоштво на еден од директните учесници во преговорите професорот Силво Деветак¹²¹, разговорите кои се одвивале во дворецот Стрмол, практично, имале за цел да го операционализираат политичкиот договор што претходно бил постигнат на ниво на министри за надворешни работи на двете земји, а за чија содржина одлучувал лично тогашниот претседател Јосип Броз Тито.¹²² Експертските групи имале прецизно утврдена временска рамка за завршување на преговорите, и според него, тоа го објаснува и одржувањето на преговорите во екот на месец јули, во текот на летото. Најголема дисонантност во текот на преговорите предизвикала темата „заштита на национални малцинства“, чие инкорпорирање во Декларацијата кон Осимските спогодби (Анекс кон основниот текст на Договорот, подоцна Анекс 11 кон основниот текст на Осимските спогодби) било предмет на несогласување меѓу двете преговарачки страни. Имено, според непосредното, илустративно и јасно сведоштво на професорот Деветак, италијанската страна била категорично против одредба во Договорот (чиј нацрт текст имал само девет членови), која ќе ја гарантира заштитата на правата на малцинствата, со предвидување на одредба од императивен карактер која ќе ја гарантира заштитата на индивидуалните и колективните права на оваа категорија граѓани кои останале од двете страни на границата. Аргументот на италијанската страна бил внатрешно политички: италијанскиот уставен поредок не познава категорија „малцинства“. Всушност, ваквата состојба била последица и на определбата на италијанската држава да гради држава од унитарен карактер, односно еднонационална држава на единствената италијанска нација. Правниот поредок на Италија познавал категорија „етнички групи,“ но не и поим „национални малцинства“, било објаснувањето на италијанските преговарачи. По неколкунеделни усогласувања, по вклучувањето на министрите за надворешни работи на двете земји, изнајдено е компромисно решение. Во преамбуларниот дел на Осимските спогодби е вметнат параграфот 4, кој со воопштен речник зборува за

¹²⁰ Škorjanec, V., (2006) *Ob tridesetletnici Osimskih sporazumov*. Zgodovinski časopis, LX, 3-4 (134), 2006, стр. 440

¹²¹ Непосреден разговор со професорот Деветак, Чрни врх над Идријо, 10 и 11 април 2017 година

¹²² За време на разговорот (неструктурирано и насочено интервју), професорот Деветак на увид на авторот на овој труд му покажа документ – инструкција, на која со своерачен потпис тогашниот претседател на СФРЈ Јосип Броз Тито дава одобрение за усогласениот текст на одредбите кои се однесуваат на националните малцинства на тогашниот Сојузен секретар за надворешни работи, Милош Миниќ

заштитата на граѓаните припадници на малцинствата, според стандардите предвидени во, во тоа време постоечките инструменти/документи за заштита на човековите права и во истиот параграф ги набројува: *Повелбата на Обединетите нации, Универзалната декларација за човекови права, Конвенцијата за елиминација на сите форми на расна дискриминација и Меѓународните пактови за човекови права (се мисли на Меѓународниот пакт за граѓански и политички права и Меѓународниот пакт за економски, културни и социјални права на ОН од 1966 година).*

Исто така, како дел од компромисот, во посебна Декларација, која не претставува интегрален дел од Договорот, која подоцна била експлицитно прифатена од двете страни во форма на размена на писма (Анекс 11 кон Договорот) и во која е недвосмислено содржана согласноста на двете страни по ова прашање (за различно адресирање на, всушност, идентичната категорија граѓани).¹²³

Во посебен дел на овој труд е поместен и кусиот осврт/анализа на оваа Декларација (всушност изјави во писмена форма од двете страни), која во овој дел, поради подобра прегледност е цитирана интегрално:

Од југословенска страна:

„Терминот „малцинство“ и „етничка група“ кои се појавуваат во текстот на Договорот и неговите анекси ќе бидат преведени на југословенските јазици со терминот „малцинства“.“

Од италијанска страна:

„Терминот „малцинство“ и „етничка група“, кои се појавуваат во текстот на Договорот и анексите, ќе бидат преведени на италијански со терминот „етничка група“.“

Крајниот епилог односно начин (*modus vivendi*) на кој е надминато ова спорно прашање, според професорот Деветак, е јасен: нормативниот дел од Договорот *не содржи* одредба која го регулира прашањето на малцинствата и, следствено, не содржи конкретна обврска за договорните страни. Но затоа, во преамбуларниот дел, е направена референца на значењето на ова прашање, а дополнително, во посебна Декларација кон Спогодбата е дадено појаснување за различните позиции на двете договорни страни. Во термилошка смисла, но со конкретни, суштествени

¹²³Accordi bilaterali conclusi da Italia, достапно на <https://www.unimc.it/maremap/it/data-jus/files-accordi-bilaterali-conclusi-da-italia/accordi-con-la-rsfy-stati-successori-slovenia-croazia-rfy-montenegro/1975OsimoTreaty.pdf>, пристапено на 3.10.2020 година

импликации. Во содржинска смисла, јасно е дека во фокусот/центарот на преговорите било прашањето на границата, но и според последното сведоштво - не помалку важното прашање на заштитата на националните малцинства.

Италија, дополнително, како *conditio sine qua non*, го истакнувала барањето за основање на слободна индустриска зона која би се протегала од двете страни на границата, во позадината на градот Трст. Официјален Рим сакал да добие нешто за возврат во однос на Трст, и со цел да ја смири тамошната јавност во моментот на објавувањето на признавањето на границата. Тоа, во тамошното јавно мислење, во тој момент, можело да изгледа како своевидна голема придобивка, дури и како некаква компензација, па дури и според некои толкувања, и како некаква прикриена територијална придобивка. Италијанската Влада настојувала формалното отстапување на Зоната Б да го прикаже во светло и да го стави во контекст на широки стопански погодности, во прв ред преку Спогодбата за индустриската зона која би се простирала на подрачјето на „отстапената“, територија, придружено со други проекти како каналот Соча - Сава, енергетски капацитети, водоснабдување. Договорени се и некои функционални корекции од Мировниот договор.¹²⁴

3.9.2. Завршница на преговорите - средбите во Дубровник и Струњан

Вториот круг (од завршницата) на преговорите се одржал во Дубровник, во март 1975 година. Местото било избрано поради симболика, за да биде вклучена и Хрватска. Третиот круг на преговорите се одржал во јуни 1975 година во Струњан, мало место помеѓу Изола и Пиран, симболично, поради фактот што припаѓало на поранешната Зона Б. Политичките овластени преговарачи (Шнудерл и Карбоне), на овој круг од преговорите и формално стануваат шефови на државните делегации и го парафираат текстот на постигнатиот договор.

3.9.3 Потпишувањето на Осимските спогодби

По добивањето на неопходните овластувања од парламентите на двете држави, актот за потпишување на спогодбите, со присуство на претставниците на медиумите на

¹²⁴ Dota F., (2011) *U obrani granice: jugoslavensko - talijanski granični spor u proljeće 1974 godine* - Izvorni znanstveni članak, Franko Dota, *Historijski Zbornik* god. LXIV (2011), стр. 541-542

10 ноември била потпишана во гратчето Осимо, во близина на Анкона, од страна на министрите за надворешни работи на двете земји Милош Миниќ и Мариано Румор. По размената на инструментите за ратификација, на 3 април 1977 година во Белград, Спогодбата стапува во сила на 11 октомври 1977 година. Со Осимските спогодби¹²⁵, во практична смисла, биле решени и низа отворени прашања: прашањето на социјалното осигурување и пензиите, признавањето на факултетските дипломи, државјанскиот статус на некои лица чија припадност заради заплетот со Слободната територија на Трст останала нејасна. Исто така, делумно е изменета и постоечката Спогодба за малограничен промет. Посредно, преку декларациите, биле поставени основите за взаемна заштита на националните малцинства. Бил постигнат и исклучително важен договор за разграничување на територијалните води во Трстјанскиот залив.

Со Спогодбата за стопанска соработка двете држави настојувале да ја поттикнат стопанската соработка чија срж требало да биде заедничката бесцаринска индустриска зона околу Сежана (значи, сепак надвор од поранешната Зона Б, за разлика од првобитните италијански предлози). Заради силната негативна реакција на јавноста во Трст, која ја доведувала во прашање нејзината реална економска корист, изразувала стравувања поради можното загадување на животната средина, а во некои кругови и „етничко„ загадување (преку доселување на работници не-Италијанци), зоната никогаш и не била формирана.

Конечно, со ставањето на потписите во Осимо, отстранет е секаков сомнеж во значењето и природата на границата која ја пресекува поранешната територија на Слободната територија на Трст. Членот 1 од Договорот јасно предвидува дека е утврдена „државната граница за делот кој не е означен како таков со Договорот за мир со Италија“. Со оваа компромисна формулација е избегнато дефинирањето на поранешната природа на власта (суверенитет, цивилна управа) и типот на разграничувањето (демаркациона линија, државна граница *de facto*). Со Спогодбата, во оваа смисла, не е разрешен главниот правен спор, односно ваквото решение не и' дало на едната или другата страна за право, но во Анексот 1 (описот на границата) и Анексот 2 (топографските карти) кои ја определуваат граничната линија, се потврдува

¹²⁵ Осимските спогодби опфаќаат три темелни документи и шеснаесет дополнителни документи: Договорот помеѓу СФРЈ и Италијанската Република, Спогодба за јакнење на стопанската соработка меѓу СФРЈ и Италијанската Република и Протокол за слободната зона. Деталната разработка и анализа следува во Глава 4.

состојбата од 1954 година, и истовремено е отстранет секој сомнеж во природата на таа граница, но за во иднина, не влегувајќи во минатите контроверзи и нејаснотии.

4. ОСИМСКИТЕ СПОГОДБИ - продлабочен правен осврт и анализа

Меѓународниот договор - Осимските спогодби, склучен помеѓу двете соседни земји Италијанската Република и Социјалистичка Федеративна Република Југославија во далечната 1975 година, кој популарно се нарекува Договорот од Осимо (на италијански *Gli Accordi di Osimo*), по својата суштина, и по својата правна природа претставува класичен билатерален договор преговаран, усогласен и потпишан помеѓу две суверени држави - меѓународно признати субјекти на меѓународното право - Италијанската Република и Социјалистичка Федеративна Република Југославија.¹²⁶

Осимските спогодби опфаќаат три темелни документи и шеснаесет дополнителни документи :

- Договорот помеѓу СФРЈ и Италијанската Република
- Спогодба за јакнење на стопанската соработка меѓу СФРЈ и Италијанската Република
- Протокол за слободната зона

Текстот на Договорот, по својата правно - техничка структура опфаќа 9 членови и преамбуларен дел. Основниот Договор има и единаесет анекси (според југословенската доктрина). Оригиналниот текст на Договорот е пишуван на француски јазик, а подоцна е преведуван на италијански, српско - хрватски, словенечки и англиски јазик. Речиси истовремено/симултано со усогласувањето на основниот текст на Договорот кој ги регулира главните прашања (државјанството, меѓусебната граница, малцинските права, сопственоста, социјалните права итн.), кои биле предмет на преговори помеѓу двете земји, усогласен е и текстот на посебен Договор за економска соработка (Спогодба за јакнење на стопанската соработка меѓу СФРЈ и Италијанската Република).

Токму поради овој факт, при правното, но и историското означување на текстот/текстовите на документот се употребува формата множина: Осимските

¹²⁶OsimoTreaty, достапно на <https://www.unimc.it/maremap/it/data-jus/files-accordi-bilaterali-conclusi-da-italia/accordi-con-la-rsfy-stati-successori-slovenia-croazia-rfy-montenegro/1975OsimoTreaty.pdf> (Интегралниот текст на меѓународниот договор), пристапено на 8.10.2020 година

спогодби, израз кој (и во формална смисла) означува дека станува збор за повеќе договори помеѓу двете суверени земји.¹²⁷

Осимските спогодби се група, или подобро речено - серија на договори кои регулираат цела низа отворени прашања и ги регулираат взаемните права и обврски во следните подрачја: прецизно определување на граничната линија, односно демаркација на меѓусебната граница, државјанството на граѓаните затекнати од двете страни на границата, прашањето на сопственоста, регулирање на правата од пензиското и инвалидското осигурување и, конечно, економската соработка помеѓу двете земји.

Но, во функција на адресирање на главниот предмет на трудот, *а тоа е разработка и анализа на правниот аспект на оптантската сопственост*, во продолжение ќе се концентрирам исклучиво на разработка и анализа на поединечните одредби на Договорот кои третираат неколку области од билатералната соработка на Италија и тогашната југословенска Федерација.

Во продолжение е поместен интегралниот текст, всушност неавторизиран превод на Договорот (и неговите анекси) на македонски јазик, кој ќе биде соодветно анализиран по принципот одредба по одредба, со потребните појаснувања и дополнителни интервенции од методолошко - доктринарна природа во функција на целосно расветлување на нивниот реален досег и правна природа.

4.1 АНАЛИЗА НА ОСИМСКИОТ ДОГОВОР

¹²⁷ Осимскиот Договор (Анкона) 10 ноември 1975 година, ратификуван 1977 година

Закон бр. 73 од 14 март 1977 година

Ратификација и имплементација на Договорот помеѓу Италијанската Република и Социјалистичка Федеративна

Република Југославија, со анекси и договор помеѓу двете страни, со анекси,

Завршен акт и размена на писма потпишани во Осимо (Анкона) на 10 ноември 1975 година.

1. Претседателот е овластен да ратификува:

a) потпишан договор помеѓу Италијанската Република и Социјалистичка Федеративна Република Југославија

во Осимо на 10 ноември 1975 година и десетте анекси;

б) договор за унапредување на економската соработка меѓу Италијанската Република и Социјалистичка Федеративна Република Југославија, потпишан во Осимо на 10 ноември 1975 година и неговите четири анекси;

в) Завршниот акт, потпишан во Осимо на 10 ноември 1975 година од двата горенаведени меѓународни субјекти/страни;

г) размена на писма за државјанството на лицата кои се преселуваат во Италија врз основа на член 3 од Договорот наведени во потстав (а) од овој член.

2. Од почетокот на нивната важност, активностите се дадени и целосно имплементирани, во погорниот текст, во согласност со одредбите на конечниот акт од член 1 од оваа Одлука.

... Ит.

Топографската табела во Анекс IV се исклучува.

Анексите V, VI, VII, VIII, IX и X се исклучуваат

Рим, 14 март 1977 година

Леоне

Андреоти - Форлани - Косига - Пандолфи - Стам - Морли - Латанзио - Гулотта - Донат-Катин - Анселми

Види, чувар: Бонифацио

Автентичниот текст е само на француски.

4.1.1 Преамбула

Преамбуларниот дел на Договорот претставува, *вистинско ремек дело* постигнато од страна на преговарачите.¹²⁸ Имено, во само шест преамбуларни параграфи е преточен духот на Договорот и определен опсегот и вистинскиот досег на (само) неколкуте одредби од кои, всушност, е составен Договорот.

Првиот преамбуларен параграф ја подвлекува/истакнува увереноста на двете договорни страни дека појдовна основа, односно водечки принцип во меѓусебната соработка, ќе претставува принципот на мирољубива соработка и добрососедски односи. Истовремено, се истакнува и заедничката заложба дека ваквата заедничка определба на двете земји и двата народа ќе им служат на основните интереси на двете држави.

Подвлекувањето и потенцирањето на двата базични принципа во градењето на меѓусебните односи во современиот свет, на самиот почеток од билатералниот договор, не е случајно. Согласно тогашниот, актуелен момент во современата светска политика. 1975 година е годината на заокружување на преговарачкиот процес во рамките на Конференцијата за европска безбедност и соработка (КЕБС), во чии рамки во период долг речиси две години стрпливо и макотрпно е градена новата европско - атлантска безбедносна архитектура. Принципите на активна и мирољубива коегзистенција, соработка, добрососедски односи и неменливост на границите на голема врата се промовираат во меѓународните политички односи. Кулминација на овој процес претставува потпишувањето на Завршниот акт на КЕБС во Хелсинки, на 1 август 1975 година.

Билатералниот договор помеѓу Италијанската Република и тогашната југословенска Федерација претставува одраз токму на тогашниот актуелен момент во

¹²⁸ Договорните страни,

- Верувајќи дека мирна соработка и добрососедски односи меѓу двете земји и нивните народи кореспондираат со суштинските интереси на двете земји,
- Со оглед дека досегашните спорови создадоа поволни услови за понатамошен развој и продлабочување на меѓусебните односи,
- Верувајќи дека еднаквоста меѓу земјите, осуда на употребата на сила и, следствено, почитување на суверенитетот, територијалниот интегритет и неповредливоста на границите, мирно решавање на споровите, немешање во внатрешните работи на другите земји, почитување на основните права и слободи, заедно со добронамерното користење на сите меѓународни обврски, се основа за заштита на мирот и меѓународната безбедност и развојот на пријателски односи и соработка меѓу земјите,
- Потврдувајќи ја својата лојалност кон принципите на најширока можна заштита на граѓаните кои припаѓаат на етнички групи (малцинства) кои произлегуваат од нивните уставни и национални административни системи, и дека секоја од страните ги применува независно, придржувајќи се до принципите од Повелбата на Обединетите нации, Универзалната декларација за човекови права, Конвенцијата за елиминација на сите форми на расна дискриминација и Меѓународните пактови за човекови права,
- Инспирирани од желбата овој Договор, да ја изразува заедничката намера да ги прошират, во интерес на двете земји, постоечките добрососедски врски и мирољубива соработка.
- Убедени дека ова ќе придонесе за зајакнување на мирот и безбедноста во Европа.

меѓународната политика и е директна рефлексивна на духот на взаемна соработка и меѓусебно почитување на субјектите на меѓународната политичка сцена. Првиот преамбуларен параграф директно ги вградува двата основни принципа содржани во Завршниот акт од Хелсинки, на самиот почеток од Осимските спогодби.

Вториот преамбуларен параграф мошне прецизно и недвосмислено ја истакнува заедничката заложба на двете договорни страни, постигнатите договори да претставуваат вистински темел и неопходен предуслов, кој ќе креира амбиент за натамошен развој и зајакнување на билатералните односи. Оваа клучна определба, на прв поглед, изгледа можеби и како повторување на сличните определби наведени во првиот параграф, и е несомнено содржан во двете цитирани начела од документот на КЕБС. Но, се чини дека потенцирањето на значењето на оваа заложба е логичен израз на потребата од јакнење на меѓусебната доверба помеѓу двете договорни страни: двете земји речиси триесет години по завршувањето на непријателствата од Втората светска војна смогнале сили да седнат на преговарачка маса и да ги преговараат сите дотогаш отворени и нерешени прашања, кои произлегуваат од меѓусебните непријателства и антагонизми во текот на војната. Италија, како фашистичка земја и ударна тупаница на Тројниот пакт и Југославија, една од земјите - предводнички на Антихитлеровската коалиција. Сето ова сведочи за тоа колкав е степенот на меѓусебен антагонизам и неминовни разлики, кои требало да бидат ставени на маса и земени во предвид во текот на преговорите.

На ваквата (објективна) дискрапанца треба уште и да се додаде речиси тридеценискиот тренд на Студената војна, која во Европа започнала недолго по завршувањето на воените дејствија во 1945-тата година.

Токму од овие причини било неопходно во вториот преамбуларен параграф да биде потенцирана потребата од меѓусебното градење на (изгубената) доверба и јакнење на меѓусебните односи.

Ваквата определба наоѓа свој одраз и во третиот преамбуларен параграф каде како заеднички интерес, недвосмислено се наведува осудата на употребата на сила (*renunciation*).

Но, се чини дека од клучно значење во овој параграф, е истакнувањето на убедувањето дека еднаквоста меѓу државите и, консеквентно, двете држави договорни страни (Италија и Југославија) мора да се почитува. Принципот на еднаквост (*equality among states*) е исто така, еден од водечките во меѓународните односи. Во истиот параграф, на овој принцип се надоврзуваат и: почитувањето на суверенитетот,

територијалниот интегритет и неповредливоста на границите, мирното решавање на споровите, немешањето во внатрешните работи и почитувањето на основните слободи и права - начела директно превземени од Завршниот акт во Хелсинки.

Третиот преамбуларен параграф ги опфаќа и принципот на исполнување во добра вера на сите (превземени) меѓународни обврски, како основа за градење и зачувување на мирот и меѓународната безбедност и развој на пријателски односи и меѓусебна соработка помеѓу државите.

Четвртиот преамбуларен параграф има своја генеза и интересна предисторија. Имено, согласно претходно веќе цитираниот разговор со еден од непосредните учесници во преговорите, професорот Силво Деветак, како дел од истражувањето спроведено за потребите на изработка на овој труд, а кое беше претходно наведено во неговата интегрална форма, професорот Силво Деветак, кусо се осврнува токму на делот кој се однесува на малцинските прашања од Договорот:

„Италијанската страна, од самиот почеток на преговорите на двете експертски групи, ја оспоруваше потребата од постоење на дел од Договорот кој би се однесувал на националните малцинства. Нивниот главен аргумент беше дека италијанскиот политички систем и внатрешна структурна организација и устројство на италијанската држава не познава категорија „национални малцинства“. Водена од ваквиот (правен) аргумент, италијанската страна речиси до самиот крај на преговорите инсистираше ваквата формулација, предложена од југословенската страна, да биде изоставена или да биде заменета со референца на постоечките меѓународно правни инструменти од мултилатерален карактер, чии договорни страни - членки се и двете земји“.

Ваквото (лично) сведоштво на еден од непосредните актери во преговорите недвосмислено укажува на тешкотиите на кои учесниците во преговарачкиот процес можеле да сметаат, при усогласувањето на преговарачките позиции. Сепак, евидентно е дека на крајот од текстот, четвртиот преамбуларен параграф, иако резултат на компромис, несомнено сосема успешно ги адресира, во нешто генерализирана форма, прашањата на заштитата на правата на етничките групи, односно малцинствата од двете страни на границата.

Според усогласениот текст, двете договорни страни (Италија и Југославија) „ја потврдуваат нивната лојалност/приврзаност кон принципот на најширока заштита на

граѓаните кои припаѓаат на етничките групи (во заграда, како појаснување, сепак се употребува терминот „малцинства“), кои произлегуваат од нивните уставни и домашното право и која секоја договорна страна ја применува независно, почитувајќи ги принципите воспоставени со Повелбата на Обединетите нации, Универзалната Декларација за човекови права, Меѓународната Конвенција за елиминирање на сите форми на расна дискриминација (на Обединетите нации) и двата Меѓународни пакта за човекови права (се мисли на Меѓународниот Пакт за граѓански и политички права и Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права на Обединетите нации).“

Петтиот преамбуларен параграф е од исклучиво декларативен карактер. Повторно се подвлекува заедничката определба и желбата дека двете страни преку овој Договор ќе ја демонстрираат нивната взаемна намера да ги прошират, во интерес на двете земји, нивните постоечки врски на добрососедство и мирољубива соработка.

Во шестиот преамбуларен параграф се подвлекува увереноста на двете земји дека овој Договор ќе придонесе кон јакнењето на мирот и безбедноста во Европа.

И овде една мала дигресија, која, можеби и недоволно досега била експлоатирана при проучувањето на реалниот досег и опсег на Осимските спогодби. Споменувањето на поимот „Европа“ во преамбуларниот дел на договор склучен помеѓу две страни, од кои едната со капиталистичко државно уредување, а другата горда на својот социјалистички политички систем, од кои едната, истовремено, земја основач на Европската заедница (1950), има недвосмислено историска димензија. Според ова истражување, а и според словенечките преговарачи триесет години подоцна при влезот на една од земјите сукцесори на поранешната Југославија - Словенија, недвосмислено ја зацртала европската перспектива и на земјите кои произлегоа по распадот на југословенската Федерација. Несомнено, и во содржинска смисла, според духот и словото на постигнатиот договор - Осимските спогодби, со постигнатите решенија претставуваат европски договор - *par excellence*. Вистински модел како треба да се решаваат билатералните спорови и како треба да се уредуваат меѓународните односи помеѓу две европски држави, според утврдените европски стандарди.

4.1.2 Анализа на поединечните членови на Осимскиот Договор (основен текст)

Во нормативниот текст на Договорот договорните страни се договараат за следното:

Член 1

Делот од границите помеѓу Република Италија и Социјалистичка Федеративна Република Југославија, до тој степен не се споменуваат како такви во мировниот договор со Италија од 10 февруари 1947 година, се опишани во текстот на Анекс I и изготвен на картата од Анекс II од овој Договор.

Во случај на несовапаѓање помеѓу описот на границата и (географската) карта(та), како автентичен ќе се смета текстуалниот опис на границата.

Вака конципираниот и утврден член, по својата политичка суштина (заедно со членот 2), претставува можеби најважниот дел од Договорот. Оваа одредба претставува правна основа (*iustus titulus*) за обележување/демаркација на границата помеѓу двете земји.

Подвлекувајќи во првиот параграф (од членот 1) дека границата (односно нејзиниот најголем дел) е утврден со Парискиот мировен договор (во делот кој се однесува на Италија) од 1947 година, договорните страни прецизираат дека досегот на овој член и договор, во целина, се однесува исклучиво на преостанатиот дел од границата, кој не бил утврден со Парискиот мировен договор (*part of frontier not indicated as such*). Деталниот опис на преостанатиот дел од необележаната граница (чиј најголем дел е утврден со Парискиот мировен договор) е разработен во двата анекса кон Спогодбата. Тоа се однесува на политичката тежина на оваа одредба. Самиот член, кој е интониран во дух на декларација, и ја изразува взаемната согласност на двете договорни страни за утврдената гранична линија, истовремено упатува на прецизирање на граничната линија по топографски коти во Анексот 1 и Анексот 2 кон Спогодбата. Но, амбицијата на овој труд не е да навлегува во прашањето на демаркацијата и утврдувањето на граничната линија, па затоа анализата на оваа одредба завршува со констатацијата дека двете договорни страни постигнале согласност за граничната линија и дека тоа, во политичка смисла е и најголемиот квалитет на Осимските спогодби.

Посебно внимание заслужува вториот параграф од овој член, кој правнички доследно утврдува дека во случај на несогласување помеѓу описот на границата (во

текстуална форма содржан во анексите 1 и 2) и топографската карта (која е интегрален дел на анексите) - ќе преовладее текстуалниот опис.

Член 2

Границата помеѓу земјите во Трстјанскиот залив е опишана во текстот во Анекс 3 и е прикажана на географските карти во Анекс IV на овој Договор.

Во случај на несовпаѓање помеѓу описот на границата и (географската) карта(та), како автентичен ќе се смета текстуалниот опис на границата.

Овој член ја регулира поморската линија на разграничување помеѓу Италијанската Република и тогашната југословенска Федерација. Идентично како кај претходната одредба, се констатира взаемно постигнатата согласност за почитување на граничната линија во Трстјанскиот залив. Деталниот опис на граничната линија е содржан во двата анекса (3 и 4) кон Спогодбата.

Вториот параграф од овој член, правнички доследно и издржано ја повторува истата формулација од претходниот член, според кој „во случај на несогласување помеѓу описот на границата (во текстуална форма содржан во анексите 3 и 4) и картата (која е интегрален дел на анексите) - ќе преовладее текстуалниот опис.

Член 3

Државјанството на лицата кои на 10 јуни 1940 година имале италијанско државјанство и имале постојан престој на територијата наведена во член 21 од Мировниот договор со Италија од 10 февруари 1947 година, и исто така државјанството на нивните потомци родени по 10 јуни 1940 година, ќе биде определено со законите на страната на чијашто територија престојуваат тие лица на денот на влегувањето во сила на овој Договор.

Лицата кои ја сочинуваат италијанската етничка група (припадници на италијанското малцинство), кои ја сочинуваат југословенската етничка група (припадници на југословенското малцинство), а на кои се однесува претходниот параграф, ќе можат да имаат опција/право на избор да се преселат на италијанска или југословенска територија, соодветно, според услови предвидени со размена на писма во Анекс 4 кон овој Договор.

Каде што се засегнати куќните имоти, желбата на секој од брачните другари ќе биде земена во предвид, и доколу тие се поклопуваат, фактот што едниот брачен

другар би можел да биде од различно етничко потекло не треба да биде земен во предвид.

Малолетните деца ќе можат да придружуваат/следат еден од родителите согласно приватното (граѓанското) право кое ја регулира поделбата на територија каде родителите имаат постојан престој во време на влегување во сила на овој Договор.

Овој член го регулира оптирањето за државјанство на лицата од двете страни на новата гранична линија. Ова е клучната одредба на Осимскиот Договор, од аспект на интересот на засегнатите граѓани, затоа што им го овозможува/гарантира, и тоа на мошне недвосмислен начин, правото да изберат државјанство, поточно да воспостават правна врска со една од државите, и тоа по сопствено уверување односно избор.

Првиот параграф на членот 3 го дефинира принципот, кој во нормативно правна смисла ќе биде применет заради определување на државјанството на лицата - италијански државјани затекнати на определена територија (the nationality shall be determined). Како неопходен и нужен предуслов за утврдување на нечие државјанство, односно, право на избор како критериум е воведена правната врска со одредена држава на утврден датум, прифатлив за двете страни.

Вториот, третиот и четвртиот параграф од истиот член, само ги дорегулираат групите случаи, односно поедини категории лица/граѓани на кои им се доделува правото на избор на правната врска со една од државите договорни страни (припадници на италијанското/југословенското малцинство), брачни другари со различна етничка припадност и малолетни деца.

Сублимирано гледано, овој член го гарантира, и тоа на најдемократски начин, правото на избор на затекнатите/засегнати граѓани на териториите кои се предмет на договорот. Вака конципираната одредба претставува, без двоумење, и во формална и во содржинска смисла, стандард воспоставен меѓу две суверени држави во духот на традициите на Европската економска заедница (ЕЕЗ), односно Европската Унија, се разбира доколку работите се набљудуваат хипотетички, од денешна перспектива.

Член 4

Двете влади ќе заклучат, во најкус можен рок, договор за надомест и компензација, кој е справедлив/рамноправен и прифатлив за двете страни, во однос на сопственоста, правата и интересите на италијанските физички и правни лица, лоцирани на делот од територијата наведени во членот 21 од Парискиот мировен

договор, во делот со Италија од 10 февруари 1947, кој е во рамките на границите на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, и кои биле национализирани, експроприрани или подложени на други рестрикции од југословенските воени, цивилни или локални власти од датумот на влегување на југословенските вооружени сили на таа територија.

За таа цел, двете влади ќе започнат преговори во рок од два месеца од денот на влегувањето во сила овој договор.

Во текот на овие преговори, двете влади, поволно ќе ја разгледаат можноста да им се овозможи, во одредени случаи, на вистинските сопственици, што ќе поднесат барање во таа смисла, во определен временски период, да располагаат слободно со сопственоста наведена погоре, во случаите кога таа веќе била дадена на користење или управување од страна на блиски членови на семејството или во други слични случаи.

Оваа одредба е од клучно значење при утврдувањето на правниот режим на сопственоста на категоријата граѓани наведени во првиот параграф од овој член (*италијанските физички и правни лица, лоцирани на делот од територијата наведени во членот 21 од Парискиот мировен договор во делот со Италија од 10 февруари 1947, кој е во рамките на границите на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, и кои биле национализирани, експроприрани или подложени на други рестрикции од југословенските воени, цивилни или локални власти од датумот на влегување на југословенските вооружени сили на таа територија*).

Двете договорни страни договараат на засегнатите граѓани да им се признае правото на користење и управување на имотот, кој останал од другата страна на границата.

На истиот датум (10 ноември 1975 година), со размена на писма е постапено согласно превземената обврска во вториот параграф од овој член. Размената на писма е извршена помеѓу двајцата тогашни министри за надворешни работи Мариано Румор (Италија) и Милош Миниќ (Југославија).

Во продолжение интегралниот текст на писмото упатено од југословенска страна, со кое се превземаат наведените обврски (Анекс 9 од Договорот):

Во врска со член 4 од договорот, потпишан на денешен датум, имам чест да Ве информирам дека мојата Влада е подготвена да го додели третманот (надомест односно компензација м.з.) предвиден во тој член на недвижниот имот кој им припаѓа на лицата кои, врз основа на вториот и третиот параграф од член 3 на Договорот, ја напуштаат територијата на Југославија без претходно располагање со нивниот недвижен имот.

Таквите лица ќе можат, по плаќањето на сите долгови и даноци за кои тие се одговорни на територијата од која се иселуваат, да бидат овластени да го понесат со себе нивниот подвижен имот или да го продадат или да трансферираат фондовите кои биле стекнати легално. Транферот на сопственоста нема да биде предмет на било какви извозни или увозни давачки.

Транферот на сопственоста кон Италија ќе биде направен според условите и во рамките на временските ограничувања кои ќе бидат воспоставени со меѓусебна согласност за време на преговорите предвидени во членот 4 од Договорот. Условите и временските ограничувања за трансферот на средствата/фондовите, вклучително провизиите од продажбата, треба исто така да бидат воспоставени за време на истите преговори.

Писмото, практично претставува експлицитен акт (изјава/декларација) со кој се прифаќаат/превземаат обврските од југословенска страна, предвидени во членот 4 од Договорот.

Всушност, одредбата 4 од договорот на најдиректен начин го регулира режимот на управување со сопственоста на граѓаните на делот од територијата определен во членот 21 од Парискиот мировен договор во делот со Италија од 10 февруари 1947 година.¹²⁹ Според договорот, кој е последица на Париската мировна конференција, границата со Италија, како поразена земја во војната, се утврдува согласно состојбата

¹²⁹ Со ова се конституира Слободната територија на Трст, која се состои од подрачјето што лежи помеѓу Јадранското Море и границите дефинирани во членовите 4 и 22 од овој Договор. Слободната територија на Трст е признаена од страна на сојузничките и здружените сили и од Италија, кои се согласуваат дека нејзиниот интегритет и независност ќе бидат обезбедени од страна на Советот за безбедност на Обединетите нации, Мировниот договор со Италија од 10 февруари 1947 година.

2. Италијанскиот суверенитет над подрачјето што ја сочинува слободната територија на Трст, како што е погоре дефинирано, ќе престане со влегувањето во сила на овој Договор.

3. По престанокот на италијанскиот суверенитет, Слободната територија на Трст ќе се регулира во согласност со инструмент за привремен режим составен од Советот на министри за надворешни работи и одобрен од Советот за безбедност. Овој инструмент останува во сила до датумот што Советот за безбедност ќе го утврди за влегувањето во сила на Постојаниот Статут, кој треба да биде одобрен од него. Слободната територија оттогаш ќе биде регулирана со одредбите на таквиот Постојан Статут. Текстовите на Постојаниот Статут и на инструментот за привремен режим се содржани во Анексите VI и VII.

4. Слободната територија на Трст нема да се смета за отстапена територија во смисла на член 19 и Анекс XIV на овој Договор.

5. Италија и Југославија се обврзуваат да ги дадат на Слободната територија на Трст гаранциите наведени во Анексот IX од Договорот.

од 1.1.1938 година. На Југославија и' се доделуваат дел од Јулијска Венеција со поголемиот дел на Истра, Задар, островите Црес, Лошињ, Унија, Ластово и Палагружа. Укинати се дотогашните зона А и зона Б, а на подрачјето кое останало спорно основана е Слободната територија Трст. Членот 21 од договорот го регулира токму подрачјето на кое е формирана оваа територија, но и дополнително двете зони кои и претходно постоеле по завршувањето на Втората светска војна.

Одредбата ги става граѓаните категоризирани во првиот параграф од членот 4 пред едноставен избор: на граѓаните им е загарантирано правото на надомест (обесштетување) односно компензација. Но, во самиот член 4 истовремено, им се дава можноста (за која, подоцна договорните страни треба да ги допрецизираат деталите со дополнителна спогодба) *да им се овозможи, во одредени случаи, на вистинските сопственици, што ќе поднесат барање во таа смисла, во определен временски период, да располагаат слободно со сопственоста наведена погоре, во случаите кога таа веќе била дадена на користење или управување од страна на блиски членови на семејството или во други слични случаи.*

Ваквото решение не претставува ништо друго, туку инаугурирање на нов правен институт - оптантска сопственост и негово воведување во правниот систем на двете земји - Италијанската Република и Социјалистичка Федеративна Република Југославија. Титуларите на ова право - оптантите го уживаат правото на сопственост како вистински сопственици, но со низа ограничувања и под определен правен режим. Со определени временски ограничувања, кои треба да бидат определени од договорните страни.

Овој дел на докторскиот труд, поради практични причини, е фокусиран/ограничен само на утврдувањето на поимот оптантска сопственост, односно акцентот е ставен исклучиво на околностите на неговото воведување во правниот поредок и утврдувањето на основната дефиниција, онака како што таа се утврдува во изворот на правото кој го воведува овој институт во правниот поредок - меѓународниот договор. Попрецизно, извршена е спецификација на овој поим исклучиво од меѓународно-правен аспект.

Целосниот осврт, неговата правна природа, карактеристиките, структурата на овој, по многу обележја унисон и уникатен правен институт е поместена во посебно поглавје од овој труд, подолу, кое прашањето го третира од граѓанско-правен (всушност стварно-правен) аспект.

Член 5

Заради усогласување на прашањето во областа на бенефитите од социјалното осигурување и пензиите на лицата наведени во член 3 од овој договор, двете страни ќе заклучат што е можно поскоро договор за управување со прашања кои, се' уште не биле усогласени согласно Генералниот Протокол од 14 ноември 1957, со договорот склучен меѓу нив истиот ден.

За таа цел, двете влади ќе започнат преговори во рок од два месеци од датумот на влегувањето во сила на овој договор.

До склучување на договорот предвиден во првиот параграф од овој член, заштитата на интересите на лицата кои во моментот уживаат бенефити од социјално осигурување или старосни пензии кои се опфатени со член 3 од овој договор ќе бидат обезбедени со мерките утврдени во Анекс 9 кон овој договор.

Членот 5 во целост ги регулира правата од пензиското осигурување и социјалните бенефити, што не е од директен интерес и не е во непосредна релација со основниот предмет на овој труд. Затоа, подетална елаборација на овој член нема да биде потребна.

Член 6

Двете страни ја потврдуваат нивната подготвеност за понатамошно развивање на економската соработка со цел, особено подобрување на животните услови на граничната популација на двете земји.

За таа цел, истовремено склучија договор за развој на економската соработка.

Оваа одредба од договорот има упатувачки карактер и ја потврдува обврската превземена од двете договорни страни да склучат посебен договор со кој ќе биде регулирана меѓусебната економска соработка. Таков договор, како што е наведено погоре (стр. 22 од овој труд), и го носи називот *Договор за унапредување на економската соработка меѓу Италијанската Република и Социјалистичка Федеративна Република Југославија, потпишан во Осимо на 10 ноември 1975 година и неговите четири анекси.*

Член 7

На денот на влегувањето во сила на овој Договор, Меморандумот за разбирање на Лондон потпишан на 5 октомври 1954 година и неговите анекси, престануваат да важат во односите меѓу Италијанската Република и Социјалистичка Федеративна Република Југославија.

Секоја договорна страна ќе ги извести Владата на Обединетото Кралство на Велика Британија и Северна Ирска, Владата на Соединетите Американски Држави и Советот за безбедност на Обединетите нации, во рок од триесет дена од влегувањето во сила на овој договор.

Оваа одредба има карактер на преодна одредба и го регулира статусот на Лондонскиот Меморандум потпишан помеѓу двете страни на 5 октомври 1954 година. Правната тежина на оваа одредба се состои во фактот што новиот договор (Осимските спогодби), суштински и формално ги „покрива“, прашањата опфатени со Лондонскиот Меморандум. Суштински, постигнатиот договор го дерогира Лондонскиот Меморандум и неговата натамошна правна валидност ја прави непотребна.

Обврската содржана во вториот параграф, која ја превземаат двете договорни страни, за известување на владите на Велика Британија и САД, како и Советот за безбедност на ОН, не е само од формален карактер. Имено, известувањето на владите на двете, во тоа време најголеми западни сили, всушност ги определува овие две влади како гаранти за спроведувањето на постигнатиот договор. Известувањето до Советот за безбедност на Обединетите нации има *стандарден карактер*, поради фактот што двете страни и пред формалниот почеток на преговорите взаемно ја утврдиле намерата постигнатиот договор да го депонираат во архивите на Обединетите нации.

Обврската за регистрација на овој договор произлегува од експлицитната одредба на Повелбата на ООН, според која „секој договор, склучен од која било членка на ООН, по влегувањето во сила на Повелбата ќе биде што е можно поскоро регистриран во Секретаријатот и објавен“.¹³⁰ Според Повелбата на ООН, ако државите не успеат да го регистрираат меѓународниот договор, ниту една од страните не може да се повика на тој договор, пред тоа тело на ООН. Договорите се објавуваат во Серијата договори на ООН (*UN Treaty Series*).

Виенската конвенција за договорното право од 1969 година (*Vienna Convention on the Law of Treaties*) ја воведува регистрацијата на договорите како задолжителна

¹³⁰ Член 102 (1) од Повелбата на Обединетите Нации

обврска, со цел да се спречи влегување во договорни обврски без знаење на народите и другите држави, чии интереси можат да бидат загрозени.

Член 8

Секоја од страните, изјавува дека од моментот на престанување со важност на Посебниот Статут кон Меморандумот за разбирање потпишан во Лондон на 5 октомври 1954 година, ќе ги задржи во сила веќе усвоените внатрешни мерки за имплементација на Статутот и, во рамките на националното законодавство, ќе осигури дека нивото на заштита загарантирано на членовите на двете етнички групи (односно малцинства), во согласност со правилата на Посебниот Статут, ќе биде задржано.

Член 9

Овој договор ќе биде ратификуван што е можно поскоро и ќе влезе во сила со размена на инструментите за ратификација на денот на размената на инструментите за ратификација, истовремено со договорот за развој на економската соработка помеѓу двете земји.

Размената на инструменти за ратификација ќе се одржи во Белград.

Изготвено во Осимо (Анкона), на 10 ноември 1975 година, во два оригинала на француски јазик.

Последните два члена од основниот текст на договорот имаат карактер на преодни и завршни одредби, и во правна смисла се многу битни заради регулирање на затекнатата состојба. Членот 8, всушност, претставува гаранција дека внатрешните мерки усвоени какк дел од имплементацијата на Лондонскиот Меморандум од 1954 година, ќе останат во сила, како интегрален дел од националните законодавства на двете страни на договорот, додека членот 9 ги прецизира обврските на двете страни во меѓународно правна смисла: предвидува обврска и временска рамка за процесот на ратификација и го прецизира точното време на стапување во сила на договорот.

Според расположливите информации, постојат десет анекси кон основниот текст од договорот, а Анексот 11 е всушност писмо од италијанската страна упатено да југословенската страна, со кое се појаснува употребата на терминот „национални малцинства“ односно етнички групи (види прилог бр.1). Анексот не е ратификуван во Италијанскиот Парламент ниту поднесен од италијанска страна до Обединетите нации,

што јасно укажува на политичката разлика која италијанската страна сака да ја потенцира. Анексите се составен дел на Осимските спогодби. Поради подобра прегледност и организација на текстот поместени се интегрално, во форма на посебен прилог (прилог 1) кон овој труд. Поместувањето на овие делови во текстот на овој докторски труд е исклучиво во функција на илустрација на прецизноста со која експертите од кои биле составени преговарачките тимови пристапиле на целиот процес, со крајна цел - регулирање на, и во буквална смисла, секоја педа од територијата која била предмет на регулирање. Не само заради заштита на територијалните интереси на двете инволвирани договорни страни, туку и заради заштита на индивидуалните права на засегнатите категории граѓани од двете страни на границата. Тоа подоцна, доживеало и своја практична имплементација на терен. Приватната сопственост била заштитена по сите основи.

5. ОПТАНТСКА СОПСТВЕНОСТ - ПОИМ

Оптантската сопственост, како правен институт, но и како посебна форма на сопственост, во современата правна теорија, во најголема мерка се поврзува со Осимските спогодби и со имотите на граѓаните кои ја населуваат Истра во периодот по завршувањето на Втората светска војна.

Сепак, поимот оптанти и посредно, оптантската сопственост бил присутен, на историската сцена и порано.

5.1 Оптантска сопственост - генеза на поимот оптанти и компаративни примери

Во продолжение ќе бидат презентирани три компаративни примери, кои од историско-правен аспект ја претставуваат основата на потеклото на поимите оптанти и оптантска сопственост, кои во историската перспектива, која следува, прераснуваат во правен институт.

- Членот 2 од Договорот од Франкфурт, склучен на 10 мај 1871 година помеѓу Франција и Германија, по Француско-пруската војна им го гарантира правото на граѓаните на регионите Алзас и Лорен да го задржат француското државјанство доколку ја напуштат областа - која по

воениот пораз на Франција и' припаѓа на Германија (Прусија) - до предвидениот рок - 1 октомври 1872 година. При тоа, на оваа категорија граѓани - *оптанти*, им се гарантира правото да не бидат повикани во германска воена служба и им е дозволено да ја задржат *сопственоста* врз недвижниот имот во окупираната област. Од 1.597.000 жители на регионот, 49.000 го искористиле ова право.

- Членовите 61 и 63 од Договорот во Тријанон предвидуваат дека жителите на областите кои Унгарија треба да им ги отстапи на Чехословачка, Романија и Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, ќе останат унгарски државјани уште една година, по што ќе можат да го задржат унгарското државјанство во период од уште една година. По истекот на овој период, тие имаат обврска да емигрираат во Унгарија. Истовремено, на оваа категорија граѓани - *оптанти* им е гарантирано правото да ја задржат сопственоста на нивниот имот, а подвижните ствари може да ги понесат со себе без ограничување, без плаќање на царински давачки и даноци.
- Во 1924 година, Полска и Германија склучиле билатерален меѓудржавен *Договор за државјанство и опција*, со кој на жителите на територијата што Полска ја превзела од Германија, по Првата светска војна, им е дадено правото да го задржат германското државјанство (оптанти), со обврска да емигрираат од таа област, во временски прецизно утврден рок. Со договорот е предвидено оптантите да можат да го изнесат целиот свој подвижен имот без плаќање на царина или даночни давачки и гарантирано правото да го задржат правото на сопственост на недвижниот имот во областа што ја превзела Полска.

Мошне илустративен е примерот со унгарските оптанти во Трансилванија. Од правен аспект, овој спор се однесува на големите имоти, составени во најголема мерка од имоти на крупните земјопоседници во Трансилванија, кои располагале со правото на сопственост пред 1 декември 1918 година, официјалниот датум на распадот на Австро-Унгарија. Унгарските оптанти се, всушност, граѓаните на географската

област Трансилванија (романски) или Ердељ (унгарски), територија која по 1 декември 1918 е припоена кон Романија, земјата која, на новите запоседнати територии веднаш започнува национализација на затекнатите имоти. На оваа категорија граѓани (во етничка смисла, доминантно Унгарци), им е дадена можност да изберат да се вратат во Унгарија и да бидат компензирани за имотите што ги поседувале на територијата на Трансилванија, кои биле групирани во посебни формации, структурирани според семејства и благороднички титули. Станува збор за огромен недвижен имот (куќи, замоци и земјоделско земјиште), кои потекнуваат уште од феудалниот период. Потпишувањето на Договорот во Трианон на 4 јуни 1920 година, само ги потврдува веќе воспоставените практики.¹³¹

Вториот, не помалку илустративен модел, е примерот од денешната француска провинција Алзас.

По катастрофалниот пораз на Франција, со кој завршува француско-пруската војна, која трае од 1870-1871 година, двете страни го потпишуваат Договорот од Франкфурт, на 10 мај 1871 година. Овој договор ја обврзува Франција да и' ја отстапи областа Алзас (освен територијата на провинцијата Белфорт) и дел од областа Лорен, на Германија (Прусија). Со посебна клаузула им се гарантира правото на граѓаните на Алзас и Лорен, родени во анектираните области, да изберат/оптираат помеѓу двете држави/националности. Оние кои сакаат да го задржат француското државјанство/националност, биле обврзани да ја напуштат својата (дотогашна) татковина, која станува интегрален дел од Германија. Од 1.597.000 жители, повеќе од 450.000 ќе се определат за француска националност/државјанство. Тие ја напуштаат татковината на своите претци и се населуваат, во најголем дел во областа Лорен, која останала под контрола на Франција и остануваат Французи. Правото на избор било мошне едноставно: се добивало со едноставна изјава до градоначалникот што им овозможува на овие оптанти да останат Французи. Според расположливите податоци, во текот на 1872 година над 380 000 жители на Алзас и Лорен се определуваат за француска националност/државјанство.¹³²

5.2 Оптанта сопственост - правна разработка на поимот, оптанти и езули

¹³¹ Ioan Sabau-Pop, Issues on the Ownership Rights of the Former Hungarian Optants in Historical and Legislative Contemporaneity, by Editura Universităţii Petru Maior Journal: Studia Universitatis Petru Maior.; 13/2013, Issue No: 1, стр. 43-54

¹³² Anne Mordelet, (2009) Optants d'Alsace-Lorraine de 1872, достапно на <https://www.ancestry.fr/genealogie-AlsaceLorraine-Optants>, пристапено на 30.10.2020 година

Во досегашното излагање, во генерална смисла и поконкретно беа презентирани прашањата кои ја создаваат политичката, но во одреден степен, и меѓународно-правната рамка за појава на правниот институт *оптантска сопственост*.

Во правна смисла - како фактичка основа на инаугурација на овој институт, во правниот систем и поредок претставуваат двата акта:

- ✓ Договорот од Рим од 1950 година за трансферот на оптантски подвижен имот (факсимил од првата страница на Договорот презентираан погоре во овој труд) - *правниот поим оптант е инаугуриран со овој меѓународен договор,*
- ✓ Париската мировна спогодба од 1947, членот 19 (точките 2 и 3) кој дава своевидна рамка за правните решенија донесени подоцна во 1950 година. Но, со одредено ограничување: Договорот од Рим се однесува исклучиво на подвижен имот.

Етимолошки, зборот *оптант* е од латинско потекло и во своето изворно значење подразбира субјект/носител на правото на слободно определување во изборот на татковината или припадноста, или скратено - *оној кој има право на опција (избор)*. Во прецизно утврден момент (10 февруари 1947 година), со правен акт (Парискиот мировен договор, во делот кој се однесува на Италија), на населението затекнато на територијата на Слободната територија на Трст, подоцна и на Зоната Б (а во определена мерка и во Зоната А), им е дадено правото на избор/опција за тоа која држава ќе ја изберат. Дали тоа ќе биде Југославија или Италијанската Република ? Подоцна, со Лондонскиот Меморандум, во 1954 година, кој на своевиден начин го „признава“ неуспехот и неможноста на воспоставувањето на Слободната територија на Трст, на истата категорија граѓани им е само потврдено и дополнително загарантирано правото кое веќе го добиле со двата наведени меѓународни акти.

Според членовите 19 и 20 од Парискиот мировен договор, во делот со Италија (кој стапил во сила на 15 септември 1947 година) и Правилникот за опција на лицата од подрачјето припоено кон ФНРЈ по Договорот за мир со Италија¹³³, оптантите морале да ги исполнат следните услови:

¹³³ Службен лист на ФНРЈ бр. 109/1947, од 15 септември 1947 година

- Да имаат пребивалиште на припоеното подрачје на 10 јуни 1940 (односно датумот на влегувањето на фашистичка Италија во Втората светска војна);
- Поседување на италијанско државјанство на 15.09.1947 година (денот на стапувањето во сила на Парискиот мировен договор);
- Да го говорат италијанскиот јазик.

Треба да се истакне дека со овој Договор е договорено имотот на италијанските граѓани што се наоѓа на анектираната територија да остане во нивна сопственост. Сепак, им беше дозволено да продаваат таков имот под истите услови како и граѓаните на државата наследник (точка 10 од Анексот на Договорот).

Оптантите можеле слободно да располагаат со нивниот недвижен имот до 23 декември 1950 година, односно до склучувањето на Римскиот договор меѓу ФНРЈ и Италијанската Република. Во оваа пригода, југословенската влада се согласила да го откупи целокупниот имот, наменет за продавање од страна на нивните италијански сопственици. Сите оптанти кои дале таква изјава во тоа време, не можеле повеќе да го менуваат статусот на тој имот.

Втората Спогодба за опција била потпишана во 1951 година¹³⁴. Крајниот рок за поднесување на молби истекувал на 15.04.1951 година и со оваа Спогодба им било овозможено и на лицата на кои им било одбиено претходното барање, да поднесат молба за негова ревизија. Од делот под Зоната Б на Слободната територија на Трст иселувањето било легализирано со Лондонскиот Меморандум (точката 8), потпишан на 5 октомври 1954 година. И конечно, третата Спогодба за опција била потпишана во 1965 година (Уредбата за ратификација на Спогодбата помеѓу Италија и Југославија за регулирање на нерешените случаи на опција за италијанско државјанство)¹³⁵. Иако помалку користена, можноста за иселување преку отпуст од југословенско државјанство била користена и подоцна со Законот за југословенско државјанство¹³⁶ и со Осимските спогодби кои стапиле во сила на 11.03.1977¹³⁷. Од ова произлегува дека и од правен аспект прашањето на оптантите било детално регулирано со повеќе домашни правни акти, врз основа на превземените меѓународни обврски.

¹³⁴ Службен лист на ФНРЈ бр. 1/1951 и Службен лист на ФНРЈ бр. 12/1951

¹³⁵ Службен лист на СФРЈ бр. 8/1965

¹³⁶ Службен лист на СФРЈ бр. 38/1964

¹³⁷ Службен лист на СФРЈ бр. 1/1977

5.2.1 Поимот оптанти

Во наведената смисла, под поимот оптанти треба да се подразбере категоријата граѓани кои согласно овие договори го задржале италијанското државјанство и сите граѓански права (вклучително правото на сопственост) и се преселиле во Италија, по 10 февруари 1947 година. Оваа категорија на граѓани, во правна смисла, има јасно утврден и регулиран статус. Најблискиот синоним за означување на оваа групација би бил изразот - иселеници.

5.2.2 Поимот езули

За разлика од оптантите, под поимот езули би требало да се подразбере категоријата граѓани кои илегално ја напуштаат територијата на полуостровот Истра, односно Зоната Б. Најблискиот синоним за означување на оваа категорија граѓани би бил изразот прогонети или раселени лица. Во оваа смисла, потребно е да се биде многу внимателен при (евентуалното) користење на поимот бегалец, пред се' поради јасно утврденосот значење и услови кои треба да бидат исполнети заради признавањето на ваквиот статус на одредена категорија лица, утврдена со Конвенцијата на Обединетите нации за бегалци.

5.2.3. Разграничување на поимите езули (бегалци, прогонети лица) и оптанти (иселеници) и прецизирање на поимот бегалци

Од погоре наведеното, често пати, во правната литература, но и во секојдневието доаѓа до мешање на поимите оптанти и езули (*optanti, esuli*), и погрешна примена на поимот бегалци. Со оглед на долгогодишното своевидно ембарго на оваа тема, кое добива и обележја на табу тема, како во односите меѓу Италија и Југославија, така и во рамките на поранешната југословенска Федерација, ваквата појава не е изненадувачка. Од тие причини, од правен аспект, постои суштинска разлика меѓу поимите бегалец и ткн. езули и оптанти.

Оптантите, избирајќи го правото на опција/избор, се здобиваат со ваков статус, врз основа на сопствена изјава со која го задржуваат италијанското државјанство, како и сите граѓански права, вклучително и правото на надомест за имотот кој останал на другата страна на границата.

Езулите, за кои како синоним може да се употреби и изразот бегалци (во поширока смисла), овие права - ги немале. За некакви права, во граѓанско правна смисла за оваа категорија граѓани не може да стане збор. Во смисла на временски категории (во хронолошка смисла), езулите се лицата кои заминале од своите живеалишта веднаш по војната (во најголема мерка ова се однесува на периодот 1945-1947 година), а оптанти се оние кои избрале (одлучиле) да ја напуштат територијата на Југославија, по потпишувањето на Парискиот мировен договор на 10 февруари 1947 година, за кои Италија како матична земја во етничка смисла, превземала обврска да ги обесштети.

5.3 Оптантска сопственост - правна природа и статус

Оптантската сопственост, како правен институт, на нашите простори, постои од 1947 година, а во судската и административната практика прашањето за создавање и враќање на таквиот имот е предмет на бројни постапки.

Станува збор за имотот што бил во сопственост на италијански државјани пред склучувањето на Парискиот мировен договор, во делот со Италијанската Република, на 15 септември 1947 година (т.е. лицата кои дале опциона изјава за задржување на италијанското државјанство). Договорот предвидува дека „имотот на италијанските граѓани, односно категоријата граѓани кои се одлучиле/оптирале за италијанско државјанство и се преселиле во Италија, а кој се наоѓа во припоената област, останува во нивна сопственост“, со тоа што тие тој имот можат да го продадат под исти услови како и државјаните на државата сукцесор (во случајов југословенските граѓани). Ова право е експлицитно наведено во точката 10 од прилогот кон Договорот.

Оптантите како *полноправни сопственици* (со сите овластувања од правото на сопственост) можеле неограничено и непречено да располагаат до 23 декември 1950 година, односно до денот на потпишувањето на Спогодбата меѓу ФНРЈ и Италија, потпишана во Рим (*Договорот од Рим од 1950 година за трансферот на оптантски подвижен имот*). Со овој договор, југословенската Влада се обврзала да ја откупи целокупната оптантска сопственост која нејзините сопственици, во тој момент нови италијански државјани, *сакаат да ја продадат*. Сите оптанти кои до тој момент дале

изјава дека својот имот *сакаат да го продадат*¹³⁸ од тој момент веќе не можеле да го менуваат правниот статус на тој имот.

Со Спогодбата склучена меѓу Италијанската Република и ФНРЈ на 18 декември 1954 година¹³⁹, во општествена сопственост преоѓа целокупниот недвижен имот на оптантите што *сакале да го продадат*, додека истовремено, имотот на лицата кои оптирале за италијанско државјанство, но својот имот *не сакале да го продадат*, е опфатен со привремената мерка за забрана на располагање.

Правниот статус на слободната оптантска сопственост е решен со Спогодбата за примена на договорот од 18 декември 1954 година¹⁴⁰, кога оптантската сопственост (освен имотот наведен во Прилогот "А" на договорот, кој останал во сопственост на оптантите во рамките на југословенското законодавство), преоѓа во општествена сопственост со денот на склучување на оваа Спогодба, додека југословенската Влада се обврзала да и' плати на италијанската Влада паричен надомест (членот 3 од Договорот), а Италија се обврзува со тие средства да ги обесштети поранешните сопственици. Во 1983 година, на 18 февруари, е потпишан уште еден Протокол помеѓу Југославија и Италија, кој го регулира прашањето на 500 оптантски добра кои, до тој датум, останале во сопственост на оптантите, а кои до тој момент се воделе како нерешени случаи за стекнување со италијанско државјанство.

5.4 Имплементација на Осимските спогодби - имотен проблем (заклучок)

Југославија имала право да располага со имотот во сопственост на оптантите до висината на нејзините репарациски барања кон Италија, а Италија била обврзана за тој имот да ги обесштети своите граѓани. Поранешната СФРЈ со Осимските спогодби (од 1975, односно 1977 година) и со Римските спогодби (од 1983) се обврзала дека на Италија ќе и' исплати 110 милиони американски долари во 13 годишни еднакви рати од по 8.461.538 долари за имотот кој останал на подрачјето на поранешната Зона Б, на поранешната Слободна територија на Трст (општините Бује и Копер). Со истата Спогодба во сопственост на италијански државјани останале 179 добра. Две рати, во износ од 17 милиони долари биле платени во 1990 и 1991 година од страна на југословенската Влада. Преостанатиот дел од долгот Словенија и Хрватска го поделиле во размер 62:38 проценти. Словенија, својот дел од обврската го уплатила во

¹³⁸ Се користи буквално овој израз, во слободен превод од оригиналниот текст на француски јазик

¹³⁹ Службен лист на ФНРЈ, Меѓународни договори бр. 2 од 1.02.1956 година

¹⁴⁰ Службен лист на СФРЈ, Меѓународни договори бр. 8/65

германската Dresdner Bank во Луксембург, затоа што Рим одбил да го достави бројот на банкарската сметка. Објаснувањето од Рим било дека Италија не сака да ги превземе парите затоа што смета дека долгот треба да се реши во целост. Долгот кој Хрватска треба да и' го плати на Италија изнесува 35 милиони долари.

Од преостанатите, и до ден денес, нерешени проблеми во имплементацијата на Осимските спогодби преостануваат имотите на 5236 лица кои добиле отпуст од државјанство, а нивниот имот бил национализиран. Од вкупниот број од 5236 лица, околу 3000 од нив имале имот, па за очекување е тие да упатат неколку стотини барања за поврат на имотот. Хрватска ќе биде принудена да ги обесштети или да изврши поврат на имотот на тие луѓе, но проблемот е во тоа што *тие не припаѓаат во категоријата на оптанти*.

Оптантите, согласно духот и одредбите на Осимските спогодби, ќе мораат надоместокот за поврат на имотот да го побараат, не во Загреб и Љубљана, туку исклучиво во Рим.

5.5 Перспективите на Осимските Спогодби во евро-интеграциските процеси на земјите од просторот на поранешната СФРЈ

Фактот што постигнатите решенија во рамките на Осимските спогодби и до ден денес не се во целост имплементирани, не ја намалуваат нивната суштина и далекусежно значење.

Според словенечкиот професор Ерик Копач¹⁴¹, решавањето на проблемот со имотите, во огромна мерка, ги олеснил преговарачките позиции на Словенија во периодот на пристапувањето на оваа земја кон ЕУ, од 2001 до 2004 година. Во рамките на преговарачкото поглавје 23, една од обврските на земјите кои пристапуваат кон ЕУ, покрај неминовниот политички критериум - добрососедските односи, како обврска од Европската комисија, е предвидена и хармонизацијата на законодавството во областа на сопственоста, според која, на земјите-членки на Унијата треба да им се признае правото/статусот на подеднакво уживање и стекнување со ова право како и на граѓаните на матичната земја. Конкретно, ова прашање се наметнало помеѓу земјата основач на ЕУ - Италија, а во помала мерка и со северниот сосед на Словенија - Австрија.

¹⁴¹ Непосредно сведоштво на проф.Копач (Брисел, 2 и 3 октомври 2019 година)

Според проф. Копач, „благодарение на Осимските Спогодби и успешното решавање на ова прашање, речиси 30 години пред преговорите со ЕУ, **практично и немало потреба од преговарање** на ова, вообичаено мошне тешко прашање, кое во некои други компаративни случаи се преговарало и по две-три години.“

Решенијата од Осимските спогодби се само превземени, и едноставно прифатени од европската страна и земјата членка Италија *vis-a-vis* Словенија. А со тоа е воспоставен и единствен европски стандард во меѓусебните односи. Ова, во смисла на постигнатите решенија во сферата на уживањето на стварните права на граѓаните од двете страни на границата. Имено, според проф. Копач, „доколку прашањата на имотот на граѓаните од италијанско етничко потекло не биле регулирани со Осимските спогодби, на начин на кој биле регулирани, ова би било секако третирано како отворено прашање за време на преговорите со Европската Комисија, и тоа, под политички притисок на една земја членка (Италија).“ Според проф. Копач, Осимските спогодби (и нивната доследна имплементација) претставувале аргумент повеќе во рацете на словенечките преговарачи, во политичка смисла, потврда дека на овој план Словенија нема отворени прашања со соседите, а при тоа и ситуација на теренот која е целосно во согласност со предвиденото во европските директиви. Оваа оценка е широко присутна и во јавноста во Словенија.¹⁴² „Ваквото решение, би можело да биде без поголеми проблеми применето и помеѓу Македонија и Грција.“ - заклучува проф Копач.

Како спротивен (негативен) пример, на регулирање на сопственичко - правните односи, пред пристапувањето на една земја во ЕУ, е примерот на имотот на хрватските граѓани кои пред отпочнувањето на пристапните преговори на Хрватска во ЕУ, останале надвор од границите на Република Хрватска, во појасот помеѓу реката Драгоња и каналот Свети Одорик (во подрачјето на селата Бужин, Млини, Шкриље и Шкуделин). Словенечката страна морала да обезбеди дополнителн гаранции дека хрватските граѓани ќе можат непречено да го уживаат своето право на сопственост на недвижниот имот и по влезот на Хрватска во ЕУ, подеднакво со словенечките граѓани.¹⁴³

¹⁴² Davorin Koron (2015) Brez Osima bi imeli velike težave, достапно на <https://www.primorske.si/2015/11/06/brez-osima-bi-imeli-velike-tezave>, пристапено на 10.10.2020 година

¹⁴³ Mr.sc. Tatjana Tomaić (2013) Hrvatsko - slovenska granica na rijeci Dragonji, достапно на <https://www.pomorskodobro.com/prijedlozi/588-hrvatsko-slovenska-granica-na-rijeci-dragonji.html>, пристапено на 2.10.2020 година

6. ПРАВНИОТ РЕЖИМ НА ИМОТИТЕ НА ЕТНИЧКИТЕ МАКЕДОНЦИ ВО ГРЦИЈА

6.1. Положбата на етничките Македонци во Северна Грција

Однапред поставената цел на овој труд, наведена во експлицитна форма во неговиот воведен дел, беше да повлече своевидна паралела помеѓу решението постигнато во далечните педесетти години од минатиот век помеѓу Италија и тогашна Југославија, и потенцијалното решение, кое како можна опција за надминување на ова прашање се предлага за надминување на проблемот кој граѓаните од македонско етничко потекло го имаат со своите имоти во Грција.

Истовремено, евидентна е историската временска дистанца која постои во однос на проблемот настанат кон крајот на четириесеттите години од минатиот век. Сепак, во сличен историски контекст, можно е целокупниот компаративен пример да го наметне прашањето, користејќи го компаративниот метод, на оправданоста на механичкото аплицирање на решенијата од Истра, кое го издржало и најтешкиот предизвик, судот на времето, на замрзнатиот проблем на имотите на етничките Македонци во Северна Грција.

Поради ноторното и евидентно познавање на историскиот контекст на прашањето на судбината на граѓаните од македонско етничко потекло и неспорните историски факти познати од најширокиот дел на македонската јавност, овој дел од трудот нема да биде оптоварен со премногу историски факти. Во продолжение само неспорните.

6.1.1 Појмовно и географско разграничување/определување на термините Македонија, Егејска Македонија, Демократска Федерална Македонија/Народна Република Македонија/Социјалистичка Република Македонија и Република Македонија

Делот од географскиот простор на регионот Македонија, прикажан на географската карта број 2 (види подолу), а која ја објавува еден познат издавач во Велика Британија (датира по Берлинскиот конгрес, кон крајот на 19 век), претставувал неделива целина, во географска смисла на зборот. По двете балкански војни 1912 и 1913 регионот доживува коренита трансформација.

Првата промена настанува (географската карта број 3, види подолу), во април 1913 година, по Првата балканска војна и по повлекувањето на турската војска од ова подрачје.

Клучната промена, од перспектива на предметот на овој труд, настанува по Втората балканска војна, кога делот на Македонија (географскиот регион з.а.), кој опфаќа површина од 34 356 квадратни километри, бил присоединет кон грчката држава.¹⁴⁴

Во однос на етничката структура, населението на овој географски простор се проценува на вкупно 1042029 жители (според податоците на Карнегиевата анкетна комисија од 1913 година), од кои етнички Македонци 329371, Турци 314 354, Грци 236775, Албанци 15108, Власи 44414, Роми 25302, Евреи 68206 и други 8019. Според пописот на грчките власти од 1920 година ова подрачје имало 1090432 жители.¹⁴⁵

Во оваа смисла, во македонската историографија, долги години наназад, за означување на овој географски простор, кој го претставува најголемиот дел од географскиот простор на Македонија, се употребува поимот Егејска Македонија.

За потребите на овој труд, потребно е да се направи јасна дистинкција помеѓу поимите *Македонија*, *Егејска Македонија*, *Социјалистичка Република Македонија* и *Република Македонија*.

Сите четири поими имаат, во својата основа, но и по својата суштина, различен опфат и значење.

Поимот Македонија го означува географскиот простор на регионот Македонија (прикажан на географската карта во издание на Blackie & Sons Atlas - Edinburgh, 1882), во далечната 1882 година.

Поимот Егејска Македонија го претставува делот од географскиот регион/простор Македонија, кој по Втората балканска војна и припаѓа на Грција, со површина од 34 356 километри квадратни и процентуално претставува 51 % од вкупната територија на географскиот регион Македонија.

Поимот Демократска/Народна/Социјалистичка Република Македонија се употребува за означување на федералната единица во рамките на југословенската Федерација, која настанува по Првото заседание на АСНОМ, на 2 август 1944.

¹⁴⁴ *Историја на Македонскиот народ*, издание НИП Нова Македонија, Скопје, 1969 година, книга трета, стр. 246-247

¹⁴⁵ *Историја на Македонскиот народ*, издание НИП Нова Македонија, Скопје, 1969 година, книга трета, стр. 247

Поимот Република Македонија се употребува за означување на независната држава која настанува по референдумот на 8 септември 1991 година.

6.1.2 Бројност и грчкото државјанство на етничките Македонци

По завршувањето на балканските војни и крајот на Првата светска војна, на просторот на регионот Македонија доаѓа до значителни миграции, кои во кус временски период доведуваат до промена на етничката слика на овој дел од Балканскиот Полуостров. Најкарактеристично за овој период е познатото раселување („размена“) на населението врз основа на Севрскиот мировен договор од 1920 година и посебната конвенција за иселување на малцинствата и принудната емиграција во прекуокеанските земји. Според најрестриktivните официјални грчки и странски статистички податоци македонското национално малцинство во Грција, во 1928 година броело 81 981 жители, што секако е минимизирање на неговиот број. Проценето е дека тоа и тогаш броело повеќе од 300 000 припадници¹⁴⁶. На ова малцинство не му се обезбедени никакви малцински права.¹⁴⁷

Имено во периодот помеѓу двете светски војни (1918-1939), Грција ова малцинство го нарекувала „Славофони“, „Славомакедонци“ или „славофони Грци“. Севрскиот договор од 1920 година ја обврзува Грција на заштита на негрчките народности во Грција, гарантира еднаквост во правата без оглед на националност, јазик и вероисповед, но овие одредби никогаш не биле имплементирани. Имено, поради постоењето на малцинствата на нејзината територија, Грција од своето осамостојување била должна да презема меѓународни обврски за своето однесување кон малцинствата (Лондонски протокол од 1930). По Првата светска војна, како и другите балкански држави, во договор со сојузниците, Грција се обврзува и на посебна заштита на малцинствата на нејзината територија.

Меѓутоа, на 27 ноември 1919 година во Неј, предградие на Париз, како што беше детално анализирано претходно, помеѓу земјите победнички во Првата светска војна (вклучително Грција) од една страна и Бугарија, како поразена страна, е склучена Конвенција за размена на населението, всушност иселување на малцинствата. Со оваа Конвенција земјите-договорнички на своите граѓани – припадници на етничките малцинства, по вера или јазик, им го признаваат правото слободно да се иселат на

¹⁴⁶ Податоците се достапни на <https://journals.openedition.org/balkanologie/2365>, пристапено на 26.10.2020 година

¹⁴⁷ Denying ethnic identity/Macedonians in Greece: Report. Интегралниот текст на Извештајот достапен на <https://www.hrw.org/report/1994/04/01/denying-ethnic-identity/macedonians-greece>, пристапено на 18.10.2020 година

„соодветни територии“. Иселениците *го губат државјанството* на земјата што ја напуштаат во моментот на напуштањето на земјата и добиваат државјанство на земјата во која заминуваат. На тој начин, всушност е извршено иселување на добар дел од Македонците од приморскиот дел на Македонија, односно од Егејска Македонија, така што Грција (идентично како и со Лозанскиот договор, со Турција, склучен неколку години подоцна) го менува етничкиот состав на територијата што ја поседува на штета на малцинствата. На тој начин, фактички е намален бројот на етничкото македонско малцинство во Грција

Во наведената смисла, во продолжение е поместена листа од правни акти, донесени од страна на надлежните органи, кои од повеќе здруженија на етничките Македонци¹⁴⁸, по потекло од Северна Грција, се квалификуваат како дискриминаторски.

1. На 01.10.1947 година е донесен Закон (декрет) за одземање на државјанството, а
2. На 23.08.1953 Закон бр.2536 за колонизација на граничните подрачја,
3. Во 1959 година Закон за принудно давање изјава за лојалност,¹⁴⁹
4. Во 1967 година интерна наредба за забрана на употреба на македонскиот јазик, уставен акт за одземање на државјанството и други форми на асимилација на Македонците¹⁵⁰

Ваквите и слични акти не се ревидирани ни со поновите правни акти за репатријација на грчките државјани и политички бегалци - Одлуката на министрите за внатрешни и за јавни работи бр. 106841 до 1982 година, според која во Грција можат да се вратат само Грци по род, а врз истата дискриминаторска клаузула е оневозможено остварувањето на нивните имотни права во Република Грција (Закон бр.1540 од 1985 година)¹⁵¹

¹⁴⁸ Australian Macedonian Human Rights Committee, <https://www.macedonianhr.org.au/content/amhrc-review>, пристапено на 1.10.2020

¹⁴⁹ Закон за принудно давање изјава за лојалност, достапно на <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/I-Bibliothiki/1503/50>, пристапено на 1.10.2020 година

¹⁵⁰ Уставен акт за одземање на државјанството, достапно на <http://www.adjustice.gr/webcenter>, пристапено на 1.10.2020 година

¹⁵¹ Заклучни согледувања - CERD, достапно на https://www.refworld.org/type/CONCOBSERVATIONS/CERD/GRC_4aba17fe2_0.html (Комбиниран 16ти до 19ти периодичен Извештај на Грција по Конвенцијата за елиминација на сите форми на расна дискриминација, 10-11 август 2009) - Заклучни согледувања и Препораки, пристапено на 10.10.2020 година

Проблемот со немањето на грчко државјанство на засегнатата категорија граѓани од македонско етничко потекло, претставува објективна формално правна пречка за стекнување со правото на сопственост на имот кој се наоѓа на територијата на грчката држава.

Овој проблем би можел да биде надминат преку усогласување на заеднички текст на билатерален договор кој би претставувал основа за надминување на детектираните проблеми.

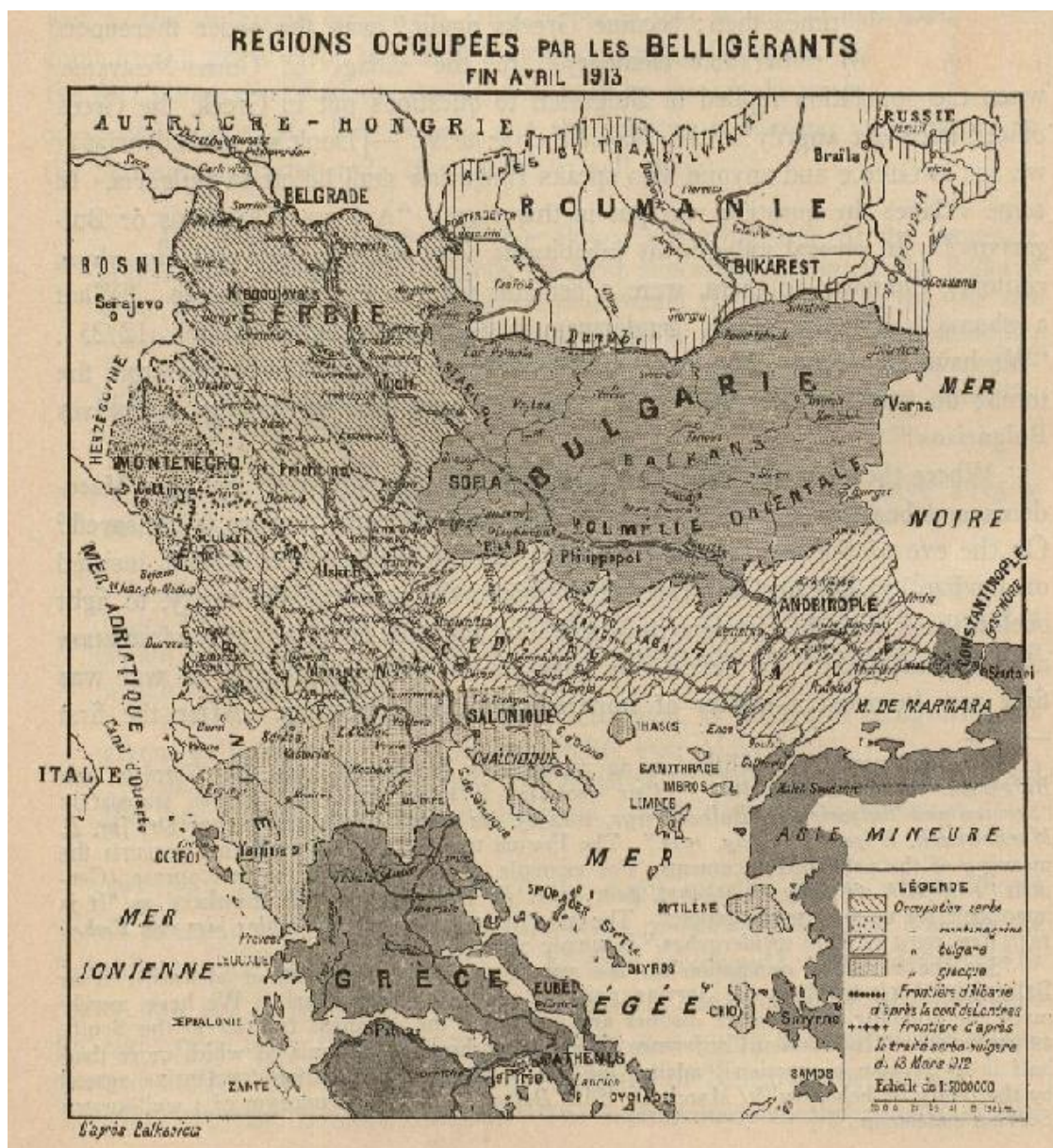

Карта 2 Карта на регионот пред балканските војни, Првата светска војна, непосредно по Берлинскиот конгрес (1878)¹⁵²

Карта 3 Карта на регионот во 1913 година, крајот на април 1913 (периодот по завршувањето на Првата и почетокот на Втората балканска војна)¹⁵³

¹⁵² Превземено од <https://www.antiquemapsandprints.com/blackie-son-392-c.asp>, пристапено на 17.08.2020 година

¹⁵³ Превземено од <http://geoportost.ios-regensburg.de/map/BV042760552>, пристапено на 17.08.2020 година

6.2 Новата административна поделба и состојбите во географскиот регион Македонија

Грчките властодршци, држејќи се донекаде кон поранешната административна поделба на Македонија (географскиот регион) од времето кога таа била во рамките на Турција, ја вклучиле Македонија во државната организација на Грција. Тие ја претвориле Егејска Македонија¹⁵⁴ во посебна губернија со специјален областен гувернер односно министер за Северна Грција, во чии рамки биле вклучени Западно-тракиската и Јужно-епирската област. За да се обезбеди поефикасна контрола над

¹⁵⁴ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и припаѓа на Грција) - забелешка на авторот на овој труд

населението (поради неговата разновидна етничка структура) централната власт во Атина го поделила овој дел на три генерални дирекции:

- Генерална дирекција за Централна Македонија со седиште во Солун, со округите Солунски, Халкидички, Кукушки, Воденски, Берски;
- Генерална дирекција за Источна Македонија со седиште во Кавала, со округите Серски, Драмски и Кавалски;
- Генерална дирекција за Западна Македонија со седиште во Кожани, со округите Кожански, Лерински и Костурски.¹⁵⁵

Стопанството на делот од географскиот регион Македонија, кој и' припаднал на Грција, поради долготрајните војни било наполно разорено. Огромни површини земја останале необработени поради тоа што биле напуштени од своите сопственици или поради немање на нужен инвентар и запрежен добиток. Не помалку штета претрпеле и индустријата и занаетчиството во градовите, на прво место во Кавала, Драма и Солун, каде била концентрирана главно тутунската индустрија. Грција по завршувањето на војната не се соочила само со проблемот да го обнови разореното стопанство, туку и со политичката ситуација на теренот, во делот на Македонија што и' припаднал, каде што и покрај масовните иселувања, етничките Македонци останале и натаму броен национален, негрчки елемент. Плановите на грчките влади за протерување, иселување и за евентуално асимилирање на етничките Македонци не можеле да бидат реализирани. Протерувањето на етничките Македонци кои од грчките владеечки кругови биле присилени да ја напуштат својата родна земја било ублажувано со доаѓањето на бегалци/преселници од Пиринска и Вардарска Македонија (во географска смисла), од кои мнозинството ниту по јазик, ниту по обичаи и потекло можеле да се сметаат за Грци.¹⁵⁶

Колонизацијата, што грчката Влада имала намера да ја спроведе и ја спровела во делот од географскиот регион Македонија, кој и' припаднал на Грција, со населување на етнички Грци од Кавказ и од други делови на Мала Азија, не ги дала очекуваните резултати за промена на етничкиот состав на населението. Единствена алтернатива за официјална Атина, останувала натамошно вршење на притисок и

¹⁵⁵ Административна поделба на делот од географскиот регион Македонија, кој по завршувањето на Втората балканска војна и' припаѓа на Грција (забелешка на авторот на овој труд)

¹⁵⁶ *Историја на Македонскиот народ*, издание НИП Нова Македонија, Скопје, 1969 година, книга трета, стр. 247-250

малтретирање на етничките Македонци, со цел да бидат принудени да ја напуштат Грција, а оние што ќе останат да бидат подложени на безобзирна асимилација. На тој начин напорите биле насочени кон измена на етничкиот состав на делот од Македонија, што и' припаднал на Грција, во полза и во правец на фаворизирање на грчкиот елемент.¹⁵⁷

Во остварувањето на намерата за менување на етничкиот состав и погрчување на населението во делот од географскиот регион Македонија, кој и' припаднал на Грција, на грчката Влада и' одела во прилог и посебната Конвенција склучена меѓу Бугарија и Грција, позната како Нејски договор, потпишан на 27 ноември 1919 година, во близината на Париз, како анекс кон членот 56 од Мировниот договор помеѓу Бугарија и Грција. Договорот претставувал основа за доброволна размена на население помеѓу Грција и Бугарија, при што овозможил на најбрутален начин да бидат протерани илјадници етнички Македонци од овој дел на регионот Македонија. Нејскиот Договор од 1919 година за доброволна размена на населението и подоцна Договорот од Лозана, склучен меѓу Турција и Грција, на 17 јануари 1923 година за (задолжителна) размена на христијанското население од Грција и на муслиманското население од Турција биле пресметани, како што заклучува академик Апостолски во *Историја на македонскиот народ*, од корен да се измени национално-етничкиот состав на населението во Егејска Македонија¹⁵⁸, во полза на грчкиот етнос. Десетици села и градови, во овој период, биле наполно или делумно опустошени и напуштени. Десетици илјади етнички Македонци биле протерани насила во Бугарија и голем број муслимани во Турција. Според пописот, спроведен од грчката Влада, во 1920 година, во Егејска Македонија¹⁵⁹ живееле 81 900 лица *родени во странство*, кои всушност биле припадници на разни националности доселени во Егејска Македонија¹⁶⁰ во времето на војните и веднаш по нив. Може да се смета дека бројот на емигрантите од овој дел на Грција тогаш не е помал од 50 000 Македонци и нешто повеќе муслимани. Според Нејската конвенција за доброволна размена на население меѓу Грција и Бугарија, во Бугарија легално се иселиле вкупно 32 232 лица, а неколку стотини лица пребегале преку граница без уредни документи. Бројот на иселените во Вардарска Македонија и во други земји бил многу помал. Преовладувачкото мнозинство на етничките Македонци во Грција, во тој период го издржала силниот притисок и не се

¹⁵⁷ *Историја на македонскиот народ*, издание НИП Нова Македонија, Скопје, 1969 година, книга трета, стр. 247-250

¹⁵⁸ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и' припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

¹⁵⁹ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и' припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

¹⁶⁰ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и' припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

иселило од своите родни огништа. Но, некои делови од Северна Грција со ова доброволно, а фактички принудно иселување претрпеле сериозни демографски промени, како Еницевардарската, Гуменциската и Солунската околина, кои во текот на балканските и Првата светска војна претрпеле огромни материјални штети и човечки жртви и од кои произлегла бројна емиграција поради теророт и вооружените провокации, кои во овој дел станале практично секојдневие.¹⁶¹

И покрај емигрирањето во Бугарија, етничкиот состав на населението во Егејска Македонија¹⁶², според некои оценки, немало да претрпи поголеми промени на штета на етничките Македонци ако во исто време не уследила и размената на муслиманското население и своевидниот егзодус на оваа категорија на граѓани од овој дел на Македонија. Во рамките на имплементацијата на Конвенцијата од Лозана, во 1924 година, целокупното муслиманско население (во чиј состав влегуваат и околу 40 000 муслимани од македонска народност, главно од Мегленско), се иселуваат во Турција. Нивните имоти биле напуштени, а на местото на иселените етнички Македонци биле колонизирани околу 640 000 доселеници од грчко етничко потекло и друго православно христијанско население со неопределена или со прогрчка национална свест. Голем дел од оваа емиграција воопшто не го познавала грчкиот јазик, а за свој мајчин јазик го имала турскиот.¹⁶³

Очигледно, овие миграции, особено во текот на 1923 и 1924 година имале за последица бројно зголемување на грчкото и прогрчкото население. Поради овие причини, бројот на вкупното население во Егејска Македонија¹⁶⁴ што во 1920 година изнесувал 1090342 жители, во чии рамки доминирало македонското и муслиманското население, во 1928 година ја достигнува бројката од 1418477 жители. Во оваа бројка, практично не фигурира ниту еден муслиман, а биле пресметани новите неколку стотини илјади новонаселени имигранти. И токму поради овие крупни миграции етничката карта на овој дел на Грција за неколку години претрпела сериозни измени на штета на македонската, а во корист на грчката народност, со исклучок на Костурско, Леринско и Воденско, каде и натаму доминира македонскиот етнички елемент.¹⁶⁵

Во 1940 година овој дел од Северна Грција потпаѓа, во еден дел, под италијанска окупација, а преостанатиот, помал дел, под германска окупација.

¹⁶¹ *Историја на Македонскиот народ*, издание НИП Нова Македонија, Скопје, 1969 година, книга трета, стр. 249

¹⁶² Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

¹⁶³ *Историја на Македонскиот народ*, издание НИП Нова Македонија, Скопје, 1969 година, книга трета, стр.247-250

¹⁶⁴ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

¹⁶⁵ *Историја на Македонскиот народ*, издание НИП Нова Македонија, Скопје, 1969 година, книга трета, стр. 250 и понатаму

Етничките Македонци од егејскиот дел на Македонија, исто така, рано се вклучиле во антифашистичкиот отпор. Во летото 1941 година на територијата на Егејска Македонија¹⁶⁶ под раководство на Комунистичката партија на Грција (КПГ) биле формирани партизански групи во Кукушко, Нигридско, Кајларско и Пајак Планина, во кои учествувале и борци од вардарскиот дел на Македонија. Овие групи ги извршиле и првите акции против фашистичките окупатори. Во септември 1941 година Комунистичката партија на Грција (КПГ) ги повикала и етничките Македонци да се вклучат во општата антифашистичка борба на балканските народи. Етничките Македонци од овој дел на Грција го прифатиле повикот и покрај недореченостите на КПГ по однос на македонското прашање и фактот што поголем број македонски политички активисти се наоѓале по затворите и логорите. Во 1942 година, покрај омасовувањето на партизанското вооружено движење во овој крај биле формирани и неколку политички организации како што се: Македонската антифашистичка организација (МАО) во Воденско и Славјано-македонскиот ослободителен фронт (СНОФ) во Костурско. Овие политички организации почнале да го истакнуваат македонското национално прашање на територијата на Грција во периодот на војната. Антифашистичката борба на етничките Македонци на оваа територија се' повеќе се доживувале како борба за конечно и праведно решавање на македонското национално прашање што, според нивната визија, подразбирало и обединување на трите дела на Македонија. Водени од таквите стремежи, се' поголем број борци пристапувале кон партизанските единици, со што биле создадени услови за формирање на покрупни воени формации. Така, по наредба на Комунистичката партија на Македонија (КПМ) во ноември 1944 година, била формирана и Првата егејска ударна бригада.¹⁶⁷

Есента 1944 година развојот на настаните во овој дел на географскиот регион Македонија, тргнал во поинаков правец откако британската војска воено интервенирала во Грција¹⁶⁸. Како резултат на оваа интервенција, КПГ ги изгубила позициите, а на власт во Грција се вратила предвоената влада, која ја продолжила својата антимакедонска политика и во наредниот период.¹⁶⁹

Граѓаните на Грција не ги почувствувале крајот на Втората светска војна ниту победата над фашизмот и доаѓањето на мирот. Таму, по војната, состојбата се усложнила поради недоразбирањата во грчката коалициска влада и вмешувањето на

¹⁶⁶ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и' припаѓа на Грција) - з.а.на овој труд

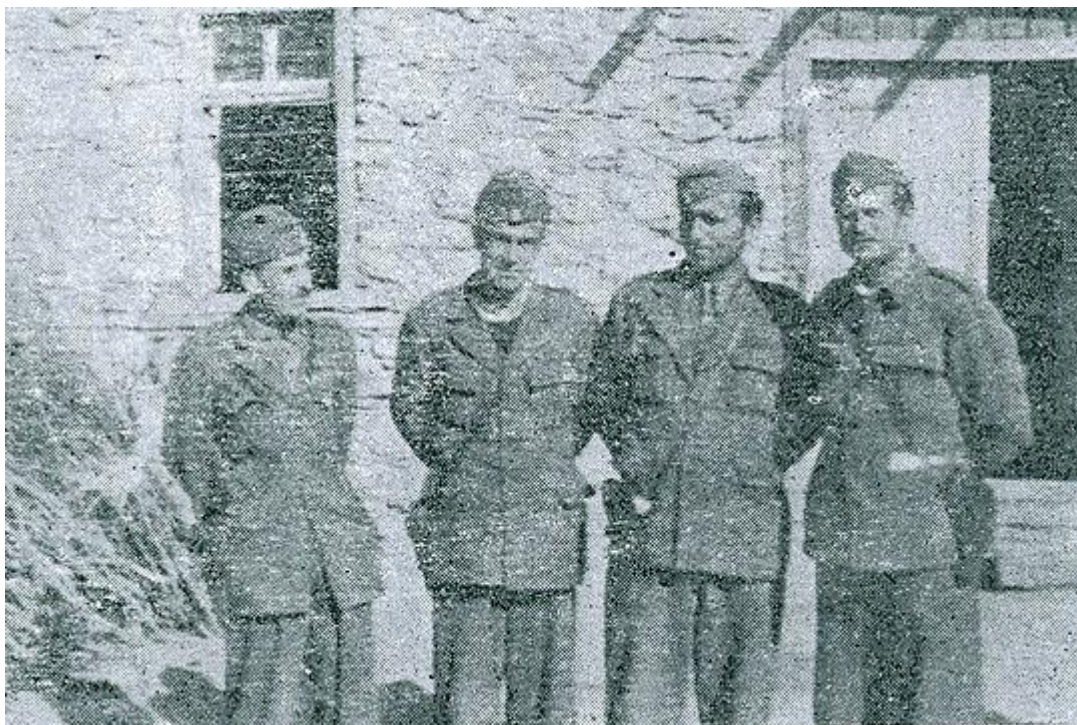
¹⁶⁷ *Историја на Македонскиот народ*, издание НИП Нова Македонија, Скопје, 1969 година, книга трета, стр. 250 и понатаму

¹⁶⁸ Sakkas J., (1980) *The Times and the British Intervention in Greece in 1944* стр. 28, достапно на

[https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_\(2\)%20Sakkas%20final%20021012.pdf](https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_(2)%20Sakkas%20final%20021012.pdf), пристапено на 9.10.2020 година

¹⁶⁹ Габер В., (2017) *Од објект до субјект - Македонија во меѓународните односи*, Скопје, стр. 179

западните сили во внатрешниот, во основа, политички конфликт. По Втората светска војна во Грција почнува да беснее Граѓанската војна.¹⁷⁰ Во неа активно биле вклучени и етничките Македонци од Егејска Македонија,¹⁷¹ кои застанале на страната на Демократската армија на Грција (ДАГ). Грчките владини сили, потпомогнати од британските вооружени формации, извршиле палења, убиства и силувања низ македонските села. Таквата состојба ги принудила етничките Македонци да започнат со организирање на борба против грчките владини и британските сили. Во 1945 година била создадена македонската организација Народноослободителен фронт (НОФ), кој во текот на целата Граѓанска војна во Грција¹⁷² била главен претставник на етничките Македонци и нивните барања за решавање на македонското прашање.¹⁷³

Слика 4 Припадници на НОФ¹⁷⁴

По завршувањето на Втората светска војна, Егејска Македонија¹⁷⁵, во целост останала под ефективна грчка власт. Сепак, на самиот почеток на воените судири и Граѓанската војна, делови од територијата на Северна Грција биле под контрола на единиците на ДАГ и НОФ. Очекувањата на етничките Македонци кои учествувале на

¹⁷⁰ Sakkas J. (1980) *The Times and the British Intervention in Greece in 1944*, достапно на [https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_\(2\)%20Sakkas%20final%20021012.pdf](https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_(2)%20Sakkas%20final%20021012.pdf), пристапено на 9.10.2020 година

¹⁷¹ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и'припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

¹⁷² Greece: Civil War and its legacy, достапно на <https://www.britannica.com/place/Greece/Civil-War-and-its-legacy>, пристапено на 10.10.2020 година

¹⁷³ Ирена Радовановиќ (2016) Интервју на проф. Никола Жежев за новинската агенција МИА, 16.05.2016 година, достапно на <https://www.mia.mk/Mobile/mk/Home/RenderSingleNews/256?newsID=133171214>, пристапено на 10.10.2020 година

¹⁷⁴ Народноослободителен фронт (НОФ), достапно на <https://documents-mk.blogspot.com/search/label/SNOF>, пристапено на 10.10.2020 година

¹⁷⁵ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и'припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

страната на Грчката национално-ослободителна војска (ЕЛАС) и грчкиот национално ослободителен фронт (ЕАМ) биле дека конечно ќе се реши македонското прашање на овој дел од географската карта на регионот Македонија. Поради конфликтот со раководството на ЕЛАС и Комунистичката партија на Грција поради тактизирањето со македонското прашање, македонските партизански единици ја напуштиле Егејска Македонија¹⁷⁶ и учествувале во завршните операции за ослободување на Народна Република Македонија, ново формираната федерална единица на ФНРЈ.

Британската воена интервенција во Грција и договорот во Варкиза, во февруари 1945 година, со кој бил верификуван военополитичкиот пораз на ЕЛАС, биле вовед во почетокот на Граѓанската војна во Грција. Пред опасноста од етничко чистење на Македонците, во текот на 1945 и 1946 година, македонското национално ослободително движење организирано самостојни партизански одреди во овој дел на Егејска Македонија¹⁷⁷ кои се бореле против грчката војска и странските интервенционисти.¹⁷⁸

Според проф. Жежов, во услови на систематски терор на грчката власт, македонското национално ослободително движење претставено од воено-политичката организација Народно ослободителен фронт (НОФ) повторно се решило на соработка со Комунистичката партија на Грција и со новоформираната Демократската армија на Грција (ДАГ).

Од борбените дејствија меѓу спротивставените страни во војната настрадале многу населени места. На удар на грчките владини трупи и паравоените вооружени формации, што биле формирани од грчката Влада, најмногу биле селата каде доминантен бил македонскиот етнички елемент.¹⁷⁹

Но, професорот Жежов, во ова сведоштво се обидува да фрли и поинакво светло на судирите во некои делови на Северна Грција, алудирајќи дека судирот на завојуваните страни во Граѓанската војна во Грција и не бил исклучиво на идеолошка основа. Како еклатантен и илустративен пример, за наводниот меѓуетнички карактер на судирот, тој го посочува примерот со селото Меглен. Отпорот на етничките Македонци од Егејска Македонија¹⁸⁰ против грчката власт јавно и демонстративно бил деклариран на парламентарните избори од 31 март 1946 година кога на повик на

¹⁷⁶ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и'припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

¹⁷⁷ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и'припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

¹⁷⁸ Ирена Радовановиќ (2016), Интервју на проф. Никола Жежов за новинската агенција МИА, 16.05.2016 година, достапно на <https://www.mia.mk/Mobile/mk/Home/RenderSingleNews/256?newsID=133171214>, пристапено на 10.10.2020 година

¹⁷⁹ Ирена Радовановиќ (2016), Интервју на проф. Никола Жежов за новинската агенција МИА, 16.05.2016 година, достапно на <https://www.mia.mk/Mobile/mk/Home/RenderSingleNews/256?newsID=133171214>, пристапено на 10.10.2020 година

¹⁸⁰ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и'припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

Комунистичката партија на Грција и НОФ, и поголемиот дел од етничките Македонци не излегува на гласачките места, тврди професорот Жежов. Во летото 1946 година воените дејствија се интензивираат. Поради присуството на партизанските одреди, грчката владина војска презела сурови репресалии врз цивилното македонско население. Во голем број случаи, војската ја имала поддршката и од маџирското колониистичко население кое се наоѓало во околината на селото Меглен и пошироко во мегленската област.¹⁸¹

Слика 5 Вооружени припадници на ДАГ¹⁸²

Според Жежов, положбата на Македонците во поедини делови од Грција, „во овој период, станала толку неподнослива што тие не смееле воопшто да се оддалечуваат од своите куќи за да ги извршуваат секојдневните селски работи“.

¹⁸¹ Ирена Радовановиќ (2016) Интервју на проф. Никола Жежов за новинската агенција МИА, 16.05.2016 година, достапно на <https://www.mia.mk/Mobile/mk/Home/RenderSingleNews/256?newsID=133171214>, пристапено на 10.10.2020 година

¹⁸² Македонски документи: улогата на СНОФ, достапно на <https://documents-mk.blogspot.com/search/label/SNOF>, пристапено на 18.08.2020 година

Слика 6 Колона бегалци од Егејска Македонија¹⁸³

По завршувањето на војната во 1949 година, голем број од етничките Македонци од Пожарско ги напуштиле своите родни огништа под притисоците на грчките воени и жандармериски единици кои си поставиле цел да го избришат селото од географската карта на Егејска Македонија¹⁸⁴.

Најголем дел од неговите жители од страна на југословенските власти биле населени во Војводина, за да подоцна поголемиот дел од нив создадат свои живеалишта во Република Македонија и тоа во Штип и Штипско, Велес и Велешко, Прилеп и Прилепско, Скопје и Скопско и други места.“¹⁸⁵

6.3 Политичките околности и воените судири во Северна Грција 1946-1949

¹⁸³ Македонски документи: улогата на СНОФ, достапно на <https://documents-mk.blogspot.com/search/label/SNOF>, пристапено на 18.08.2020 година

¹⁸⁴ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и'припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

¹⁸⁵ Ирена Радовановиќ (2016), Интервју на проф. Никола Жежов за новинската агенција МИА, 16.05.2016 година, достапно на <https://www.mia.mk/Mobile/mk/Home/RenderSingleNews/256?newsID=133171214>, пристапено на 10.10.2020 година

По завршувањето на Втората светска војна, политичко-општествената состојба во Грција била сложена поради недоразбирањата во грчката коалициска влада. По повлекувањето на германската армија, ЕЛАС дозволила британските сили да се распоредат во Атина, главниот град на Грција. Во есента 1944 година десните политички партии во владата на Гергиос Папандреу ги принудиле министрите од ЕАМ да поднесат оставки. Набргу потоа, главната англиска команда побарала од ЕЛАС да се разоружа, но таквиот предлог бил одбиен од Комунистичката партија на Грција и започнал вооружен судир кој траел еден месец. Судирот завршил со пораз на ЕЛАС и бил склучен договор во атинското предградие Варкиза во февруари 1945 година. Според овој договор, ЕЛАС требало да се разоружа и да ги распушти своите единици. Меѓутоа постигнатиот договор не ја смирил состојбата туку претставувал вовед во Граѓанската војна во Грција. Грчката влада, поддржана од Велика Британија и САД, на чело со генералот Николаос Пластирас започнала со прогон и апсења на сите демократски дејци во Грција, а особено на удар се нашле членовите и симпатизирите на КПГ. Состојбата во северниот дел на Грција била уште посложена. Во овој дел на Грција, владините сили, потпомогнати од вооружените формации, извршиле палења, убиства и силувања низ селата населени со етнички Македонци. Таквата состојба ги принудила етничките Македонци да започнат со организирање на борба против грчките владини и британските сили. Во 1945 година била создадена организацијата Народно-ослободителен фронт (НОФ), која во текот на целата Граѓанска војна во Грција била главен претставник на етничките Македонци и нивните барања за решавање на македонското прашање. Во 1946 година десничарската влада ги фалсификувала изборите и потоа преку плебисцит издејствувала враќање на грчкиот крал и обнова на монархијата во Грција. Овие случувања ја поттикнале Комунистичката партија на Грција да ја создаде Демократската армија на Грција (ДАГ) и да започне отворена вооружена војна против Владата во Атина. Набргу потоа, доаѓа до преговори помеѓу ДАГ и НОФ од кои произлегува договорот за организациско потчинување на *македонските партизански сили* под командата на ДАГ и КПГ.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Поопширно во „Дипломатски документи за Граѓанската војна во Грција (1947 – 1949)“, Книга 2 (избор, вовед и редакција д-р Новица Велјановски), ДАРМ, Скопје 2016 и Ристо Кирјазовски „Народноослободителниот фронт и други организации на Македонците од Егејскиот дел на Македонија“, Скопје, 1985

Во текот на 1947 година ДАГ и македонските сили создале голема слободна територија помеѓу планините Вичо и Грамос, Цена, Пајак планина, Кајмакчалан, Каракамен, како и во источниот дел на Егејска Македонија¹⁸⁷. Успешното дејствување на левичарските и македонските сили, ја принудиле десничарската влада да издаде наредба за стационарање на големи владини сили во сите градски центри како и присилно иселување на селското население и нивно сместување по градовите. Целта на оваа мерка била да се ослаби ДАГ која што се снабдувала со борци и храна претежно од селската средина. 1947 година била клучна за исходот на Граѓанската војна. Соединетите американски држави активно се вклучиле во случувањата во Грција, тие согласно т.н *Труманова доктрина за спас на капитализмот во Грција*, дале финансиска и воена помош за грчката влада, а грчките владини сили започнале офанзива. Од друга страна пак главниот секретар на КПГ, Никос Захаријадис направил погрешна проценка дека во 1948 година ДАГ ќе брои 65 000 борци и дека цела ќе биде под негова контрола. Тој влијаел да се напушти герилскиот начин на војување и да се преземе фронтовско војување со владините сили. Кон крајот на 1947 година на територијата под негова контрола била формирана и Привремената демократска влада на Грција на чело со Маркос Вафијадис. Во оваа влада подоцна имало и еден етнички Македонец кој ја извршувал должноста министер.¹⁸⁸

Слика 7 Деца бегалци ја преминуваат границата меѓу Грција и СР Македонија непосредно пред нападот на грчките владини сили¹⁸⁹

Во 1948 година двете завојувани страни започнале со подготовки за завршување на војната. Грчките владини сили броеле 300 000 војници и биле потпомогнати од 60 000 вооружени цивили, ДАГ располагала со 45 000 борци кои биле вооружени со лесно

¹⁸⁷ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и'припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

¹⁸⁸ *Историја на Македонскиот народ*, издание НИП Нова Македонија, Скопје, 1969 година, книга трета, стр. 250 и понатаму

¹⁸⁹ Евгенија Николовска (2019), Да не се заборава минатото, достапно на <https://denesen.mk/da-ne-se-zaboravi-minatoto-zdruzenijata-na-makedoncite-od-egej-odbelezuvaat-70-godini-od-krajot-na-gragjanskata-vojna-vo-grcija/>, пристапено на 26.10.2020 година

пешадиско оружје и биле обучени за герилско војување. ДАГ под влијание на комунистичкото раководство, превентивно на Захаријадис, ја напушта герилската тактика и прифаќа директен судир со владините сили и како резултат на таквата тактика се случиле неколку битки во кои се покажала надмоќноста на грчката владина армија. ДАГ и македонските сили се нашле во тешка положба. Токму во моментот кога во Грција се одвивале најжестоките судири, била донесена Резолуцијата на Информбирото за состојбите во КПЈ и Југославија, која негативно влијаела врз левичарските воени и политички сили во Грција. Захаријадис го искористил овој документ и ги обвинил југословенските раководители дека тие се виновни за тешката положба на левичарските сили во Грција и како резултат на ваквиот развој на настаните левите сили во Грција ја изгубиле помошта и поддршката од Југославија. Захаријадис набргу потоа направил уште една клучна грешка, го отстранил Маркос Вафијадис од сите раководни позиции, а ДАГ останала без еден од своите најдобри воени раководители. Во 1949 година Демократската армија на Грција под своја контрола ги имала само планинските реони во западните и југозападните делови во Егејска Македонија.¹⁹⁰

Кон крајот на граѓанската војна доаѓа до битките кај Вичо и Грамос во кои ДАГ била поразена, а левичарските раководители и остатоците од нејзините сили биле принудени да се повлечат на територијата на Албанија со што завршила Грчката граѓанска војна. Во текот на оваа војна загинале 51 000 членови на ДАГ, од кои 21 000 биле етнички Македонци. Во периодот помеѓу 1945 - 1949 година, грчките владини сили стрелале околу 6 000 Македонци и Грци, а околу 40 000 грчки граѓани, меѓу кои и голем број на Македонци, биле интернирани на грчките острови. Околу 90 000 Македонци и Грци биле принудени да емигрираат поради владината репресивна политика. Околу 50 000 Македонци емигрирале во Југославија, а околу 20 000 Македонци се населиле во Советскиот сојуз и источно-европските комунистички држави. Официјалниот датум на завршување на Граѓанската војна во Грција, според Декларацијата од 15 октомври 1949 година на Привремената Влада на Грција, е 30 август 1949 година. Но, неколку грчки влади, од политички причини го менуваат овој датум со датумот 31 декември 1949 година. Овој датум бил утврден како „вистинскиот

¹⁹⁰ Делот од географскиот регион Македонија, кој по Втората балканска војна и' припаѓа на Грција) - з.а. на овој труд

крај“ на Граѓанската војна, со следните правни акти: Законот 1503/50, изгласан од Грчкиот Парламент,¹⁹¹

1. Одлуката на Државниот Совет на Грција бр. 30 од 29.VII.1960 г.¹⁹² и
2. Одлуките на Уставниот суд на Грција бр. 78/61 и бр. 516 од 30.XII.1961 г.¹⁹³

Мошне детален приказ и необично драгоцен придонес во разработката на овие правни акти на грчката држава дава проф. Фросина Ташевска – Ременски, во својата докторска дисертација¹⁹⁴, наведувајќи дека на 20 јануари 1948 год., беше донесен Декрет М/48, малку подоцна Н/48, а на 23 август 1953 год., Законот бр. 2536/53 за колонизирање на граничните подрачја со „нови колонисти со здрава национална свест“. Одредбите на Законот предвидуваа дека, 60 км од границата кон внатрешноста треба да се иселат „нелојалните“ граѓани и на нивно место да се населат Грци, „здрави“ елементи со јасна и со потврдена грчка национална свест. На 7 декември 1947 год., е донесен Декрет Ј13/47 за лишување од грчко државјанство на многу граѓани на Грција, кои според мислењето на Комисијата за безбедност на округот, дејствуваа антидржавно. Лишувањето од грчко државјанство на толку голем број Македонци имаше и сè уште има многу тешки последици од економски, политички, човечки, психолошки и друг карактер. Овие нелегитимни акти не се ревидирани ни со поновите акти за репатриција на грчките државјани и политички бегалци. Со Одлука на министрите за внатрешни и јавни работи бр.106.841 од 1982 г., во Грција можат да се вратат само „Грци по род“ врз истата дискриминаторска клаузула е оневозможено остварувањето на нивните имотни права во Република Грција (Закон бр. 1540 од 1985 г.).¹⁹⁵

¹⁹¹ Интегралниот текст на Законот достапен на <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/I-Bibliothiki/1503/50>, 1.10.2020

¹⁹² Интегралниот текст на Одлуката достапен на страницата на Врховниот административен суд на Грција (Supreme Administrative Court) http://www.adjustice.gr/webcenter/portal/ste/Home?_afzLoop=17271132884953878#!%40%40%3F_afzLoop%3D17271132884953878%26centerWidth%3D33%2525%26leftWidth%3D33%2525%26pageTemplate%3D%252Fforacle%252Fwebcenter%252Fsitesources%252FscopedMD%252Fs8bba98ff_4cbb_40b8_beee_296c916a23ed%252FsiteTemplate%252Fgsrsc0c60147_f7d7_461a_bdf8_e18a30584df4%252FTemplate.jsp%26rightWidth%3D33%2525%26showHeader%3Dtrue%26_adf.ctrl-state%3D6ydcuds2_111, пристапено на 25.09.2020

¹⁹³ Интегралниот текст на Одлуката достапен на страницата на Врховниот административен суд на Грција (Supreme Administrative Court) http://www.adjustice.gr/webcenter/portal/ste/Home?_afzLoop=1727113288416534330#!, пристапено на 10.10.2020 година

¹⁹⁴ проф. Фросина Ташевска – Ременски, докторска дисертација „Македонското национално малцинство во соседните земји – современи состојби“, Скопје, 2006 година, Филозофски факултет, Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ – Скопје, стр.119-120

¹⁹⁵ Ibidem, „Тоа се случува и после усвојувањето на Завршниот документ на Конференцијата за европска безбедност и соработка во Хелсинки што се одржа во 1975 год., а чиј потписник е и Грција. Во јуни 1989 год., премиерот на Грција, Папандреу, во предизборната кампања во Лерин (Флорина), изјавил дека ако добие на изборите ќе изгради фабрика во која ќе биде вработено само локалното население (т.е. Македонците), исто така, ветувајќи дека ќе го укине Законот бр. 1540 за кој, тој самиот бил одговорен. Тој сè уште не си го исполнил ветувањето.“, наведува проф. Фросина Ташевска – Ременски во својата докторска дисертација.

На 9.10.1949 година беше донесен Декрет ОГ, „за национално превоспитување“, кој имаше за цел со примена на разни мерки да ги денационализира Македонците од Егејскиот дел на Македонија.¹⁹⁶

6.4. Правниот статус на имотите на етничките Македонци во Грција

Епилогот на ваквите случувања за македонскиот етнички кампус во Северна Грција бил поразувачки и катастрофален. Поради природата на процесот на масовното иселување, кој поприма карактеристики на своевиден егзодус, точната бројка на иселени етнички Македонци и до ден денес не е прецизно утврдена. Проценките, зависно од изворот, се движат од 40 000 до 250 000. Ваквите проценки се базираат на резултатите од претходните пописи на населението во овој дел, кои ги организирале турските власти на почетокот на XX век, Карнегиевата комисија во 1913 и 1914 година, а во 1920 година и самата грчка држава. Природата на преселбите, буквално на сите четири страни од светот, неколкуте бранови на иселување (во дваесеттите, триесеттите и најголемиот, на крајот од четириесеттите години од дваесеттиот век) придонесуваат точната бројка и точниот обем на иселувањето да останат и натаму непознати.¹⁹⁷

Проценките на независни извори се дека на територијата на Грција, остануваат околу 37 000 напуштени имоти, на протерани етнички Македонци.¹⁹⁸ Судбината на овие имоти, вклучително и нивниот правен статус е различен: тие се или населени со бегалци од Турција, локални грчки семејства, национализирани од грчката држава или, едноставно, запоседнати од трети лица. Поради долгиот временски период, многу од имотите (првенствено тоа се однесува на градежните имоти, куќи, згради и станови) се пропаднати или сериозно загрозувани од забот на времето. За жал, поради историските околности, недоволната организираност, недостатокот на политичка волја во периодот долг речиси седумдесет години, не е направен сериозен пресек, ниту попис на имотите на протераните грчки граѓани од македонско етничко потекло. Сите активности, кои имаат во генерална смисла, спорадичен и спонтан карактер, се должат, во најголема мера на индивидуални активности на поединци и некои помали емигрантски организации.

¹⁹⁶ Ibidem, истиот труд

¹⁹⁷ Greece's invisible minority - the Macedonian Slavs, достапно на <https://www.bbc.com/news/stories-47258809>, пристапено на 19.09.2020 година (BBC Stories)

¹⁹⁸ Greece's invisible minority - the Macedonian Slavs, достапно на <https://www.bbc.com/news/stories-47258809>, пристапено на 19.09.2020 година (BBC Stories)

Состојбата во овој дел од Европа (Балканскиот полуостров), е квалитативно и суштествено различна од погоре разработениот и детално елабориран пример со имотите на граѓаните во Истра и пограничниот регион опфатен со Осимските спогодби, каде буквално, до последната имотна единица, е прецизно опишан и евидентиран целокупниот недвижен имот.

По сето горенаведено, логично се наметнува прашањето: како да се надмине евидентниот проблем со имотите на етничките Македонци? Дали постои формула - правна или политичка за надминување на проблемот ?

Во продолжение ќе бидат разработени повеќе решенија.

6.5. Натамошна разработка на проблемот и можни решенија - неуспешни обиди за решавање на проблемот

Етничките Македонци по потекло од Северна Грција, протерани за време на Граѓанската војна во Грција, се обиделе да си ги вратат имотите со поведување постапка пред Европскиот суд за човекови права во Стразбур во периодот 2008 -2 013 година. Меѓутоа, овој обид се покажал како неуспешен заради фактот што како пример што би бил следен, бил избран еден случај пред Европскиот суд за човекови права во Стразбур, каде Италијанец, по потекло од Словенија барал *поврат на имотот кој бил во оптантска сопственост во поранешната Зона Б, од некогашната Слободна територија на Трст*¹⁹⁹.

Во 2003 година, Ервин Докиќ, словенечки адвокат од Пиран, поднел апликација до Европскиот суд за човекови права, во име на италијанскиот граѓанин, госпоѓата Габриела Леоне, чии наследници, по Втората светска војна располагале со имот, на територијата на тогашната Слободна територија на Трст, кој подоцна бил национализиран од словенечката/југословенската држава. Според адвокатот Докиќ, за да се добие спор пред Стразбур се потребни три нешта: оштетениот да има тапија за имотот, да ги помине сите судски инстанци во земјата што ја тужи (во случајот на етничките Македонци тоа е Грција) и тужената земја треба да биде потписник (всушност договорна страна з.а.) на Европската конвенција за човекови права (Конвенцијата за заштита на основните права и слободи на човекот и граѓанинот на Советот на Европа од 1950 година). Ова се трите елемента со кои Докиќ се обидел да

¹⁹⁹ Александар Божиновски, (2009) Македонците од Грција ќе ги враќаат имотите според италијански рецепт, достапно на <http://novamakedonija.com.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=7&tabid=2&fCat=0&top=1&EditionID=407&ArticleID=25740>, пристапено на 10.10.2020 година

го добие спорот. Пред Судот во Стразбур бил формиран предметот Леоне против Словенија (види прилог. бр. 2).²⁰⁰

Но, на 23 јуни 2009 година Малата порота на судот во Стразбур ја *отфрлува апликацијата* по сите основи.

Сличен обид пред Европскиот суд за човекови права во Стразбур прави и Трендафилка Сандева²⁰¹, адвокат од Скопје. Според евиденциите на неколку граѓански здруженија во нашата земја, во 2008 година, околу три и пол илјади етнички Македонци ги бараат своите имоти.²⁰² До 2013 година проценките на неколку граѓански здруженија се дека оваа бројка, можела да достигне до осум илјади.²⁰³ Според податоците на невладиното здружение „Незаборав“, вкупната бројка на пополнети апликации до Европскиот суд за човекови права во Стразбур изнесува над 8 илјади.²⁰⁴ Не постојат прецизни податоци колку апликации биле примени во судскиот регистар, поради специфичниот начин на водење на судската евиденција.

Грција, е потписник и договорна страна на Европската конвенција за човекови права на Советот на Европа.²⁰⁵

Ова е, секако, еден начин на надминување на ова прашање. Несомнено, ова би била правно издржана можност за добивање на пресуда на Европскиот суд за човекови права, која, пак е основа за постапување, повторно од страна на грчките органи. Но, за жал, одлуката на италијанскиот државјанин против словенечката држава како правен наследник на поранешната југословенска Федерација, била донесена во полза на тужената Словенија.

Во периодот 2005 - 2018 година повеќе од 8 илјади етнички Македонци, според податоците на невладината „Здружение на бегалците од Егејска Македонија“, поучени од искуството и праксата на Европскиот суд за човекови права, се впуштаат во

²⁰⁰ Leone v. Slovenia, Application No. 15568/03, достапно на <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Leone%20v.%20Slovenia%22%5D%22%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%22%22CHAMBER%22%5D%22%22%7D>, пристапено на 12.10.2020 година

²⁰¹ Во изјава за медиумите таа вели: „Да, и ние ќе направиме како Италијанците. Среќна сум што нашата тактика веќе успева кај други. Сè уште ги немаме поминато сите инстанции во грчките судови, но кога тоа ќе се случи ќе одиме во Стразбур со десетина тужби. Македонците од Егејска Македонија имаат се’ што и Италијанците за борба со грчката држава. Единствено ни’ недостасуваат околу 200-300 илјади евра за тужбите во Стразбур“.

²⁰² Виктор Цветановски (2008), Егејците бараат имоти вредни 10 милијарди евра, достапно на <https://www.utrinski.com.mk/?ItemID=DDEFB9150793414EAAD36D9100D77DC6>, пристапено на 26.09.2020 година

²⁰³ Ташко Јованов (2013), Грчките судови ќе одлучуваат за имотите на Македонците од Егејска Македонија, достапно на <https://faktor.mk/grchkite-sudovi-k-e-odluchuvaaat-za-imotoi>, пристапено на 26.09.2020 година

²⁰⁴ Александар Чомовски (2010), Егејците не се откажуваат од имотите, достапно на <https://www.dw.com/mk/%D0%B5%D0%B3%D0%B5%D1%98%D1%86%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B5-%D1%81%D0%B5-%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B0%D0%B6%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BE%D0%B4-%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5/a-5624281>, пристапено на 26.09.2020 година

²⁰⁵ Conventions of the Council of Europe, статус на ратификација, достапно на <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/chartSignature/3>, пристапено на 10.09.2020 година

правните лавиринти на грчките судови, поднесувајќи, најпрвин, барања до катастарските управи за издавање на доказ за сопственост за изгубените имоти на територијата на денешна Грција. Многумина од оваа категорија граѓани, вклучително нивните законски наследници, успеале и да ги прибават документите и да започнат судски постапки пред грчките судови поради обврската содржана во Европската конвенција за човекови права за исцрпување на сите домашни правни средства, пред обраќањето до Европскиот суд за човекови права. Поради дискретниот карактер на процедурата на аплицирање пред Судот за човекови права, за жал, не е познат точниот број на поднесени апликации против грчката држава. Овој начин на „реакција“ и адресирање на проблемот со имотите сигурно е легитимен и, секако, правно издржан. Но, истовремено поради неговиот индивидуален карактер, но и други недостатоци тој е со ограничено дејство. Имено, неспорно е дека за поднесување на апликацијата, еден од битните елементи за нејзино процесуирање е исцрпувањето на сите домашни правни средства пред обраќањето пред судот во Стразбур. Во конкретниот случај, тоа значи адресирање на сите степени/инстанци во грчкото правосудство, исцрпување на првостепената, второстепената постапка и постапката по вонредните правни лекови, па дури потоа обраќање со апликација до Судот во Стразбур. За завршување на сите овие постапки, несомнено, е потребен долг период на време, што непосредно го доживеале и засегнатите етнички Македонци. И покрај речиси четиридецениското членство во Европската Унија, судовите во Грција задржале, во изминатиот период тенденциозен и пристрасен пристап кон ова прашање, па во огромен број случаи постои очигледно одолговлекување на постапките и некритички однос кон грчката држава како страна во спорот (тужена страна).

Примерите на дискриминаторски однос на грчката држава се потврдени и во повеќе извештаи на Европската комисија против расизам и нетолеранција на Советот на Европа (ECRI)²⁰⁶, до Комитетот за елиминирање на сите форми на расна дискриминација на Обединетите нации (CERD)²⁰⁷ и на невладината Human Rights' Watch (HRW)²⁰⁸ (види прилози бр. 3, бр. 4 и бр. 5).

²⁰⁶ Fourth report on Greece - ECRI, достапно на <https://rm.coe.int/fourth-report-on-greece/16808b5793>, пристапено на 9.09.2020 година

²⁰⁷ Committee on the elimination of racial discrimination, достапно на <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CERD/Pages/CERDIndex.aspx>, пристапено на 20.10.2020 година

²⁰⁸ Denying ethnic identity: Macedonians in Greece, достапно на <https://www.hrw.org/report/1994/04/01/denying-ethnic-identity/macedonians-greece>, пристапено на 12.10.2020 година

Ова искуство го имаат стекнато и апликантите од македонско етничко потекло во изминатите десеттина - петнаесет години. Понудениот модел се покажал како правно неефикасен со низа недостатоци.

Од наведените причини, *единствениот можен начин за пристапување кон решение на овој проблем би било склучување на билатерален договор помеѓу македонската и грчката држава, по примерот на Осимските спогодби, кој ќе обезбеди правна рамка и соодветен механизам за адресирање на ова прашање.*

7. БИЛАТЕРАЛЕН ДОГОВОР КАКО МОЖНО РЕШЕНИЕ

Натамошното излагање ќе се концентрира на начелна елаборација на потенцијалните, не само историски, туку и формално-правни паралели кои би можеле компаративно да го разработат и расветлат основното и клучно прашање, кое е предмет на разработка на овој труд: изнаоѓање на надворешно политички и правен модалитет за враќање на имотите на засегнатата категорија граѓани.

Истовремено, следат и сублимирани предлози на решенија во поткрепа на основното тврдење: *дека моделот применет во Истра би можел да биде искористен и за надминување на проблемот со имотите на етничките Македонци во Северна Грција.*

Првата околност, која мора да се има во предвид, е дека категоријата граѓани од македонско етничко потекло, населена компактно во регионот на Северна Грција, практично, по завршувањето на Граѓанската војна во Грција (без оглед на тоа дали останува да живее во Грција или ги напушта своите огништа), во еден момент, нема *јасно дефиниран државјански статус*, што претставува предуслов за уживање на корпусот на стварните права, вклучително правото на сопственост. Оваа околност е идентична со погоре опишаната состојба со сопственичките права на категоријата граѓани во историските Зона А и Зона Б во Истра.

Втората околност, која на двете обработувани категории граѓани им е заедничка, е фактот што како последица на настанатите историски околности тие се наоѓаат од двете страни на идеолошки поделените и спротивставени Исток и Запад. Ваквата состојба има најсериозен одраз токму на можноста да се уживаат сопственичките права.

Далекувидоста и визионерската одлука на големите сили (првенствено Велика Британија и САД), но и двете инволвирани страни (Италија и Југославија) во случајот

со постигнувањето на Осимските спогодби, кои само на еден посеопфатен начин ги систематизира веќе постигнатите (и во најголема мерка имплементирани) решенија со (претходно постигнатите) париски и лондонски договори, се состоеле во давањето на, во основа, чесната можност, во една законска и фер процедура засегнатите граѓани да одлучат во која држава ќе живеат, а при тоа задржувајќи ги или не губејќи ги стекнатите сопственички права.

Со оглед на фактот што од крајот на Граѓанската војна во Грција се изминати повеќе од 70 години, на секое понудено решение треба да му претходи обезбедување на документи со кои неспорно ќе биде утврдено правото на сопственост, како и другите стварни права, доколку такви права постојат врз предметните недвижности (услов идентичен со формалниот услов предвиден за поднесување на апликација пред Европскиот суд за човекови права на Советот на Европа).²⁰⁹

Ова недвосмислено значи дека засегнатата категорија граѓани, и тоа без оглед на фактот со какво државјанство располагаат во моментот, треба да обезбедат докази за постоењето на стварните права од надлежните грчки државни органи (судови, органи на управата, катастарски управи и земјишни книги, онаму каде што тие постојат) во вид на писмени документи. Така обезбедените документи, во организирана форма, би морале да бидат доставени до надлежните органи на Република Северна Македонија и Хеленската Република. Копија од пописните листи со детална спецификација на прилозите би била доставена до Комитетот на Министри на Советот на Европа, со седиште во Стразбур.

Овие документи е неопходно да бидат доставени до надлежниот Директорат во Европската комисија, заради регистрација и евидентирање на неправилностите во функционирањето на судовите на земја членка на Унијата. Имено, овој Директорат во рамките на Европската комисија врши редовна инспекција на работењето на правосудните органи во земјите членки на Унијата

Што се однесува до Комитетот на министри на Советот на Европа, највисокото извршно и оперативно тело на најстарата европска организација располага со политички средства (резолуција, советодавно мислење или одлука) со кои може да укаже на земја членка на неправилностите во постапувањето кон одредени категории граѓани.

²⁰⁹ За формалните услови за поднесување на апликација пред Европскиот суд за човекови права, деталите достапни на https://www.echr.coe.int/Documents/Rule_47_ENG.pdf, пристапено на 26.10.2020 година

На билатерална основа, од македонска страна, од страна на Министерот за надворешни работи би требало да биде иницирано потпишување на билатерален меѓународен договор. Текстот на нацрт - договорот треба да биде официјално доставен до надлежното Министерство за надворешни работи на Хеленската Република, а тој прецизно би го регулирал прашањето на правниот режим на имотите (за кои ќе биде приложена соодветна документација) опфатени во Пописот направен од засегнатата категорија на граѓани.²¹⁰

Текстот на Нацрт - Спогодбата би бил предмет на изработка од страна на правни експерти, специјализирани за стварно право, меѓународно право, управно право, кариерни дипломати.

По доставувањето на нацрт - текстот на Спогодбата, од македонска страна, би уследила интензивна дипломатска активност, чија цел би била, на грчката страна, и тоа исклучиво на билатерална основа, односно без меѓународно посредништво и медијација, да и' бидат објаснети предностите и крајните цели на ваквата иницијатива. (за двете инволвирани страни)

Главните точки-одредници на Платформата на македонската страна би биле:

1. Предлогот се иницира во функција на создавање основа за градење меѓусебна доверба и обезбедување на добрососедски односи;
2. Предлогот е со цел надминување на едно од прашањата кое претставува објективна пречка за напредок и градење на меѓусебна доверба и решавање на другите отворени прашања кои ги оптоваруваат билатералните односи;
3. Конкретните барања, од македонска страна, не треба да бидат толкувани како своевидни аспирации кон грчката страна, туку напротив како чекор насочен во правец на регулирање на правото на сопственост на категоријата граѓани чиј имот неспорно се наоѓа на територијата на земја членка на Европската Унија, која ги прифаќа европските вредности;

²¹⁰ Council of Ministers, Council of Europe, достапно на https://www.coe.int/en/web/cm/about-cm#portlet_56_INSTANCE_M5OgCMtAD8n3, пристапено на 12.10.2020 година

4. Понудените решенија од македонска страна се компатибилни со европските перспективи и аспирации на Македонија.

Како и во случајот со Осимските спогодби, постигнатите решенија во рамките на овој билатерален договор прифатени од страна на Италија и поранешна Југославија, подоцна превземени од новосоздадените држави Хрватска и Словенија, се сметаат како компатибилни со декларираниите европски вредности и усвоени како неопходен предуслов кој го овозможил членството/приемот на овие две земји во Европската Унија. Со оглед на вообичаената пракса кога станува збор за регулирањето на правата на различни категории граѓани од страна на различни страни на границите, неопходно би било на грчката страна да и' бидат обезбедени и гарантирани правата од стварна природа на територијата на нашата земја, врз основа на реципроцитет. На пример, ваквото решение, би подразбирало можност за уживање на права од страна на грчки граѓани во форма на располагање со недвижности, *со кои оваа категорија граѓани би била изедначена со македонските граѓани од територијата на Македонија*. Имено, согласно важечкиот Закон за сопственост и други стварни права, консолидиран текст²¹¹, ситуацијата е следна:

- i. Право на странците да стекнуваат сопственост врз недвижности преку наследување*

Законот прави разлика помеѓу две категории на странски лица, странски физички лица кои се државјани на државите членки на ЕУ и ОЕЦД и странски лица кои не се државјани на овие држави. Така, странско лице државјанин на ЕУ и ОЕЦД може да стекне право на сопственост врз недвижна ствар по пат на наследување под идентични услови како и државјанин на Република Македонија. Државјаните на земји кои не се членки на ЕУ и ОЕЦД може да стекнат право на сопственост врз недвижен имот по пат на наследување под услови на реципроцитет како и државјаните на Република Македонија, освен ако тоа прашање не е поинаку уредено со меѓународен договор.

Странски правни лица можат да наследуваат исклучиво врз основа на тестамент, доколку е исполнет условот за реципроцитет.

²¹¹Закон за сопственост и други права, достапно на http://arhiva.mioa.gov.mk/files/pdf/dokumenti/zakoni/komunikacii/Zakon_za_sopstvenost_i_drugi_stvarni_prava_konsolidiran_032018.pdf, пристапено на 17.08.2020 година

ii. *Право на странците да стекнуваат сопственост на стан, станбена зграда или деловен простор*

Законот за сопственост и други стварни права прави поделба на категориите странци и кај правните дела *inter vivos*. Кога станува збор за стекнување сопственост врз стан, станбена зграда или деловен простор, Законот предвидува дека странците кои се резиденти на државите членки на ЕУ и ОЕЦД можат да стекнат право на сопственост под исти услови како и домашните државјани. За резидентите на други земји, стекнувањето сопственост е условено со постоење на реципроцитет.

iii. *Право на странците да стекнуваат сопственост врз градежно земјиште*

Поделбата на странците на резиденти на ЕУ и ОЕЦД и резиденти на други држави е релевантна и кај стекнувањето сопственост врз градежно земјиште. Повторно, резидентите на ЕУ и ОЕЦД држави можат да стекнуваат сопственост врз градежно земјиште под исти услови како и домашните лица, додека пак оние кои се резиденти на други држави се условени со постоење на реципроцитет.

iv. *Право на странците да стекнуваат сопственост врз земјоделско земјиште*

Ситуацијата е поинаква кога станува збор за земјоделско земјиште. Имено, според Законот странците не можат да стекнат право на сопственост врз земјоделско земјиште. Единствена опција која ја имаат на располагање е да стекнат право на долготраен закуп. Така, според Законот, странски физички и правни лица можат под услови на реципроцитет да стекнуваат право на долготраен закуп на земјоделско земјиште на територијата на Република Македонија, врз основа на согласност од министерот за правда, по претходно прибавено мислење на министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство и министерот за финансии.

Може да се заклучи дека во нашата земја стекнувањето сопственост е мошне едноставно за резидентите на ЕУ и ОЕЦД, додека пак за резидентите на други држави правото на сопственост може воопшто да не биде достапно. Поради заштита на своите интереси Република Македонија го прави невозможно стекнувањето право на

сопственост врз земјоделско земјиште за сите странци без оглед на земјата каде се резиденти/државјани.²¹²

8. МОДЕЛ ДОГОВОР ЗА РЕГУЛИРАЊЕ НА ОДНОСИТЕ МЕЃУ ХЕЛЕНСКАТА РЕПУБЛИКА И РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ВО ОБЛАСТА НА ИМОТНО ПРАВНИТЕ ОДНОСИ

ДОГОВОР

меѓу Хеленската Република и Република Северна Македонија за регулирање на имотните права

Договорните страни,

- Верувајќи дека мирна соработка и добрососедски односи меѓу двете земји и нивните народи кореспондираат со суштинските интереси на двете земји,
- Со оглед дека надминувањето на досегашните спорови создадоа поволни предуслови за понатамошен развој и продлабочување на меѓусебните односи,
- Верувајќи дека еднаквоста меѓу земјите, осудата на употреба на сила и, следствено, почитување на суверенитетот, територијалниот интегритет и неповредливоста на границите, мирното решавање на споровите, немешање во внатрешните работи на другите земји, почитување на основните права и слободи, заедно со добронамерното користење на сите меѓународни обврски, се основа за заштита на мирот и меѓународната безбедност и развојот на пријателски односи и соработка меѓу земјите,
- Потврдувајќи ја својата подготвеност да ги регулираат правата на сопственост на државјаните на двете земји и посветени на принципите на најширока можна заштита на имотните права на граѓаните кои произлегуваат од нивните уставни и национални административни системи, и дека секоја од страните ги применува независно, придржувајќи се до принципите од Повелбата на Обединетите нации, Универзалната декларација за човекови права, Конвенцијата за елиминација на сите форми на расна дискриминација

²¹²Интегрално превземено од <http://www.aleksov.mk/mk/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B4%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BF%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B2/>, пристапено на 10.10.2020 година

дискриминација и Меѓународните пактови за човекови права, Конвенцијата за заштита на човековите права и слободи на Советот на Европа,

- Инспирирани од желбата овој Договор, да ја изразува заедничката намера да ги прошират, во интерес на двете земји, постоечките добрососедски врски и мирољубива соработка утврдени со Конечната Спогодба за решавање на разликите опишани во резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, за престанување на важноста на Привремената Спогодба од 1995 година и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните потпишана на 17 јуни 2018 година во Преспа,

- Убедени дека ова ќе придонесе за зајакнување на мирот и безбедноста во Европа,

Член 1

Делот од границите помеѓу Хеленската Република и РС Македонија, се опишани во текстот на Конечната Спогодба за решавање на разликите опишани во резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, за престанување на важноста на Привремената Спогодба од 1995 година и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните потпишана на 17 јуни 2018 година во Преспа.

Во случај на несоваѓање помеѓу описот на границата и (географската) карта(та), како автентичен ќе се смета текстуалниот опис на границата.²¹³

Член 2

Границата помеѓу земјите на вода (Преспанско и Дојранско езеро) е опишана во текстот на Конечната Спогодба за решавање на разликите опишани во резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, за престанување на важноста на Привремената Спогодба од 1995 година и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните потпишана на 17 јуни 2018 година во Преспа.

Во случај на несоваѓање помеѓу описот на границата и (географската) карта(та), како автентичен ќе се смета текстуалниот опис на границата.²¹⁴

²¹³ Оваа одредба на Договорот е во функција на превземање на обврска од двете договорни страни за демаркација/обележување на границата, чие протегање, само начелно е предвидено со Договорот од Преспа (се признаваат постоечките/затекнатите граници).

Член 3

Државјанството на лицата кои на 31 декември 1946 година имале грчко државјанство и имале постојан престој на територијата на Хеленската Република, и исто така на нивните потомци родени по овој датум, ќе им биде признаено како државјанство што ќе биде определено со законите на Хеленската Република.

Лицата кои во етничка смисла ја сочинуваат грчката етничка група и лицата кои во етничка смисла ја сочинуваат македонската етничка група (грчки граѓани кои го зборуваат македонскиот јазик), а на кои се однесува претходниот параграф, ќе можат да имаат опција/право на избор на државјанство на едната и на другата договорна страна - двојно државјанство, соодветно, според услови предвидени со националните законодавства на двете страни.

Каде што се засегнати куќните имоти, желбата на секој од брачните другари ќе биде земена во предвид, и доколку тие се поклопуваат, фактот што едниот брачен другар би можел да биде од различно етничко потекло не треба да биде земен во предвид.

Малолетните деца ќе можат да придружуваат/следат еден од родителите согласно приватното (граѓанското) право кое ги регулира имотните права во државата во која родителите имаат постојан престој во време на влегување во сила на овој Договор.

Член 4

На титуларите на имотите државјани на Хеленската Република, кои располагале со имотни права на 31 декември 1946 година ќе им биде обезбедено право на поврат на нивниот имот или соодветна компензација согласно Член 1 од Протоколот 1 кон Европската Конвенција за човекови права на Советот на Европа од 1950 година.

Член 5

²¹⁴ Заради операционализација на оваа одредба на Договорот би бил донесен посебен акт во форма на Протокол или Анекс (слично како и во Осимскиот основен договор) во кој детално, во топографска смисла, би бил опишан изгледот на границата. Овој акт би претставувал правна основа за практична демаркација на (постоечката, утврдена граница) на терен.

Заради усогласување на прашањето во областа на правата од социјалното осигурување и пензиите на лицата наведени во член 3 од овој договор, вклучително нивните законски наследници, двете страни ќе заклучат што е можно поскоро договор за управување со прашања кои, се' уште не биле усогласени со овој Договор. За таа цел, двете влади ќе започнат преговори во рок од два месеци од датумот на влегувањето во сила на овој договор.

Член 6

Двете страни ја потврдуваат нивната подготвеност за понатамошно развивање на економската соработка со цел, особено подобрување на животните услови на граничната популација на двете земји.

За таа цел, истовремено ќе склучат договор за развој на економската соработка.

Член 7

Секоја договорна страна ќе ги извести Владата на Обединетото Кралство на Велика Британија и Северна Ирска, Владата на Соединетите Американски Држави и Советот за безбедност на Обединетите нации, во рок од триесет дена од влегувањето во сила на овој Договор.²¹⁵

Член 8

Овој Договор ќе биде ратификуван што е можно поскоро и ќе влезе во сила со размена на инструментите за ратификација на денот на размената на инструментите за ратификација, истовремено со Договорот за развој на економската соработка помеѓу двете земји.

Размената на инструменти за ратификација ќе се одржи во Скопје.

Изготвено во Атина, на ден _____ година, во три оригинала на грчки, англиски и македонски јазик.

²¹⁵ Изборот на земјите гарантни на овој Договор е детерминиран од политички и историски причини. САД и Велика Британија се најблиски сојузници на двете договорни страни. Обете земји, како постојани членки на Советот за безбедност на ОН имаат богата и долга традиција и искуство на обезбедување гаранции по склучени меѓународни договори во различни делови од светот. Обврската за депонирање на Договорот во UNTS и Советот за безбедност е превземена од идентичната одредба во основниот текст на Осимските спогодби (членот 7) во чија анализа е детално објаснета постапката (и потребата) од депонирање на меѓународни договори во рамките на Обединетите нации

За Владата на Хеленската Република:

За Владата на Република Северна Македонија:

8.1 Елаборација на предложените решенија или компаративна апликација на моделот на Осимските Спогодби и предлозите за примена на понудените решенија во случајот со имотите на етничките Македонци од Северна Грција

Предлог-текстот на Спогодбата, во нејзиниот преамбуларен дел, но и во предложениот нормативен дел ги опфаќа и истовремено, адресира сите, според мое мислење, можни импликации, кои ова деликатно прашање би можеле да го загатнат. Имено, во преамбуларниот дел се наведуваат неколкуте клучни принципи, кои според мое мислење, мораат да бидат почитувани во билатералните односи меѓу две суверени држави и кои се општо прифатени во меѓународните документи кои ги регулираат овие односи.

Тоа се, поединечно наброени:

1. мирољубивата соработка
2. добрососедски односи меѓу двете земји
3. заштита на суштинските интереси на двете земји,
4. мирољубиво надминување на меѓусебните спорови
5. еднаквост меѓу земјите,
6. осуда на употребата на сила,
7. почитување на суверенитетот, територијалниот интегритет и неповредливоста на границите,
8. немешање во внатрешните работи на другите земји,
9. почитување на основните права и слободи,
10. добронамерното користење на сите меѓународни обврски, во духот на *bona fides*
11. заштита на мирот и меѓународната безбедност
12. развојот на пријателски односи и соработка меѓу земјите.

Од пописот на овие принципи, посебно го издвојувам принципот на „еднаквост меѓу државите,, за кој би сакал да истакнам дека е од суштинско значење кога се во прашање односите помеѓу двете засегнати земји, Македонија и Грција. И тоа без оглед на разликите во нивната големина, бројност на население, години на постоење, членство во одредени асоцијации на држави, меѓународни организации, воена моќ итн.

Во четвртиот преамбуларен параграф од Предлог-Спогодбата посебно е издвоено, централното прашање кое се третира и регулира со овој Договор. Двете договорни страни „ја потврдуваат својата подготвеност да ги регулираат правата на сопственост на државјаните на двете земји и посветени на принципите на најширока можна заштита на имотните права на граѓаните кои произлегуваат од нивните уставни и национални административни системи,, - практично *се обврзуваат* на регулирање на ова прашање. Сепак, во овој преамбуларен параграф, дипломатски мошне децидно се прецизира определбата дека „секоја од страните ова прашање ќе го регулира со сопственото, национално законодавство,, дополнително, „придржувајќи се до принципите од Повелбата на Обединетите нации, Универзалната декларација за човекови права, Конвенцијата за елиминација на сите форми на расна дискриминација и Меѓународните пактови за човекови права,, односно прифаќајќи ги сите, во тоа време, постоечки меѓународни стандарди во оваа сфера.

Понатаму, преамбуларниот дел дава основа и за другите прашања кои во понатамошниот - нормативен дел ќе доживеат своја подетална разработка и понатамошна доелaborација. Основа на операционализацијата на нормативните одредби претставуваат двете недвосмислени декларации, наведени во петтиот преамбуларен параграф.

Но, слично како и Осимските спогодби, со оглед на воопштениот карактер на применетите норми, самиот документ дава основа за понатамошно дорегулирање на поедини, поконкретни одредби со мошне практикуваните алатки во постоечката практика на меѓународното договарање, посебно кога се билатералните меѓународни договори во прашање. Тоа се, секако, вообичаените форми на анекси кон Договорот, писма од двете страни, кои во содржинска смисла, можат да содржат прецизни декларации, во кои се содржани и конкретни обврски. Техниката на размена на информации и стојалишта практикувана при донесувањето на Осимските спогодби, би можела да биде практикувана и за натамошно допрецизирање на поединечните прашања кои ги засегаат интересите на двете земји.

Најдобар пример за примена на декларации по поедини прашања е Анексот 11 кон основниот текст на Договорот од Осимо. Имено, како што беше детално елаборирано и во погорниот текст, како единствено прашање од меѓусебните односи помеѓу Италијанската Република и поранешната југословенска Федерација кое останало неусогласено на крајот од преговорите преостанало *прашањето на статусот и (не)признавањето на постоењето на националните малцинства во двете земји*. Според усвоената италијанска доктрина и практика, политичкиот систем на оваа земја не познава категорија „национални малцинства,, за разлика од усвоениот концепт во Југославија каде поимот „народност,, се употребува како еквивалент на поимот „малцинство,, според вообичаената меѓународната политичка пракса. Од овие причини, Анексот 11 ги содржи писмата на двајцата министри за надворешни работи разменети помеѓу двете договорни страни во кои, во практична смисла, е изразена резерва околу признавањето на постоењето на југословенско (т.е. словенечко и хрватско) национално малцинство во Италија. За означување на оваа категорија граѓани, согласно италијанското позитивно право, се употребува поимот „етнички групи,,. Од југословенска страна, пак, во хармонија со важечката доктрина, се инсистира на употребата на терминот „национално малцинство,, и тоа по принцип на реципроцитет – и при означувањето на италијанското национално малцинство во Југославија, и при означувањето на југословенското национално малцинство во Италија.

Ваквата формула, би можела да биде употребена, хипотетички, и при означувањето на евентуалните разлики меѓу македонската и грчката страна во однос на неусогласените прашања кои би можеле да преостанат по затворањето на преговарачкиот процес.

8.2 Применливост на концептот „оптантска сопственост“ во регулирањето на статусот на имотите на етничките Македонци во Северна Грција

Во погорниот дел беше во детали, илустрирано и со конкретни случаи, разработена генезата на проблемот, од историски и политички аспект. Сепак, во функција на изнаоѓање на практично решение, најважна е правната страна. Моделот на надминување на прашањето на граѓаните од италијанско етничко потекло на територијата на некогашната „Слободна територија на Трст,, би можел да биде

искористен, се разбира, со определени модификации и на примерот на егејските Македонци.

Прво, неспорен е фактот дека идентично како и на граѓани им е дадено правото да оптираат за државјанство на италијанската држава. Во случајот на егејските Македонци, покрај југословенско/македонско тие можеле да се стекнат и со државјанство на трети држави. Членот 4 од Предлог Спогодбата би предвидел, како нужен предуслов за поврат на правото на сопственост, или право на надомест/компензација да биде располагањето со државјанство на РМ или државјанство на земја членка на ЕУ.

Второ, на секоја активност во наведената смисла, треба да претходи сеопфатен процес на опишување на имотите. Овде, паралелата со оптантска сопственост е директна: имотот кој во изминатите седумдесет години не бил уживан од нивните титулари, да добие третман на оптантска сопственост, односно неговиот титулар да биде третиран како носител на правото на избор за тоа во која држава ќе продолжи да ги ужива овластувањата од правата на сопственост.

Пописните комисии би се формирале со договор помеѓу двете договорни страни: носители на процесот би биле ресорните министерства за правда на двете земји, а во состав на комисиите, по углед на веќе формираните работни групи, при градењето на мерките за доверба, би биле вклучени експерти, научни работници, претставници на поедини државни институции, чија надлежност е директно поврзана со ова прашање (катастар, судови од општа надлежност, геодетски управи итн.).

Трето, во наведената смисла, овој пример може да се искористи не само како компаративен во смисла на примена на овој дел од искуството во сферата на сопственичките права и поврат на сопственоста на оваа категорија граѓани. Нивното уживање на правата за периодот од 1949 година би можело да биде третирано како „замрзнато право“ до денот на стапување во сила на овој Договор. На засегнатата категорија граѓани (вклучително нивните законски наследници) би можело да им се признае правото во делот на стекнување (повторно) со нивното право и правото на избор: дали тоа може да биде заменето со некое право од корпусот на стварните права – право на користење, плодоуживање и сл. Во оној момент кога ќе бидат исцрпени сите можности во оваа смисла, на титуларите на овие права треба да им биде понудена можноста за адекватна компензација. Во оваа смисла, правото на сопственост може да се третира како едно од овластувањата со кое располагаат лицата во оваа смисла. Што се однесува до фондовите за компензација, како основа би можеле да послужат

европските фондови. Европската Унија, чија полноправна членка е Грција, обезбедува, во голема мерка и средства за вакви намени. Потребна е само изработка на детално образложена скица за оваа намена, која би можела да биде упатена до фондовите за претпристапна помош или преку Грција до фондовите наменети за земји – членки.

Четврто, во изнаоѓањето на ваквото решение, клучниот аргумент е евро – интегративниот процес и процесот на приближување на Македонија кон европските интеграции. Процесот на асоцирање подразбира и хармонизација на законодавството на Македонија со европските директиви и, во таа смисла, прилагодување на стварно – правните законски акти кон европските стандарди. Во стварно правната сфера ова практично би значело хармонизирање на Законот за основни сопствено – правни односи со барањата на Брисел. Европски стандард во оваа смисла е изедначувањето на сопственичките права на граѓаните на земјите – членки на ЕУ со домашните граѓани. Во таа смисла, овој труд предлага како понатамошен чекор по потпишувањето и ратификацијата на предложениот Договор за меѓусебното регулирање на сопственичко – правните односи, да уследи процес на прилагодување и усогласување на националните законодавства на двете земји, во функција на доследна имплементација на превземените обврски. Основен и водечки принцип во наведената смисла треба да биде принципот на взаемност или реципроцитет. Македонските и грчките граѓани треба да бидат изедначени во уживањето на нивните стварни права пред државните органи на двете земји. Грчките граѓани како европски граѓани, а македонските како идни европски граѓани.

8.3 Договорот од Преспа²¹⁶ и решенијата во предложениот нацрт текст на Договорот - корелација

Досегашниот тек на истражувањето беше концентриран и во целост реализиран во насока на анализа на постигнатите решенија во Осимските спогодби и можноста, како во правна, така и во политичка смисла за примена на моделот кој тие го промовираат, врз квалитетно поразлична ситуација: регулирање на сопственичките односи на етничките Македонци во Северна Грција.

²¹⁶ Конечна спогодба за решавање на разликите опишани во резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, за престанување на важноста на Привремената Спогодба од 1995 година и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните, интегралниот текст на Договорот достапен на <https://mfa.gov.mk/mk/document/1708>, пристапено на 27.03.2021 година (Прилог 6 на овој труд, стр.166)

Логично и неизбежно е ова прашање да биде анализирано и во контекст на разликите кои нашата земја ги имаше или ги има со соседна Грција, утврдени во Резолуцијата 817(1993) и Резолуцијата 845 (1993) на Советот за безбедност на ОН.

Договорот од Преспа (Прилог 6), секако, како во политичка, така и во меѓународно-правна смисла е акт кој регулира еден сегмент од меѓусебните односи. Обемот на регулирање на меѓусебните односи е прецизно утврден во преамбуларните параграфи на Конечната Спогодба. Ваквото ограничување, сепак, не подразбира сеопфатно регулирање на меѓусебните односи. Имено, и покрај таксативното набројување на областите во кои двете страни согласно текстот на Конечната Спогодба „ќе се стремат да ја зајакнат и прошират својата билатерална соработка, и да ја надградат на ниво на стратешко партнерство“²¹⁷, по анализата на нормативниот текст на Договорот, сам по себе се наметнува заклучокот дека Конечната спогодба *остави широк простор и претставува своевидна основа за натамошно дополнително развивање и јакнење на договорната рамка, преку склучување на нови билатерални договори кои ќе ја јакнат меѓусебната соработка*. Прашањата на имотите, државјанството (освен називот на државјаните) и демаркацијата на границата се можеби најзначајните од постоечкиот корпус на заедничките односи, кои остануваат - нерегулирани.

Затоа, ова истражување има за цел да ги разработи токму можните решенија во овие области. Досегашните состојби и идентификуваните проблеми во трите области би можеле да се сметаат за отворени, односно нерешени. Но, вистинскиот пат за надминување на сите отворени прашања е меѓусебно регулирање и утврдување прецизна рамка за решавање на постоечките недоследности.

Статусот на партнери, односно стратешки партнери, кој го утврдува Договорот од Преспа, за двете земји може да претставува здрава основа за отпочнување на меѓусебните разговори, кои би резултирале со склучување на цела низа договори во различни области кои ќе ја подобрат објективната состојба и збогатат соработката.

9. ЗАКЛУЧОЦИ

²¹⁷ „Стремејќи се да ја зајакнат и прошират својата билатерална соработка и да ја надградат на ниво на стратешко партнерство, во областите на земјоделството, цивилната заштита, одбраната, економијата, енергијата, животната средина, индустријата, инфраструктурата, инвестициите, политичките односи, туризмот, трговијата, прекуграничната соработка и транспортот, ползувајќи ги притоа придобивките од постоечките Мерки за градење на довербата“ (Преамбуларен параграф 15 од Конечната спогодба)

Правниот институт *оптантска сопственост* претставува единствена појава, без преседан, во компаративното право и во меѓународните односи.

Денес, овој правен институт не спаѓа ниту во термилошка смисла, ниту во појмовна смисла во позитивно право. Ова јасно произлегува од спроведеното научно истражување. Оценката може да се прошири и во контекст на меѓународната политика.

Во спроведеното научно истражување, основен предмет и цел беа уредувањето на имотот/сопственоста на италијанските граѓани на подрачјето на поранешната зона Б (или Слободната територија на градот Трст) и посебно, регулирањето/решавањето на статусот на т.н. **Оптантска сопственост**, односно имотот кој не бил понуден на откуп додека за тоа не се постигне (политичка) согласност помеѓу двете заинтересирани страни (Италијанската Република и поранешната СФРЈ).

Пред почетокот на истражувањето, во прв план, беа поставени прашањата:

- ✓ Дали примерот на Оптантската сопственост, кој несомнено довел до решавање и надминување на комплексниот карактер на сопственоските права на територијата на Истра, и тоа во мошне деликатен период (по завршувањето на Втората светска војна и периодот на Студената војна) ќе биде применлив и на, од наша македонска перспектива, поблискиот проблем со имотите на етничките Македонци во Северна Грција ?
- ✓ Како овој пример би можел политички да се ефектуира, односно дали воопшто е можно, односно применливо вакво решение, во македонски услови, во денешно време ?

Тоа беа двете главни прашања кои завземаат централно место во ова научно истражување. И покрај спроведените напори, продлабоченото истражување и сериозниот и научно издржан пристап, не може со сигурност да се потврди *дали предметот е разработен во неговата целокупна димензија*. Првенствено, поради ограничениот обем на литература, која и покрај долгиот временски период од настанувањето на ова прашање, е издадена, односно достапна за стручната и пошироката јавност. Бројот на сведоштва, исто така, е ограничен поради временската дистанца од периодот кој е предмет на истражување.

Токму затоа, научната цел на ова истражување, првенствено, беше да се изврши научна дескрипција, но и анализа на постоечките пишани документи во врска со предметот на научното истражување. Ова во прв ред се однесува на пишаните извори, постоечки во двете земји наследнички на поранешната југословенска Федерација: Република Словенија и Република Хрватска. За жал, и покрај интензивните напори, обидите за обезбедување на релевантни извори, од релевантни експерти во проблематиката во Италијанската Република, не наидоа на позитивен резултат, првенствено поради непостоењето на вакви извори. Евидентно е дека ова прашање претставува своевидна табу тема, поради политичката сензитивност на ова прашање. Единствено изворите од италијанските архиви, главно расположливи во Италијанскиот Парламент, беа ставени на располагање на авторот на овој труд.

Резимирајќи ги добиените резултати и стекнатите нови сознанија, може да се констатира дека поставените хипотези можат да се потврдат, но и да се понудат нови решенија. Од самото истражување произлегуваат следните заклучоци :

- I. Несомнена е успешноста на применетото решение, што добило поврда и од најдобриот судија - времето. Во период долг седумдесет години, применетите, или подобро речено, постигнатите решенија биле потврдени во практиката.
- II. Потпишаните договори биле имплементирани од двете заинтересирани страни и превземени во националните законодавства.
- III. Ваквите решенија подоцна на двете држави наследнички (Словенија и Хрватска) на една од страните на Осимските договори (СФРЈ) им го отвориле патот за остварување на нивните европски аспирации, по нивното осамостојување.

Но, истражувањето расветли и бројни слабости. Се наметнува прашањето на применливоста на одредени сопствено-правни, пред се' законски решенија, имајќи ги во предвид националните законодавства на засегнатите земји. Станува збор за различни земји, со строго устроени режими на сопственост, кои не можат да бидат променети преку ноќ.

Истражувачките резултати и стекнатите сознанија упатуваат дека одговорот на главната хипотеза поставен во воведниот дел на трудот (дали моделот применет во Истра би можел да биде искористен и за надминување на проблемот со имотите на етничките Македонци во Северна Грција), несомнено е позитивен, односно во целост

ја потврдува поставената хипотеза. При тоа, сепак, треба да се имаат предвид следните ограничувања:

- Категоријата граѓани од македонско етничко потекло, населена компактно во регионот на Северна Грција, по завршувањето на Граѓанската војна во Грција, и тоа, без оглед на тоа дали останува да живее во Грција или ги напушта своите огништа, во тој момент, нема јасно дефиниран државјански статус, кој во тоа време неминовно претставува предуслов за уживање на корпусот на стварните права, вклучително правото на сопственост.
- Оваа околност е идентична со погоре опишаната состојба со сопственичките права на категоријата граѓани во историските Зона А и Зона Б. (етничките Македонци во Грција не можат да го докажат грчкото државјанство, односно врската со грчката држава).
- Како последица на настанатите историски околности двете категории граѓани се најдоа од двете страни на идеолошки поделените и спротивставени Исток и Запад.

Ваквата состојба има најсериозен одраз токму на можноста да се уживаат сопственичките права.

Во однос на хипотезата (од посебен карактер) која се однесува на можноста како овој пример би можел политички да се ефектуира, односно дали воопшто е можно/применливо вакво решение, во македонски услови, одговорот се чини исто така може да биде афирмативен.

Да, во определени политички околности, преку постоење на политичка волја и адекватни ресурси во надлежните државни органи.

Во однос на втората посебна хипотеза (односно *актуелноста на ова прашање, во рамките и од перспектива на нашата земја и нејзиното опкружување во констелација на нејзината надворешно - политичка позиција и етаблирани односи на независна држава, која, по дваесет и девет години независност повлекува паралели со историското наследство од (претходното) членство во југословенската Федерација, посебно во контекст на потпишаната Конечна спогодба за решавање на разликите опишани во резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите Нации, за престанување на важноста на Привремената*

*Спогодба од 1995 година и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните (Хеленската Република и Република Северна Македонија)*⁶⁴), спроведеното истражување потврди дека и по склучувањето на оваа спогодба, три прашања од билатералната соработка/односи меѓу двете земји остануваат отворени, или попрецизно, во меѓународно-правна смисла - нерегулирани: државјанството, демаркацијата/обележувањето на меѓусебните копнени и водени граници (на Преспанското и Дојранското езеро) и прашањето на имотите на граѓаните на двете земји од двете страни на границата.

Од таа причина, спроведеното истражување покажа дека, дополнително, е неопходно склучување на една или повеќе спогодби помеѓу двете земји, кои во меѓународно-правна смисла ќе ги регулираат овие отворени прашања, кои нужно не мора да се сметаат за спорни, но секако, и тоа и во политичка, но и во меѓународно-правна смисла, имаат карактер на отворени прашања помеѓу двете соседни земји.

Како прв, конкретен и практичен чекор, како предлог кој логично произлегува од спроведеното научно истражување, на крајот од трудот е поместено и решението кое се нуди за решавање на отвореното прашање на имотите е *Договорот меѓу Хеленската Република и Република Северна Македонија за регулирање на имотните права*.

10. ПРЕДЛОГ МЕРКИ И АКТИВНОСТИ

Како резултат на истражувањето, предлог мерките, кои се базираат на сознанијата од спроведеното научно истражување подразбира – регулирање на ова билатерално прашање со меѓународен договор, помеѓу засегнатите страни – Хеленската Република и Република Северна Македонија.

- Согласно Осимските спогодби на сите резиденти на територијата на Истра и засегнатите подрачја, носители на правото на сопственост врз недвижностите лоцирани на ова подрачје, им е гарантирано правото во определен рок да оптираат односно да изберат државјанство на ФНРЈ или на Италијанската Република и на тој начин имплицитно да определат во која држава сакаат да живеат.

- Истовремено, правото на сопственост на недвижностите им е гарантирано во граѓанско - правна смисла односно, доколку хипотетички гледано, некој етнички Италијанец (населен во Зоната Б) оптирал за италијанско државјанство, со тоа автоматски не го губел правото на сопственост, туку имал право да располага со тој имот (да го продава, отуѓува, да го дава под закуп, да го оптоварува со службености итн). За волја на вистината, најголемиот дел од оваа категорија граѓани во мошне кус временски период ги отуѓува своите имоти и се преселува во Италија.

Далекувидоста и визионерската одлука на големите сили, но и двете инволвирани страни (Италија и Југославија во случајот со постигнувањето на Осимските спогодби, кои само на еден посеопфатен начин ги систематизира веќе постигнатите (и во најголема мерка применети/имплементирани) решенија со (претходно постигнатите) лондонски и париски решенија, се состоеле во давањето на во основа чесната можност, во една фер процедура засегнатите граѓани да одлучат во која држава ќе живеат, а при тоа задржувајќи ги стекнатите сопственички права.

Со оглед на фактот што од крајот на Граѓанската војна во Грција се изминати 72 години, на секое понудено решение, треба да му претходи обезбедување на документи со кои неспорно ќе биде утврдено правото на сопственост, како и другите стварни права, доколку такви права постојат врз предметните недвижности.

Ова неминовно значи дека засегнатата категорија граѓани, и тоа без оглед на фактот со какво државјанство располагаат во моментот, треба да обезбедат докази за постоењето на стварните права од надлежните грчки државни органи (судови, органи на управата, катастарски управи и земјишни книги, онаму каде што тие постојат) во вид на писмени документи. Така обезбедените документи, во организирана форма, би морале да бидат доставени до надлежните органи на Македонија и Грција. Копија од пописните листи со детална спецификација на прилозите би била доставена и до надлежниот Директорат во Европската комисија, како и до Комитетот на Министри на Советот на Европа со седиште во Стразбур.

На билатерална основа, од македонска страна, од страна на Министерот за надворешни работи на Република Северна Македонија треба да биде иницирано потпишување на билатерален меѓународен договор. Текстот на нацрт – договорот треба да биде официјално доставен до надлежното Министерство за надворешни работи на Хеленската Република, а тој прецизно би го регулирал прашањето на

правниот режим на имотите (за кои ќе биде приложена соодветна документација) опфатени во Пописот направен од засегнатата категорија на граѓани.

Текстот на Нацрт – Спогодбата би бил предмет на изработка од страна на правни експерти, специјализирани за стварно право, меѓународно право, управно право, кариерни дипломати

По доставувањето на нацрт – текстот на Спогодбата, од македонска страна би уследила интензивна дипломатска активност, чија цел би била, на грчката страна, и тоа исклучиво на билатерална основа, значи без меѓународно посредништво и медијација, да и' бидат објаснети предностите и крајните цели на ваквата иницијатива.

Главните точки-одредници на Платформата на македонската страна би биле:

Предлогот се иницира во функција на создавање основа за градење меѓусебна доверба и обезбедување на добрососедски односи;

Предлогот е со цел надминување на едно од прашањата кое претставува објективна пречка за напредок и пристапување кон решавањето на уште покомплексните прашања кои ги оптоваруваат меѓусебните односи.

Конкретните барања од македонска страна не треба да бидат толкувани како своевидни аспирации кон грчката страна, туку напротив како чекор насочен во правец на регулирање на правото на сопственост на бројна категорија граѓани чиј имот неспорно се наоѓа на територијата на земја членка на Европската Унија, која ги прифаќа европските вредности. Понудените решенија од македонска страна се во согласност со европските перспективи и аспирации на Македонија.

(Како и во случајот со Осимските спогодби, постигнатите решенија во рамките на овој билатерален договор прифатени од страна на Италија и поранешна Југославија, подоцна превземени од новосоздадените држави Хрватска и Словенија, се сметаат како компатибилни со декларираниите европски вредности и усвоени како неопходен предуслов кој и го овозможил членството/приемот на овие две земји во Европската Унија).

Со оглед на вообичаената пракса кога станува збор за регулирањето на правата на различни категории граѓани од страна на различни страни на границите, неопходно би било на грчката страна да и' бидат обезбедени и гарантирани правата од стварна природа на територијата на Македонија, врз основа на реципроцитет. На пример, ваквото решение, би подразбирало можност за уживање на права од страна на грчки

граѓани во форма на располагање со недвижности, со кои оваа категорија граѓани би била изедначена со македонските граѓани од територијата на Република Македонија.

Вака конципираната рамка за регулирање на меѓусебните односи во сферата на сопственичките односи, на прв поглед, можеби би можела да изгледа и преамбициозно, па и помалку претенциозно. Ова, пред се' и поради евидентното (за жал се' уште ниско) ниво на билатерални односи помеѓу двете земји. За ваков степен на соработка потребно е и повисоко ниво на доверба помеѓу две соседни земји.

Но, според вака понудениот концепт на решавање на, во основа, граѓанско – правен проблем не е неостварлив. Ова, првенствено го тврдам мотивиран од цивилизациската потреба од регулирање на ова прашање и, конечно негово затворање. И тука ниту една страна од Договорот не би смеела да се смета за губитник. Најмалку тоа би требало да биде случај со грчката страна. Всушност, ваквата формула претставува *win-win* солуција и за грчката и за македонската страна. Принципот на реципроцитет, кој е еден од основните постулати на кој се базира овој договор, го обезбедува ваквиот карактер на меѓусебното спогодување.

Интерес на сите земји во светот е да соработуваат меѓусебно и тоа на сите животни полиња. Наведениот пример, разработен во форма на детално регулирано решение, би можел само да помогне во наведената смисла. Решавањето на едно горливо и историски исклучително чувствително прашање ќе придонесе кон натамошно јакнење на меѓусебните односи, и тоа, меѓу самите граѓани на двете држави, што во догледна перспектива би овозможило уште поотворени граници, непречена комуникација и пред се' безбедност на овој дел од регионот на Балканскиот Полуостров, кој, историски гледано бил арена на огромни непријателства, крвави воени судири кои со децении и векови го уназадувале и забавувале развојот и просперитетот на жителите на овие простори.

Решавањето на ова отворено прашање доведува до исполнување на уште еден од суштинските предуслови кои ЕУ ги поставува пред идните земји членки²¹⁸. Тоа е јасно предвидената обврска, содржана во студијата на Беата Сушка од European Council on Foreign Relations (2020).

²¹⁸ The power of perspective why EU membership still matters in Western Balkans, достапно на https://www.ecfr.eu/publications/summary/the_power_of_perspective_why_eu_membership_still_matters_in_western_balkans, пристапено на 10.10.2020 година

„Аспирантните членки на ЕУ мора да ги решат отворените спорови како дел од процесот на членство. Ова се покажа како моќна алатка низ годините. Решавањето на билатералните проблеми, вклучувајќи ги и граничните спорови, е особено клучно на Западен Балкан, каде што тие се многубројни.“²¹⁹

Полноправното членство на нашата земја во Европската Унија би било единствено можно, во контекст на деталната елаборација на начинот на кој би биле решени и неколкуте отворени прашања, наведени во ова истражување.

11. ПРИЛОЗИ

11.1 Прилог 1

Анекс I

Врвот 65/36, кој е околу 800 метри од Медевје и север, на мал наклон 127, го означува крајот на камената гранична линија. Започнува со врвот 65/36, почнувајќи од камен, линија за поделба тоа оди до мал столб означен со Б / Трст 25610, лежејќи на куп камења на растојание од 24,1 метри исток. Потоа, со азимут 104 °, потоа спроти столбот од железо, што претставува главен врв, Бр.1 се наоѓа на растојание од 11,2 метри. Од таму до планината Голи, линијата поминува преку железните столбови во должина од околу 1,60 метри кои се бојадисани со црно-бело и бело-црвено. Од главниот знак бр.1, линијата оди кон северната падина на планината Хермада. По преминот Брестовица-Медваш, до точката 225 на италијанска територија и точката 246 на територијата на Југославија, границата го достигнува патот што ги поврзува Меѓаш и Цервоље и поминува северно од планината Ермада. На оваа точка линијата формирана од главниот врв бр. 2, кој се наоѓа на растојание од 7,40 метри од оската на патот Меѓајас-Цервоље и северно од неа, и стои околу 1450 метри од селото Меѓаш, кое останува на запад. Патеката на граничната линија од главниот врв бр.1 до главниот врв бр.2 е прикажана во табела 1.

И така натаму...

²¹⁹ The power of perspective why EU membership still matters in Western Balkans, достапно на https://www.ecfr.eu/page/-/the_power_of_perspective_why_eu_membership_still_matters_in_western_balkans.pdf, пристапено на 10.10.2020 година

Делот од Анексот 1 кон Договорот го наведувам без намера интегрално да бидат подложени на анализа овие делови, од проста причина што тоа е непотребно за натамошна елаборација и адресирање на основниот предмет на овој труд. Поместувањето на овие делови во текстот на овој докторски труд е исклучиво во функција на илустрација на прецизноста со која експертите од кои биле составени преговарачките тимови пристапиле на целиот процес, со крајна цел – регулирање на, и во буквална смисла секоја педа од територијата која била предмет на регулирање. Не само заради заштита на територијалните интереси на двете инволвирани договорни страни, туку и заштита на индивидуалните права на засегнатите категории граѓани од двете страни на границата. Тоа подоцна, доживеало и своја практична имплементација на терен. Приватната сопственост била заштитена по сите основи.

Во натамошниот дел Анексите кон договорот продолжуваат со опис на утврдената гранична линија (линија на разграничување):

Овде е главниот камен бр. 10. Протегањето на граничната линија од главниот врв број 11, до главниот врв 11, до 10 е прикажано во Табела 17.

Од главниот врв бр. 10, границата продолжува кон југ со просечен азимут од 190 ° и останува натаму кон западната падина на планината Карст. На висина над 1500 метри по средината на искачувањето, линијата го менува правецот и во просек од околу 260° азимут и капки за околу 450 метри. Од тука тој оди кон Пренебег и по 200 метри, на пресекот помеѓу Пренебег и долината, таа го менува правецот повторно и опфаќа густа шума со просечен азимут од 230 ° на патот до Долина - Сан Сероло. Линијата на патот приближно 350 метри од раскрсницата до Пренебег, кој се наоѓа југозападно и 200 метри од италијанскиот блок. Тука е камен бр. 9. Пограничната линија од главниот камен бр. 10 до бр. 9 е прикажан во табелата бр. 18.

Итн.

Од главниот врв бр. Втората линија ја напушта линијата, со просек од 259 ° азимут, врвот на Св. Михаел и се врти до устието на реката Св. Бартоломеј. Ова на италијанската страна остава резервоар за вода на Св. Михаела, потоа надолу, по западната падина на ридот, го поминува патот Кампоре-Хранини.

Линијата продолжува со неколку кривини и оставајќи ја куќата Фонтанот со тесен појас на земја на италијанската територија и комерцијални објекти Сепили со мал дел од земјата на територијата на Југославија.

Земјоделското земјиште на имотот Сепили останува на територијата на Италија. Линијата продолжува по рамнината речиси рамно, го пресекува патот Анкаран-Лазарет и го завршува својот тек на главниот дел бр.1, што се наоѓа на десниот брег на точката Св. Бартоломеј, при нејзиното излегување. Пограничната линија од главниот врв бр. 2 до главниот врв бр. 1 и тоа е прикажано во табелата бр. 26.

Квотите и топографските податоци на кои се однесува границата се опишани во размер 1: 25,000 и 1: 50,000, на картите на Географскиот институт на италијанската армија, изданија од 1962-1966 и 1967 година и 1: 50.000 карти на Воено-географскиот институт на Југословенската народна армија, издание од 1971 година.

Во Анексот I (26 табели кои ги содржат сите метрички податоци и географски координати и индивидуални камења долж копнените граници на Трст) и Анексот 2 (4 карти).

Анекс II

Анекс II ги вклучува следните сегменти на топографска карта:

1 карта на Италија во размер од 1: 50.000, издадена од Воено-географскиот институт

- Лист бр. 088 Горица (издание 1. 1967)
- Лист бр. 109 Градо (издание 1. 1968)
- Лист бр. 110 Трст (издание 1. 1967)
- Лист бр.131 Мачковље (издание 1. 1967)

Анекс III

Поморската гранична линија почнува од главниот знак бр. 1 од Св. Вартоломеј, лоциран на десниот брег на заливот Св. Вартоломеј, на излезот, со координати во двата система:

$x = 5,049,835.77$ $y = 2,420,416.72$ италијански

$x = 5.050.841,73$ $y = 5.400.753,47$ југословенски

и е дефинирано со кружни лази кои ги поврзуваат следниве точки:

точки на италијанските координати (документ бр. 39) координати на Југославија (картичка број 100 - 15)

Ширина N Географска должина E Ширина N Географска должина E
(Гринич) (Гринич)

1 45 ° 35 ', 65 13 ° 43', 15 45 ° 35 ', 70 13 ° 43', 40

2 45 ° 35 ', 90 13 ° 42', 75 45 ° 35 ', 95 13 ° 43', 00

3 45 ° 37 ', 80 13 ° 37', 80 45 ° 37 ', 91 13 ° 38', 00

4 45 ° 32 ', 70 13 ° 18', 75 45 ° 32 ', 80 13 ° 19', 00

5 45 ° 27 ', 20 13 ° 12', 70 45 ° 27 ', 20 13 ° 12', 90

Горенаведените координати се графички презентирани на италијанската карта бр. 39 на Италијанскиот морнарички хидрографски институт, со размер од 1: 100.000, трето издание, март 1962 година, повторно издадено во јули 1974 година, ажурирани со „Упатство за морнарите,, бр.42 во 1974 година и Југословенска наутичка карта бр.100-15, на Хидрографскиот институт на Југословенската морнарица, со размер од 1: 100.000, ново издание Јуни 1971 година, повторно издадено во јули 1974 година, ажуриран со „Известувања за морнари,, бр. 22 во 1974 година.

Анекс IV

Анекс 4 се состои од следните сегменти на топографските карти:

"Карта на Хидрографскиот институт на морнарицата - Ценова, април 1943 - трето издание, март 1962 година" –

Северен Јадран од Пунта Таљаменто до Пула (ажуриран во досието 4-5 ноември 1974)

РАЗМЕНА НА ПИСМА

Анексите V, VI, VII, VIII, IX, X и XI се писма разменети помеѓу Мариано Румор и Милош Миниќ:

Коментар: "Анекс XI" не е опфатен со "ЗАВРШНИОТ АКТ" и не е споменат ниту во Италијанската Повелба за ратификација од 14 март 1977 година и поднесена во регистрираната верзија на ООН на 9 јули 1987 година.²²⁰

²²⁰ Според расположливите информации, постојат десет анекси кон основниот текст од Договорот, а Анексот 11 е всушност писмо од италијанската страна упатено да југословенската страна со кое се појаснува употребата на терминот „национални малцинства,, односно етнички групи. Анексот не е ратификуван во Италијанскиот Парламент ниту поднесен од италијанска страна до Обединетите нации, што јасно укажува на политичката разлика која италијанската страна сак а да ја потенцира

Анекс V

(доставен до ООН, 1987 години, со кратенката "1 a")

Министер за надворешни работи на Италијанската Република

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Во врска со член 2 од Договорот, кој беше потпишан денес, и со кој границите меѓу двете земји во Трстјанскиот Залив се трајно утврдени и имам чест да го потврдам следново:

При разграничувањето на територијалните води во Трстјанскиот Залив, двете страни ги следеа принципите што произлегуваат од Женевската конвенција за територијалното море и соседните подрачја од 29 април 1958 година.

Во оваа прилика, италијанската страна доставува известување за својата намера да го означи основното ниво на Јадранското Море треба да биде испечатено точно и даа го означи во согласност со прописите на наведената конвенција.

Јас би побарал од вас да се запознаете со погоре наведеното.

Ве молиме, прифатете, итн.

Мариано Румор

Неговата Екселенција г-дин. Милош Миниќ

Потпретседател на Сојузниот извршен совет и Секретар за надворешни работи
Социјалистичка Федеративна Република Југославија

(доставен до ООН, 1987 години, со кратенката "2a")

**ПОТПРЕТСЕДАТЕЛ НА СОЈУЗНИОТ ИЗВРШЕН СОВЕТ И СОЈУЗЕН
СЕКРЕТАР ЗА
НАДВОРЕШНИ РАБОТИ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКАТА ФЕДЕРАТИВНА
РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА**

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Имам чест да го потврдам приемот на писмото на вашата Екселенција.

Потврдувам дека го земав во предвид погоре наведеното.

Прифатете, молам, итн.

Милош Миниќ

Неговата Екселенција г-дин. Маријано Румор

Министер за надворешни работи на Република Италија

Анекс VI

(доставен до ООН, 1987 години, со кратенката "1 б")

ПОТПРЕТСЕДАТЕЛ НА ИЗВРШНИОТ СОВЕТ НА СФРЈ И СОЈУЗЕН СЕКРЕТАР ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКАТА ФЕДЕРАТИВНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Во врска со член 3 од Договорот потпишан денес, имам чест да го потврдам следново:

Мојата влада ќе ги ослободи од југословенско државјанство членовите на италијанското малцинство (припадници на италијанската етничка група) на кои се однесува освртот во член 3, кои на денот на влегувањето во сила на Договорот имаат постојан престој на југословенска територија и, кои во рок од една година од денот на влегувањето во сила на овој Договор, ќе ја изразат преку југословенските власти, кои треба да ги информираат италијанските власти соодветно, нивната намера да се преселат во Италија и во врска со што италијанската Влада ќе ја извести југословенската Влада дека им се признава дека како припадници на италијанското малцинство (од италијанска етничка група) имаат италијанско државјанство.

Овие лица мора да ја напуштат територијата на Социјалистичка Федеративна Република Југославија во рок од три месеци од денот на приемот на известувањето за нивното ослободување од југословенско државјанство и се смета дека го губат државјанството на Југославија на денот кога ќе се преселат.

Прифатете, молам, итн.

М. Миниќ

Неговата Екселенција г-дин. Маријано Румор

Министер за надворешни работи на Република Италија

(доставен до ООН, 1987 години, со кратенката "2 б")

Министер за надворешни работи на Република Италија

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Во врска со член 3 од Договорот од овој ден, имам чест да го потврдам следново:

Мојата Влада превзема обврска да го признае стекнувањето со југословенско државјанство од страна на припадниците на југословенската етничка група (југословенско малцинство), наведени во член 3 од Договорот, што на денот на влегувањето во сила на Договорот, имаат постојано живеалиште на италијанска територија и кои, во период од една година од денот на влегување во сила на овој Договор, ќе ја изразат, преку италијанските власти, кои ќе ги информираат југословенските власти, нивната намера да се преселат во Југославија, и за кои југословенската Влада ќе ја извести италијанската Влада дека ги смета овие членови на југословенската етничка група (југословенско малцинство) и им признава дека имаат југословенско државјанство.

Во рок од три месеци од денот на приемот на известувањето дека ќе им биде загарантирано југословенското државјанство,

овие лица ќе мора да ја напуштат територијата на Република Италија и ќе се смета дека го загубиле италијанското државјанство на денот кога се преселиле.

Прифатете, молам, итн.

М. Румор

Неговата Екселенција г-дин. Милош Миниќ

Потпретседател на Сојузниот извршен совет и секретар за надворешни работи
Социјалистичка Федеративна Република Југославија

Анекс VII

(доставен до ООН, 1987 години, со кратенката "1 ц)

Министер за надворешни работи на Италијанската Република

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Согласно член 3 од овој Договор на Европската унија, имам чест да ве информирам за следното:

На лицата кои ја напуштаат територијата на Италија на основа на овој член по плаќањето на долговите и даноците, за кои можат да бидат одговорни на оваа територија, ќе им биде дозволено да го преземат својот подвижен имот со нив

или да ги продадат и пренесат средствата во нивна сопственост, под услов имотот и средствата да биде законски купени. Преносот на имотот не може да биде предмет на било какви извозни или увозни давачки.

Пренесувањето на сопственоста ќе се врши под услови кои ќе се утврдат со заеднички договор за време на преговорите наведени во член 4 од Договорот. Условите и правилата за пренос на средствата, вклучувајќи ги и приходите од продажба на движен и недвижен имот ќе се утврдат во рамките на овие преговори.

Прифатете, молам, итн.

М. Румор

Неговата Екселенција г-дин Милош Миниќ

Потпретседател на Сојузниот извршен совет и Секретар за надворешни работи
Социјалистичка Федеративна Република Југославија

(доставен до ООН, 1987 години, со кратенката "2 ц")

**ПОТПРЕТСЕДАТЕЛ НА ИЗВРШНИОТ СОВЕТ НА ЗАЕДНИЦАТА, И
СОЈУЗНИОТ СЕКРЕТАР ЗА
НАДВОРЕШНИ РАБОТИ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКАТА ФЕДЕРАТИВНА
РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА**

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Имам чест да ве известам дека сум свесен за содржината на вашето писмо како што следува:

[Видете го писмото 1 ц]

Потврдувам дека мојата Влада се согласува со горенаведеното.

Прифатете, молам, итн.

М. Миниќ

Неговата Екселенција г-дин. Маријано Румор

Министер за надворешни работи на Република Италија

Анекс VIII

(доставен до ООН, 1987 години, скратено "1д")

Министер за надворешни работи на Република Италија

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Во врска со член 3 од Договорот, кој денеска беше потпишан меѓу нашите земји, и покрај нејзината содржина, имам чест да ве известам за следното:

Лицата кои по размената на писма за државјанство веќе не се државјани на Југославија и се селат во Италија, ќе се сметаат, заради италијанскиот закон, како никогаш да не го изгубиле италијанското државјанство.

Прифатете, молам, итн.

М. Румор

Неговата Екселенција г-дин. Милош Миниќ

Потпретседател на Сојузниот извршен совет

и Сојузен секретар за надворешни работи

Социјалистичка Федеративна Република Југославија

(доставен до ООН, 1987 години, со кратенката "2 d")

**ПОТПРЕТСЕДАТЕЛ НА ИЗВРШНИОТ СОВЕТ НА СФРЈ И СОЈУЗНИОТ
СЕКРЕТАР ЗА**

**НАДВОРЕШНИ РАБОТИ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКАТА ФЕДЕРАТИВНА
РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА**

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Имам чест да го потврдам приемот на писмото на Вашата Екселенција како гласи:

[Види го писмото 1д]

Ми претставува чест да ве известам дека мојата Влада не е против горенаведеното.

Прифатете, молам, итн.

М. Миниќ

Неговата Екселенција г-дин. Маријано Румор

Министер за надворешни работи на Италијанската Република

Анекс IX

(доставен до ООН, 1987 година, со кратенката "1 e")

**ПОТПРЕТСЕДАТЕЛ НА ИЗВРШНИОТ СОВЕТ НА СФРЈ, И СОЈУЗЕН
СЕКРЕТАР ЗА**

**НАДВОРЕШНИ РАБОТИ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКАТА ФЕДЕРАТИВНА
РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА**

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Во врска со член 4 од Договорот, потпишан на денешен датум, имам чест да Ве информирам дека мојата Влада е подготвена да го додели третманот (надомест односно компензација м.з.) предвиден во тој член на недвижниот имот кој им припаѓа на лицата кои, врз основа на вториот и третиот параграф од член 3 на Договорот, ја напуштаат територијата на Југославија без претходно располагање со нивниот недвижен имот.

Таквите лица ќе можат, по плаќањето на сите долгови и даноци за кои тие се одговорни на територијата од која се иселуваат, да бидат овластени да го понесат со себе нивниот подвижен имот или да го продадат или да трансферираат фондовите кои биле стекнати легално. Транферот на сопственоста нема да биде предмет на било какви извозни или увозни давачки.

Трансферот на сопственоста кон Италија ќе биде направен според условите и во рамките на временските ограничувања кои ќе бидат воспоставени со меѓусебна согласност за време на преговорите предвидени во членот 4 од Договорот. Условите и временските ограничувања за трансферот на средствата/фондовите, вклучително провизиите од продажбата, треба исто така да бидат воспоставени за време на истите преговори.,,

Прифатете, молам, итн.

Милош Миниќ

Неговата Екселенција г-дин. Маријано Румор

Министер за надворешни работи на Република Италија

(доставен до ООН, 1987, со кратенката "2 e")

Министер за надворешни работи на Република Италија

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Имам чест да ве известам дека сум свесен за содржината на вашето писмо како што следува:

[Види го писмото 1e]

Потврдувам дека мојата Влада се согласува со горенаведеното.

Прифатете, молам, итн.

М. Румор

Неговата Екселенција г-дин. Милош Миниќ
Потпретседател на Сојузниот извршен совет
и Сојузен секретар за надворешни работи
Социјалистичка Федеративна Република Југославија

Анекс X

(доставен до ООН, 1987 години, со кратенка "1 ф")

Министер за надворешни работи на Италијанската Република

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Во врска со членот 5 од Договорот потпишан на денешен датум, имам чест да потврдам дека се согласуваме за следното:

За да се обезбеди континуитет на социјалното осигурување и исплатата на пензиите, двете страни, до денот на влегувањето во сила на идниот Договор и предвиденото со членот 5, ќе постапат на следниов начин:

(А) За лицата кои, според член 3, се преселуваат на територијата на другата договорна страна, придонесите кон социјалното осигурување и пензиите и придобивките ќе бидат платени однапред од страна на институцијата на социјалното осигурување на страната на чија територија тие ќе се преселат;

(Б) Во случај на лицата кои се наоѓаат во делот од територијата наведена во член 21 од Мировниот договор со Италија од 10 февруари 1947 година, лоцирана во границите на Социјалистичка Федеративна Република Југославија и за кои италијанските институции за социјално осигурување имаат обврска, тие институции ќе им ги трансферираат на југословенските институции за социјална сигурност износите кои одговараат на наведените обврски, при што ќе се подразбира дека југословенските институции за социјално осигурување ќе им ги исплатува тие суми на корисниците;

(Ц) Во случај на лицата кои се наоѓаат во тој дел од територијата наведена во член 21 од Мировниот договор со Италија од 10 февруари 1947 година, лоциран во рамките на границите на Италијанската Република и кон кои југословенските институции за социјална сигурност имаат обврски, тие институции ќе им ги трансферираат на италијанските институции за социјална сигурност износите кои одговараат на

наведените обврски, при што ќе се подразбира дека италијанските институции за социјално осигурување ќе им ги исплатува тие суми на корисниците.

Прифатете, молам, итн.

М. Румор

Неговата Екселенција г-дин. Милош Миниќ

Потпретседател на Сојузниот извршен совет

и Секретар за надворешни работи

Социјалистичка Федеративна Република Југославија

(доставен до ООН, 1987 години, скратено, "2 ф")

**ПОТПРЕТСЕДАТЕЛ НА СОЈУЗНИОТ ИЗВРШЕН СОВЕТ И СОЈУЗЕН
СЕКРЕТАР ЗА**

**НАДВОРЕШНИ РАБОТИ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКА ФЕДЕРАТИВНА
РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА**

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Во врска со член 5 од Договорот потпишан на денешен датум, имам чест да потврдам дека се согласуваме со следното:

[Види го писмото 1ф]

Прифатете, молам, итн.

М. Миниќ

Анекс XI (не фигурира како таков во италијанската верзија на Договорот, не е депониран како таков во ОН)

(доставен до ООН, 1987, со кратенката "1 г")

Неговата Екселенција г-дин Маријано Румор

Министер за надворешни работи на Република Италија

**ПОТПРЕТСЕДАТЕЛ НА СОЈУЗНИОТ ИЗВРШЕН СОВЕТ И МИНИСТЕР ЗА
НАДВОРЕШНИ РАБОТИ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКАТА ФЕДЕРАТИВНА
РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА**

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Имам чест да ве известам за следното:

Терминот "малцинство" и "етничка група" кои се појавуваат во текстот на Договорот и неговите анекси ќе бидат преведени на југословенските јазици со терминот "малцинства".

Прифатете, молам, итн.

М. Миниќ

Неговата Екселенција г-дин. Маријано Румор

Министер за надворешни работи на Република Италија

(доставен до ООН, 1987, со кратенката "2 г")

Министер за надворешни работи на Италијанската Република

Осимо, Анкона, 10 ноември 1975 година

Почитувани,

Имам чест да ве известам за следното:

Терминот "малцинство" и "етничка група", кои се појавуваат во текстот на Договорот и анексите, ќе бидат преведени на италијански со терминот "етничка група".

Прифатете, молам, итн.

М. Гласини

Неговата Екселенција г-дин. Милош Миниќ

Потпретседател на Сојузниот извршен совет

и Секретар за надворешни работи

Социјалистичка Федеративна Република Југославија

ЗАВРШЕН АКТ

По преговорите меѓу делегациите на Република Италија и Социјалистичка Федерална Република

За Југославија, пратениците на двете влади денес потпишуваат во Осимо (Анкона):

1. Договор меѓу двете земји со десет анекси;
2. Договор за унапредување на економската соработка меѓу двете земји со четири анекси.

Договорите ќе бидат ратификувани во согласност со важечките уставни процедури во двете земји, во најкус можен рок. Инструментите за ратификација на двата договора

треба да се разменат истиот ден, и двата договори ќе стапат во сила истовремено со размена на инструментите за ратификација.

Изготвено во Осимо (Анкона), на 10 ноември 1975 година, во два оригинала на француски јазик.

За Владата на Република Италија: М. Румор

За Владата на Социјалистичка Федеративна Република Југославија: М. Миниќ

11.2 Прилог 2

ОДЛУКА

Апликација бр. 15568/03

од Габриела Леоне

против Словенија

Европскиот суд за човекови права (Трет оддел), заседавајќи на 23 јуни 2009 година како совет составен од:

Josep Casadevall, претседател,

Елизабет Фура-Сандстром,

Боштјан М. Зупанчич,

Алвина Ѓулумјан,

Инета Зимеле,

Луис Лопез Гуера,

Ен Пауер, судии,

и Сантијаго Кесада, секретар на Одделот,

Имајќи ја предвид горенаведената жалба поднесена на 30 април 2003 година,

Имајќи го предвид предлогот на Владата за пријателско помирување предложено до апликантот,

Имајќи го во предвид одговорот на апликантот на поднесоците од Владата,

Расправајќи, одлучува на следниов начин:

ФАКТИ

1. Жалителот, г-ѓа Габриела Леоне, е италијански државјанин кој живее во Трст. Таа беше застапувана пред Судот од страна на г-дин Ервин Докиќ, адвокат кој практикува во Пиран. Словенечката Влада ("Владата") беше застапувана од нивниот агент, г-дин Луцијан Бембич, државен обвинител.

A. Околностите на случајот

2. Фактите на случајот, како што се поднесени од странките, може да се сумираат на следниов начин.

3. Дедото на жалителот, г-дин J. C, била југословенски државјанин, кој бил сопственик на неколку парцели земјиште на територијата на Слободната територија во Трст (Svobodno trzasko ozemlje). Во 1954 година, дел од територијата на која г-дин J.C. имал имот станува дел од Федеративна Народна Република Југославија. Во 1970 г. г-динот J.S. умрел и имотот бил наследен од неговата сопруга и двете деца, од кое едното била мајката на апликантот и нејзиниот законски претходник. Сите наследници на г-дин J.C. имале италијанско државјанство. Во 1972 година биле донесени измените и дополнувањата на Административниот акт за спроведување на законите и другите сојузни акти на територијата која доаѓа под управа на Југославија (Uredba o izvajanju zakonov in drugih zveznih pravnih predpisov na ozemlju na katerega se je razširila civilna uprava FLRJ, Службен лист на ФНРЈ бр 56/54, Службен лист на СФРЈ бр 51/72). Според измените, сопственоста на сите странски државјани била национализирана, по што следува донесување на поединечни административни одлуки за секој имот. Што се однесува до имотот на г-дин J.C., поединечната административна одлука за национализација на овој дел од неговиот имот е донесена во 1973 година. Сепак, на сите наследници на г-дин J.C. им било дозволено да го поседуваат (да имаат владение) национализираниот имот.

Во точно неутврдено време, во 1991 година, апликантот, заедно со уште две лица, поведуваат граѓански постапки пред локалниот суд во Пиран (Okrajno sodisce v Piranu) против општината Пиран, во кои тврдат дека национализацијата на имотот што некогаш му припаѓал на г-динот J.C. била нелегална и дека тие биле легитимни наследници и сопственици на предметниот имот. Општина Пиран поднела

противтужба, тврдејќи дека владението врз сопственоста треба да биде пренесено на Општината.

5. На 15 март 2000 година, локалниот суд во Пиран им го доделил на барателите поголемиот дел од предметниот имот. Судот утврдил дека национализацијата на имотот врз основа на амандманите на Административниот акт за Слободната територија на Трст се базирала на законските акти и мерките за национализација кои биле веќе усвоени во 1946 година и кои веќе предвидувале национализација на сопственоста на странците, и чија примена била проширена во 1972 година и на територијата на поранешната Слободна територија на Трст. Сепак, со оглед на фактот што г-динот J.C. бил до својата смрт југословенски граѓанин, релевантните законски акти донесени во 1946 година не можеле да бидат применети во однос на неговата сопственост, а неговата сопственост и не можела да биде национализирана. Апликантот поднесол жалба на оваа одлука.

6. На 12 септември 2000 година, Вишиот суд во Копер (постапувајќи како второстепен суд) ја укинал пресудата на првостепениот суд. Утврдил дека првостепениот суд немал надлежност да ја ревидира и да не ја земе во предвид/да ја игнорира административната одлука со која оспорената сопственост била национализирана во 1973 година. Исто така, во однос на контра тужбата на општината Пиран, второстепениот суд го вратил предметот на првостепениот суд. Апликантот поднел барање за ревизија поради повреда на материјалното право.

7. На 17 октомври 2001 година, Врховниот суд го отфрлил барањето поднесено од страна на апликантот и двајца други тужители, образложувајќи дека вредноста на оспорената сопственост не ја достигнала минималната вредност на спорот потребна за поднесување на такво барање. Минималната вредност за поднесување на барање за ревизија била зголемена со новиот Закон за граѓанска постапка од 1999 година од 80 000 словенечки толари (околу 600 евра) на 1000000 словенечки толари (околу 7000 евра). Апликантот вложил уставна жалба.

8. На 20 февруари 2003 Уставниот суд ја отфрлил уставната тужба поднесена од апликантот. Утврдил, меѓу другото, дека Врховниот суд коректно ги применил новите

одредби на законот за граѓанска постапка, кој го ограничил правото на поднесување на ревизија поради погрешна примена на материјалното право до Врховниот суд.

9. На 2 октомври 2002 година, локалниот суд во Пиран одлучил/се произнесол и по контратужбата на општината. Тој го земал во предвид исходот од постапката во врска со сопственичките права на имотот и одлуката на Вишиот суд во Копер од 12 септември 2000, исто како и исходот на постапката за поврат, во која наследниците на г-ѓата J.C. не успеале во нивното барање за враќање на национализираната сопственост. Поради тоа, пресудил да биде извршен трансфер на предметниот имот во владение на општината. Апликантот поднел жалба до Вишиот суд во Копер.

10. На 3 февруари 2004 година Вишиот суд во Копер ја уважил првостепената пресуда од 2 октомври 2002 година.

Релевантно домашно право

11. Законот за заштита на правото на судење без одлагање (*Zakon o varstvu pravice za sojenja brez nepotrebneга odlašanja*, Службен весник на Република Словенија бр. 49/2006 - "Законот од 2006 година"), стапил во сила на 1 јануари 2007 година)

12. Делот 25 ги утврдува следниве транзициони правила во врска со апликациите чие разгледување е во тек пред Судот.

Дел 25 – Правична надомест за штета настаната пред имплементацијата на овој акт.

(1) Во случаите каде е утврдено прекршување на правото на судење без одлагање и каде странката поднела барање за справедлив надомест пред меѓународен суд пред датумот на имплементација на овој акт, Канцеларијата на Државниот правобранител ќе и' понуди на странката порамнување во износ на правичната надомест во рок од четири месеци од денот на приемот на предметот на кој се однесувал предметот пред меѓународниот суд за постапката на порамнување. Странката ќе го достави предлогот за порамнување во рок од два месеца од денот на приемот на предлогот од страна на Канцеларијата на Државниот правобранител. Канцеларијата на Државниот правобранител ќе треба да одлучи за предлогот во најкус можен рок, но не подоцна од четири месеци.

(2) Ако предлогот за порамнување на кој се однесува параграфот 1 од овој дел не е прифатен или Канцеларијата на Државниот правобранител не успеат да постигнат

договор во рок од четири месеци од денот од кој странката го поднела својот предлог, странката може да поведе постапка во рок од шест месеци од приемот на одговорот од Канцеларијата на Државниот правобранител со кој предлогот на странката на која се однесува претходниот параграф не е прифатен, или по истекувањето на периодот предвиден во претходниот параграф за Канцеларијата на Државниот правобранител да одлучи да продолжи со порамнувањето.

Без оглед на видот или износот на барањето, одредбите на Законот за граѓанска постапка кои се однесуваат на мали барања/износи ќе бидат применети во постапките пред судот.

13. Релевантните одредби кои се однесуваат на правична сатисфакција обезбедуваат:

Дел 15 – Правична сатисфакција „.....

(2) Правичната сатисфакција ќе биде обезбедена преку:

i. Исплата на парична компензација за штета предизвикана со прекршување на правото на судење без одлагање,

ii. Писмена изјава од Канцеларијата на Државниот правобранител дека правото на странката на судење без одлагање било прекршено,

iii. Објавувањето на пресудата дека правото на странката на судење без одлагање било прекршено.

Дел 16 – Парична компензација

„(1) Парична компензација треба да биде исплатена за нематеријална штета предизвикана од прекршување на правото на судење без непотребно одлагање. Стриктната одговорност за било која штета е на Република Словенија.

(2) Паричната компензација за поединечни конечно завршени случаи треба да биде доделена во износ од 300 до 5000 евра.

Дел 17 – Писмена изјава

(1) „Во зависност од околностите на случајот, Канцеларијата на Државниот правобранител може, преку договор со странката од член 19 од овој акт и земајќи го во предвид критериумот предвиден во членот 18, параграф 1 од овој акт, да даде писмена изјава без парична компензација на странката за нематеријална штета предизвикана преку прекршување на правото на судење без одлагање. Ако правото на судење без одлагање било повредено, на барање од странката, Државниот правобранител може, покрај паричната компензација да даде и писмена изјава.

(2) Писмената изјава треба да вклучи податоци на кои се реферира во членот 5, параграф 2, потпараграф 1, 2, 3 и 4 од овој Акт, индикација дека повредата на правото на судење без одлагање се појавила и должина на постапката.

(3) Писмена изјава треба да биде направена од страна на Државниот правобранител во рамките на склученото порамнување наведено во членот 19 на овој Акт. На барање на странката, писмената изјава ќе биде објавена на веб страницата на Државниот правобранител кој ќе ги покрие трошоците. Писмената изјава ќе биде објавена во траење од два месеца и потоа ќе биде архивирана на веб страницата или избришана во рок од петнаесет дена од приемот на барањето на странката или мнозинството странки во однос на писмената изјава.

ЖАЛБИ

14. Апликантот се жалел според член 6 став 1 од Конвенцијата за прекумерна должина на граѓанска постапка. Таа (странката), исто така, поднела жалба врз основа на член 6 став 1 дека зголемувањето предвидено со Законот за граѓанска постапка, за намалување на вредноста на спорот, го повредило нејзиното право на пристап кон Судот, по основ на повреда на материјалното право, и уште повеќе, дека домашните судови погрешно го интерпретирале и примениле домашното право во однос на национализацијата на сопственоста.

15. Апликантот, исто така, поднел жалба заради повреда на член 13 од Конвенцијата, со образложение дека таа немала право на ефективно домашно правно средство во однос на должината на постапката, исто како и во однос на наводното одземање на нејзиното право да поднесе жалба по основ на повреда на материјалното право пред Врховниот суд.

16. Конечно, апликантот тврди дека погрешната интерпретација и примена на домашното право во однос на национализацијата на сопственоста, имало за последица повреда на нејзиното право на сопственост согласно членот 1 од Првиот Протокол, земен одделно и во врска со член 14 од Конвенцијата.

ЗАКОН/Право

1. Жалба за должината на постапката и недостатокот на ефективно правно средство, во таа смисла, според член 6 и 13 од Конвенцијата.

17. Судот забележува дека, откако Владата била информирана за апликацијата на 20 февруари 2007 година (согласно член 54 став 2 (а) од Правилата на Судот), апликантот го примил предлогот од Канцеларијата на Државниот правобранител за порамнување од 30 мај 2007 година, согласно делот 25 од Актот од 2006 година, утрдувајќи повреда на правото на судење во разумен рок и нудејќи надомест за нематеријална штета. Тој понатаму забележува дека апликантот оттогаш била во позиција или да преговара за порамнување со Канцеларијата на Државниот правобранител или, ако тоа биде неуспешно, да поднесе „барање за правична сатисфакција,, во согласност со релевантните одредби на Актот од 2006 година. Последнава околност, било утврдено од Судот, претставува (еден од) начин(ите) на кршење на правилото за судење во разумен рок согласно членот 6 од Европската конвенција за човекови права, што веќе било разгледувано во случајот ‘Полен против Словенија’ од 2008 година.

18. Судот повторно го цитира членот 37 од Конвенцијата, кој (во релевантниот дел) гласи:

"1. Судот, може, во било кој стадиум од постапката, да одлучи да ја отфрли апликацијата од листата на случаи каде околностите водат кон заклучокот дека (ц) поради било која причина утврдена од Судот, повеќе не е оправдано да се продолжи со разгледувањето на апликацијата.

Меѓутоа, Судот ќе продолжи со разгледувањето на апликацијата ако почитувањето на човековите права е дефинирано во Конвенцијата и протоколите.,,

19. Земајќи го предвид наведеното, Судот смета дека повеќе не е правично да се продолжи со разгледувањето на апликацијата во однос на жалбите за должината на постапката и дека овој дел од апликацијата треба да биде отфрлен од листата на случаи во согласност со членот 37 параграф 1 (ц). При извлекувањето на овој заклучок, Судот ја земал во предвид својата надлежност согласно член 37, параграф 2 од Конвенцијата, повторно да го отвори овој случај и да го врати на својата листа на случаи доколку смета дека околностите би оправдале такво дејствие.

2. Преостанатите основи за жалба:

20. Апликантот понатаму се жалела на повредата на нејзиното право на пристап до Судот, согласно членот 6 параграф 1 од Конвенцијата и членот 13, заради повреда на нејзиното право на ефективно средство во оваа смисла, исто како и наводната повреда на нејзиното право на сопственост согласно член 1 од Првиот Протокол на Конвенцијата, земено одделно и во врска со членот 14 од Конвенцијата.

21. Во светло на сите расположливи материјали, и во обем во кој оспорените прашања се во негова надлежност, Судот сметал дека овој дел од апликацијата не претставува никаква појава на повреда на Конвенцијата. Судот смета дека апликацијата е неприфатлива согласно член 35 параграф 3 и е неоснована и мора да биде отфрлена согласно член 35 параграф 4 од Конвенцијата.

Од овие причини, Судот едногласно одлучил да ја отфрли апликацијата од својата листа на случаи, во согласност со членот 37 параграф 1 (б) од Конвенцијата, како што сметал дека жалбите за должината на постапката во смисла на член 6 и недостатокот на ефективни средства во оваа смисла, според член 13 од Конвенцијата.

Го отфрла преостанатиот дел од апликацијата.

11.3 Прилог 3

Извод од Четвртиот Извештај на ECRI за Грција (Европската комисија против расизам и нетолеранција) на Советот на Европа, објавен на 2 април 2009 година

На 15 септември 2009 година, Европската комисија против расизам и нетолеранција (ECRI) го објавува четвртиот извештај за Грција. Извештајот се однесува на периодот 2 април 2005 - 2 април 2009 година.

Европската комисија против расизам и нетолеранција е независно тело за набљудување на човековите права специјализирано за прашања во врска со кон расизам и нетолеранција, формирано од Советот на Европа.

Комисијата е составена од независни и непристрасни членови, кои се назначени врз основа на нивниот морален авторитет и призната експертиза во справувањето со расизмот, ксенофобијата, антисемитизмот и нетолеранцијата.

Како и во претходниот (третиот) извештај на ECRI за Грција, и четвртиот препорачува грчките власти што побрзо да ја ратификуваат Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, како и ревидираната Европска социјална повелба, Европската конвенција за правниот статус на мигрантите-работници и Европската конвенција за државјанство. Исто така, се препорачува Грција да ја потпише и ратификува Конвенцијата на УНЕСКО против дискриминацијата во образованието и Европската повелба за регионални или малцински јазици.

ECRI забележува дека Грција продолжува да ги дискриминира своите етнички малцинства и строго ги ограничува правата на слобода на здружување и изразување на нејзиното македонско и турско малцинство.

Извештајот на ECRI ги дава следните наоди и препораки во врска со третманот кој Грција го има кон нејзиното македонско и турско малцинство:

Македонци и други малцински групи

111. Во својот трет извештај, ECRI ги охрабри грчките власти да преземат понатамошни чекори кон признавање на слободата на здружување и изразување на припадниците на македонската и турската заедница што живеат во Грција. Го поздравува гестот за помирување направен од грчките власти кон етничките македонски бегалци од Граѓанската војна и силно ги охрабри да продолжат понатаму во оваа насока на недискриминаторски начин. ECRI, исто така, им препорача на грчките власти внимателно да ги испитаат наводите за дискриминација и нетолерантни дела против Македонци, Турци и други и, доколку е соодветно, да преземат мерки за казнување на таквите дела.

112. Останува состојбата со признавањето на правото на слобода на здружување што се однесува на одредени групи што живеат во Грција (Македонци 75 и Турци 76). Во врска со ова, од третиот извештај на ECRI, Европскиот суд за човекови права донесе три пресуди против Грција за кршење на членот 11 од Европската конвенција за човекови права (слобода на собирање и здружување) што се однесува на припадниците на етничката турска заедница. Во врска со етничките Македонци и пресудата на „Сидиропулос и други против Грција“ споменати во третиот извештај, ECRI беше информиран дека прашањето за регистрација на предметната организација (Домот на македонската култура) се очекува пред Врховниот суд, и дека сè уште не е регистрирана. Понатаму, се чини дека ниту етничките турски организации кои беа предмет на горенаведените пресуди не се регистрирани. ECRI во врска со ова сака да им обрне внимание на грчките власти на констатацијата на Европскиот суд за човекови

права дека здруженијата што бараат етнички идентитет се исто така важни за правилното функционирање на демократијата. Смета дека плурализмот е изграден и врз основа на вистинското признавање и почитување на различноста и динамиката на, меѓу другото, културните разлики.

114. Претставниците на граѓанското општество и претставниците на македонската заедница му укажаа на ECRl дека спроведувањето на 80 мерки за помирување преземени за оние кои побегнале од грчката Граѓанска војна, **во врска со враќањето на државјанството и враќањето на конфискуваниот имот продолжува да важи само за етничките Грци**. Претставниците на македонската заедница понатаму ги изразија своите чувства на дискриминација, меѓу другото, во врска со употребата на нивните имиња на нивниот јазик и неуспехот да се изнесат случаите на говор на омраза во медиумите против Македонците, на суд. Претставниците на турската заедница во Западна Тракија, исто така изјавија, дека признавањето на нивниот идентитет е меѓу најважните проблеми со кои се соочуваат, заедно со образованието и правото на верска слобода, за кои се дискутира во други делови на овој извештај.

115. ECRl силно препорачува грчките власти да преземат мерки за признавање на правата на припадниците на различните групи што живеат во Грција, вклучително и на слобода на здружување, во целосна согласност со релевантните пресуди на Европскиот суд за човекови права.

116. ECRl повторно препорачува грчките власти да преземат чекори да ги применат, на недискриминаторски начин, мерките за помирување, превземени за сите оние кои побегнале од Граѓанската војна.

117. ECRl препорачува грчките власти да ги испитаат наводите за дискриминација на припадниците на македонската и турската заедница и да преземат соодветни мерки за нивно решавање, вклучително и преку обезбедување на имплементација на релевантното законодавство каде што е потребно. ECRl, исто така, силно препорачува грчките власти да преземат чекори за признавање на правото на самоидентификација на овие групи.

118. Во својот трет извештај, ECRI препорача грчките власти да отворат дијалог со претставници на Македонците за да се најде решение за напнатоста помеѓу оваа група и властите, како и меѓу неа и населението воопшто, така што соживотот со меѓусебно почитување може да се постигне во интерес на сите.

119. Претставници на македонската заедница посочија дека нивните обиди да водат дијалог со грчките власти, за прашања како што се јазикот и употребата на македонскиот јазик на телевизија, не биле плодни. ECRI на тој начин се надева дека властите ќе се вклучат во отворен и конструктивен дијалог со претставници на македонската заедница за прашања што ги засегаат членовите на оваа група.

120. ECRI повторно препорачува грчките власти да воспостават дијалог со македонски претставници со цел да се најде решение за прашањата што ги засегаат членовите на оваа група заради заштита на нивните традиции, етничките и културните идентитети и верските убедувања.

113. ECRI забележува дека сè уште треба да се направи напредок во признавањето на правото на членовите на малцинските групи на слобода на здружување и на слобода на изразување.

11.4 Прилог 4

Извод од Алтернативниот Извештај на Грчкиот Хелсиншки комитет, во пресрет на разгледувањето на Комбинираниот 16ти до 19ти периодичен Извештај на Грција по Конвенцијата за елиминација на сите форми на расна дискриминација (10-11 август)²²¹ пред Комитетот за елиминација на сите форми на расна дискриминација при ОН во Женева (за работењето на грчките судови)

„Можеби најголемите пречки за спроведување на општите мерки се појавуваат во оние пресуди кои сметаат дека одбивањето на грчките власти да ги признаат здруженијата на историските славомакедонски и турски муслимански малцинства, со што го прекршуваат членот 11 од Европската конвенција за човекови права (слобода на

²²¹ Алтернативен извештај на Грчкиот хелсиншки комитет, достапно на <https://www.scribd.com/document/18624519/Greek-Helsinki-Monitor-Greece-CERD75>, пристапено на 26.10.2020 година

здружување)...Основа на грчката државна политика е што одбива да го признае постоењето на словенско-македонско малцинство и на турско малцинство во Тракија (на кое се однесува Договорот од Лозана од 1923 година и го нарекува муслиманско малцинство), односно практикува целосно блокирање на секаков вид суштинска примена на случаите од член 11. И покрај постоењето на многубројни законодавни и административни мерки, како и промени во грчките судски интерпретации во врска со верските права на неортодоксните заедници анализирани во претходниот дел, имплементацијата содржана во пресудите на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) се однесуваат на барања покренати од припадници на историските етнички малцинства во Грција. Извршувањето е ограничено исклучиво на ширење информации за судската пракса на Судот, сепак, без значително влијание врз судската пракса. Дисеминација на пресудите на ЕСЧП, утврдување прекршување на Конвенцијата за погрешно судско толкување на националното законодавство со кое се криминализира узурпацијата на функциите на министер од „позната религија“ или се утврдуваат условите под кои судството може да одбие апликација за регистрација на здружение, не доведе до сеопфатно преориентирање на судското расудување во светло на Европската конвенција за човекови права. Навистина, во подоцнежните случаи, работејќи, на пример, со основање на малцински здруженија или верско претставување на муслиманите, домашното судско одлучување не гравитираше во насока на судската пракса на ЕСЧП. Останува оценката за долготрајни и непроменети закони, што доведува до познати тврдења за кршење на Конвенцијата и на крајот повторно вклучување на меѓународната одговорност на грчката држава “.

„И покрај промените во изминатите десет години, грчкото судство беше и во голема мера останува институција со конзервативен став, вклучително и кај прашањата поврзани со доминантната улога на Православната црква на Грција (ОСГ) и заштитнички/одбранбен пристап за прашањата од национален интерес и привилегиите. (...) Конзервативизмот на Ап (Касациониот суд), како и неговиот неуспех да ги брани правата што се основни за либералната демократија во духот на независност од политичките и националните прерогативи, беше уште поизразен во случаите во врска со етничките малцинства. Образложението дадено од Ап за легитимна забрана на Домот на македонската култура (Стеги Македонику Политимуу, здружение основано од словенски говорници на северот на Грција), во случајот Сидиропулос, е јасен

показател за силна политичка зависност и националистички став. Во долгиот текст што е цитиран во пресудата што подоцна ја објави Судот во Стразбур, Касациониот суд на Грција прави широко повикување на учебници за национална историја, класифицирани документи на тајните служби и изјави на екстремни националисти за да ја заснова својата одлука за ограничување на она што е во срцето на политичкиот плурализам, имено право на здружување. Како што соодветно забележува неодамнешниот напис објавен во најголемиот грчки левичарски дневен весник, „таквото долго размислување повеќе личи на напис на политичар од грчка Македонија (во политички бурен период од раните 90-ти), отколку судска одлука. На крајот на 2003 година, локалниот суд во северниот град Лерин повторно ја одби регистрацијата во здружението „Дом на македонската култура“ со образложение дека неговото име создава „конфузија околу нејзините здружени активности“.

Длабоко е вкоренето убедувањето дека грчкото судство мора да го штити јавниот ред и мир и да ги зачува националниот идентитет и територијалниот интегритет на земјата. Ако широката дисеминација на пресудите на Европскиот суд за човекови права и другите сродни активности ја зголемија запознаеноста на судиите со Конвенцијата, тие беа многу помалку ефикасни во оспорувањето на ваквите долгогодишни судски перцепции. И покрај осудата на Грција во случајот Сидиропулос во 1998 година, АП го повтори истото образложение во 2005 година во три слични случаи што беа поднесени од припадниците на малцинството на Тракија. Забрани малцински здруженија да носат карактеризација „Турско“ во нивното име, со образложение дека тие отворено и лажно се обидуваат да утврдат присуство на етничко турско малцинство во Грција, наспроти Договорот од Лозана во 1923 година, со кој се признава муслиманско малцинство. Во еден од овие случаи АП прифаќа забрана на малцинска асоцијација која не го носи називот „Турски“ во својот наслов, но која се сметаше за сомнителна бидејќи не ја носеше ниту карактеризацијата „муслиман“. Во спротивност со било какви уставни или конвенциски гаранции во врска со слободата на собирање и здружување, образложението дадено од АП неселективно ја репродуцира официјалната политика на грчката влада и Министерството за надворешни работи, што доведе до три неодамнешни неповолни пресуди на ЕСЧП. Додека АП ги разгледуваше овие случаи, тој исто така покажа дека е подложен на доминантното јавно мислење и преовладувачките ставови изразени во медиумите. Наводното објавување во печатот дека известувачот на судот ќе ги оправда парничните

страни, предизвика голем протест во печатот со друг голем грчки дневен весник, зборувајќи за „Бомба за малцинството во Тракија“. Во последниот судски извештај, известувачот се разликува од оној за кој првично се тврдеше дека ги оправдува парничните страни, а одлуките што беа донесени ја прифатија забраната на здружението.“

11.5 Прилог 5

Извод од Извештајот на „Human Rights’ Watch“, објавен во 1994 година
(Denying ethnic identity/Macedonians in Greece)

„Хјуман рајтс воч не беше во можност да добие точни бројки за бројот на луѓе од грчко потекло кои го искористија законот од 1982 година, но бројот се проценува во илјадници. Оние што се сметаат за Македонци, иако родени во Грција, или деца на родители родени во Грција, не смеа да се вратат, дури и, во најголем дел, да ги посетат.... До денес, етничките македонски семејства се поделени. Во моментот, таквите лица подготвуваат правен поднесок да им биде вратено грчкото државјанство и да им се врати имотот.²²² Како што беше дискутирано претходно во делот за позадината на овој извештај, илјадници на етничките Македонци - бројот е спорен - побегнаа од Грција по Граѓанската војна (1946-49). Кон крајот на 40-тите и раните 1950-ти, грчката влада им го одзеде грчкото државјанство. Потоа во 1982 година владата донесе донесен Закон за амнестија (Закон бр. 400/76) со кој се дозволува враќање на грчкото државјанство на овие политички бегалци. Сепак, министерскиот декрет, со кој се наредуваат овие активности наведува дека оние што можат слободно да се вратат се „сите Грци по род (потекло), кои за време на Граѓанската војна од 1946-1949 година побегнале во странство како политички бегалци. Фразата „по род“ ја толкува грчката Влада, односно таа се однесува на сите оние кои се идентификуваат првенствено како Грци, а не како Македонци, без оглед на нивното родно место или наследство. Оние кои сметаат дека се Македонци, иако родени во Грција или деца од

²²² Denying ethnic identity: Macedonians in Greece - report, достапно на <https://www.hrw.org/report/1994/04/01/denying-ethnic-identity/macedonians-greece>, пристапено на 12.10.2020 година

родители родени во Грција, не биле во можност да ја искористат можноста да се вратат во Грција **и продолжуваат со ограничувањето на државјанството и, во многу случаи, со имотот.** Меѓу лишените од државјанство имало и семејства - сопруги, деца и други роднини на Македонци кои се бореле со партизаните. Не се воделе индивидуални постапки по овие прашања. Сите беа лишени од државјанство без почитување на меѓународно прифатените права за водење на соодветна постапка: презумпција на невиност, известување за обвиненијата, фер сослушување пред независен и непристрасен суд, без право на одбрана, вклучително и право на соочување со сведоци и предлагање на сведоци, во свое име и правно застапување. Во Додаток Б целосен текст на указот.

На бегалците кои се идентификуваат како „Грци“, сепак, им е дозволено враќање. Хјуман рајтс воч/Хелсинки не успеа да ја утврди точната бројка на „грчки идентификувани“ политички бегалци кои се вратиле според овој закон. Одговарајќи на прашањата од Хјуман рајтс воч/Хелсинки за бројот на луѓе кои го искористија законот, грчкото Министерство за надворешни работи изјави:

„Во периодот помеѓу 1974 и 1981 година (пред донесувањето на Законот) приближно 5,000 лица беа репатрирани, додека во периодот помеѓу 1981 и 1987 година (делумно пред и делумно по донесувањето на законот) процесот беше завршен со враќањето во Грција на уште 17.000 лица, приближно.“

Според Законот бр. 1540/85 од 10 април 1985 година, политичките бегалци можат да побараат враќање на имотот преземен од грчката влада се' додека тие биле „Грци по род.“ Овде повторно грчката Влада ги дискриминира етничките Македонци кои, бидејќи не биле сметани за „Грци по род“, **не биле во можност да си го побараат одзементиот имот.** Активностите на грчката влада при приемот на „Грците по род“ кои војувале против Владата за време на Граѓанската војна, но не и етничките Македонци или нивните потомци, се дискриминирачки. Ова е кршење на меѓународното право за човекови права и договорите кои забрануваат дискриминација врз основа на етничко потекло, на кои Грција е членка, вклучително и Универзалната декларација за човекови права (член 7), Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи (член 14), Париската повелба на КЕБС (делот за човекови права, демократија и владеење на правото), и Виенската декларација на шефовите на држави во 1993 година на Советот на Европа.“

11.6 Прилог 6

КОНЕЧНА СПОГОДБА ЗА РЕШАВАЊЕ НА РАЗЛИКИТЕ ОПИШАНИ ВО РЕЗОЛУЦИИТЕ 817 (1993) И 845 (1993) НА СОВЕТОТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ, ЗА ПРЕСТАНУВАЊЕ НА ВАЖНОСТА НА ПРИВРЕМЕНАТА СПОГОДБА ОД 1995 Г. И ЗА ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО МЕЃУ СТРАНИТЕ²²³

ПРЕАМБУЛА

Првата страна, Грција („Првата страна“) и Втората страна, која беше примена во Обединетите нации согласно резолуцијата 47/225 од 8 април 1993 г. на Генералното собрание на Обединетите нации („Втората страна“), заедно именувани како „Страните“,

- Повикувајќи се на начелата и целите на Повелбата на Обединетите нации, Завршниот документ од Хелсинки од 1975 г., релевантните акти на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и вредностите и начелата на Совет на Европа,
- Водени од духот и начелата на демократијата, почитувањето на човековите права и основни слободи и достоинство,
- Придржувајќи се кон одредбите од Повелбата на Обединетите нации и особено оние коишто се однесуваат на обврската на државите во своите меѓународни односи да се воздржуваат од закана или употреба на сила против територијалниот интегритет или политичката независност на која било држава,
- Нагласувајќи ја нивната целосна заложба за начелата за неповредливост на границите и територијалниот интегритет на државите, содржани во Завршниот документ од Хелсинки од 1975 г.,
- Потврдувајќи ја постоечката граница меѓу нив како трајна меѓународна граница,

²²³ Конечна спогодба за решавање на разликите опишани во резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, за престанување на важноста на Привремената Спогодба од 1995 година и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните, достапно на <https://mfa.gov.mk/mk/document/1708>, пристапено на 27.03.2021 година

- Целосно согласни запотребата од зајакнување на мирот, стабилноста, безбедноста и натамошното унапредување на соработката во Југоисточна Европа,
- Со желба да ја зајакнат атмосферата на доверба и добрососедски односи во Регионот и трајно да ги прекинат сите непријателски ставови, коишто би можеле сè уште да опстојуваат и согласувајќи се за потребата од воздржување од иредентизам и ревизионизам во која било форма,
- Повикувајќи се на нивната обврска, во согласност со Повелбата на Обединетите нации и меѓународното право, под каков било изговор и во која било форма, да не се мешаат во внатрешните работи и надлежноста на другата Страна,
- Подвлекувајќи ја, исто така, важноста на развивањето на пријателски односи меѓу државите и потребата споровите да се решаваат на мирен начин, во согласност со Повелбата на Обединети нации,
- Решавајќи ги разликите во согласност со Резолуцијата 817 (1993) од 7 април 1993 г. и Резолуцијата 845(1993) од 18 јуни 1993 г., на Советот за безбедност, како и член 5 од Привремената спогодба од 13 септември 1995 г. на достоинствен и одржлив начин, имајќи ги предвид важноста на прашањето и чувствителностите на секоја Страна,
- Земајќи ја предвид Резолуцијата на Генералното собрание 47/225 од 8 април 1993 г.,
- Имајќи ја предвид Привремената спогодба, Меморандумот од 13 октомври 1995 г. за практичните мерки поврзани со Привремената спогодба, Меморандумот за заемно воспоставување на канцеларии за врски во Скопје и Атина од 20 октомври 1995 г., како и процесот на Мерките за градење на довербата,
- Подвлекувајќи ја нивната силна желба за заемно пријателство, добрососедство и партнерство за соработка,
- Со заложба да ги зајакнат, прошират и продлабочат своите билатерални односи и да постават цврсти темели за зајакнување и почитување на добрососедските односи и за развивање на нивната севкупна билатерална соработка,
- Стремејќи се да ја зајакнат и прошират својата билатерална соработка и да ја надградат на ниво на стратешко партнерство, во областите на земјоделството, цивилната заштита, одбраната, економијата, енергијата, животната средина, индустријата, инфраструктурата, инвестициите, политичките односи, туризмот,

трговијата, прекуграничната соработка и транспортот, ползувајќи ги притоа придобивките од постоечките Мерки за градење на довербата,

Се договорија за следново:

ДЕЛ 1

РЕШАВАЊЕ НА РАЗЛИКАТА ОКОЛУ ИМЕТО, НЕЗАОКРУЖЕНИТЕ ПРАШАЊА ВО ВРСКА СО ИСТОТО И ЗАЦВРСТУВАЊЕ НА ДОБРОСОСЕДСКИТЕ ОДНОСИ

ЧЛЕН 1

1. Оваа Спогодба е конечна и со нејзиното влегување во сила престанува да важи Привремената спогодба меѓу Страните, потпишана во Њујорк, на 13 септември 1995 г.

2. Страните го прифаќаат како обврзувачки исходот од преговорите, коишто се одвиваа под покровителство на Обединетите нации, а кои Страните беа обврзани да ги водат во согласност со Резолуцијата 817 (1993) и Резолуцијата 945 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, како и во согласност со Привремената спогодба од 1995 г.

3. Согласно тие преговори, заемно е прифатено и договорено следново:

а) Официјалното име на Втората страна ќе биде „Република Северна Македонија“, што ќе претставува уставно име на Втората страна и ќе се употребува *erga omnes*, како што е предвидено во оваа спогодба. Скратеното име на Втората страна ќе биде „Северна Македонија“.

б) Државјанството на Втората страна ќе биде македонско/граѓанин на Република Северна Македонија, како што ќе биде заведено во сите патни документи.

в) Официјалниот јазик на Втората страна ќе биде „македонски јазик“, како што е признаено на Третата конференција на ОН за стандардизација на географските имиња, одржана во Атина во 1977 г. и како што е опишано во член 7, став (3) и став (4) од оваа спогодба.

г) Термините „Македонија“ и „македонски“ го имаат значењето дадено во член 7 од оваа спогодба.

д) Кодот за земјата на регистарските таблички на возилата на Втората страна ќе биде НМ или НМК. За сите други намени, кодот на земјата останува да биде МК и МКД, како што е официјално определено од Меѓународната организација на стандардизација (ИСО).

ѓ) Придавката во однос на државата, нејзините службени органи и други јавни институции ќе биде во согласност со официјалното име на Втората страна или со нејзиното скратено име, односно „на Република Северна Македонија“ или „на Северна Македонија“. Други употреби на придавката, вклучително и употребата на придавката во однос на приватни ентитети и актери, кои не се поврзани со државата и јавните ентитети, кои не се основани со закон и не добиваат финансиска поддршка од државата за активности надвор од државата, можат да бидат во согласност со член 7, став (3) и став (4). Употребата на придавката за активности може да биде во согласност со член 7, став (3) и став (4). Ова не влијае на процесот воспоставен според член 1, став 3 (ж) и на постојните сложени имиња на градовите на датумот на потпишување на оваа спогодба.

е) Втората страна ќе го прифати името „Република Северна Македонија“ како нејзиното официјално име, како и термините наведени во член 1, став (3), спроведувајќи внатрешна постапка која е и обврзувачка и неотповиклива и ќе вклучи усвојување на амандман на Уставот, како што е договорено со оваа спогодба.

ж) Во врска со погоренаведеното име и термини во имиња за комерцијална намена, трговски марки и заштитни знаци, Страните се согласуваат да им дадат поддршка и да ги охрабрат своите деловни заедници да воспостават искрен, структуриран и во добра волја дијалог, во чии рамки ќе бараат и ќе постигнуваат заемно прифатливи решенија за прашањата кои произлегуваат од имињата за комерцијална намена, трговските марки и заштитни знаци и за сите релевантни прашања, на билатерално и на меѓународно ниво. За спроведување на претходно наведените одредби, ќе се формира меѓународна група на експерти, која ќе ја сочинуваат претставници на двете држави, а во контекст на Европската Унија и со соодветен придонес на Обединетите нации и ИСО. Оваа Група на експерти ќе се формира во текот на 2019 г. и ќе ја заврши својата работа во рок од три години. Ниту една одредба од член 1, став 3 (ж) нема да влијае на сегашната комерцијална употреба сè додека не се постигне заемна согласност, како што е предвидено во оваа алинеја.

4. По потпишувањето на оваа спогодба, Страните ќе ги спроведат следниве чекори:

а) Втората страна без одлагање ќе ја поднесе Спогодбата до Собранието за ратификација.

б) По ратификацијата на Спогодбата во Собранието на Втората страна, Втората страна ќе ја извести Првата страна дека Собранието на Втората страна ја ратификувало Спогодбата.

- в) Втората страна, доколку така одлучи, ќе одржи референдум.
- г) Втората страна ќе ја започне постапката за усвојување на амандмани на Уставот, како што е предвидено во оваа спогодба.
- д) Втората страна во целост ќе ги усвои амандманите на Уставот до крајот на 2018 г.
- ѓ) По известувањето од Втората страна за завршување на постапката за усвојување на погоренаведените амандмани на Уставот и за завршувањето на сите внатрешни правни постапки потребни за влегувањето во сила на оваа спогодба, Првата страна веднаш ќе ја ратификува оваа спогодба.
5. По влегувањето во сила на оваа спогодба, Страните ќе го употребуваат името и термините наведени во член 1, став 3 во сите релевантни меѓународни, мултилатерални и регионални организации, институции и форуми, вклучително и на сите состаноци и во вкупната кореспонденција и во сите нивни билатерални односи со сите држави - членки на Обединетите нации.
6. Конкретно, веднаш по влегувањето во сила на оваа спогодба, Втората страна ќе:
- а) Ги извести сите меѓународни, мултилатерални и регионални организации, институции и форуми, чиј член е, за влегувањето во сила на оваа спогодба и потоа ќе побара од сите тие организации, институции и форуми да го прифатат и употребуваат името и термините наведени во член 1, став 3 од оваа спогодба за сите намени и цели. Двете Страни, исто така, ќе и се обраќаат на Втората страна во согласност со член 1, став 3 во вкупната комуникација кон, со и во рамките на таквите организации, институции и форуми.
- б) Ги извести сите држави - членки на Обединети нации за влегувањето во сила на оваа спогодба и ќе побара од истите да го прифатат и да го користат името и термините наведени во член 1, став 3 од оваа спогодба за сите намени и цели, вклучително и во сите свои билатерални односи и комуникација.
7. По влегување во сила на оваа спогодба и во согласност со одредбите од член 1, став (9) и став (10) термините „Македонија“, „Република Македонија“, „ПЈР Македонија“, „ПЈР. Македонија“, во преведена или непреведена форма, како и привремената референца „поранешна југословенска Република Македонија“ и кратенката „пјРМ“ ќе престанат да се употребуваат за обраќање кон Втората страна во каков било официјален контекст.
8. По влегувањето во сила на оваа спогодба, а земајќи го предвид член 1, став (9) и став (10), Страните ќе го користат името и термините од член 1, став 3 за сите намени и

цели *erga omnes*, односно за внатрешна употреба, потоа во сите свои билатерални односи и во сите регионални и меѓународни организации и институции.

9. По влегувањето во сила на оваа спогодба, Втората страна веднаш и во согласност со разумните административни практики ќе ги преземе сите неопходни мерки со цел надлежните органи на земјата од тогаш понатаму внатрешно да го употребуваат името и термините од член 1, став 3 од оваа спогодба во сите нови службени документи, кореспонденција и релевантни материјали.

10. Во однос на важноста на веќе постоечките документи и материјали издадени од властите на Втората страна, Страните се согласни да има два преодни периода, еден „технички“ и еден „политички“:

а) „Техничкиот“ преоден период се однесува на сите официјални документи и материјали на јавната администрација на Втората страна за меѓународна употреба и за документите за внатрешна употреба, но кои може да се користат и надвор од државата. Важноста на ваквите документи и материјали ќе се обновува во согласност со името и термините наведени во член 1, став 3 од оваа спогодба, најдоцна во рок од пет години по влегувањето во сила на оваа спогодба.

б) „Политичкиот“ преоден период ќе се однесува на сите документи и материјали, коишто се исклучиво за внатрешна употреба во Втората страна. Издавањето на ваквите документи и материјали кои се опфатени со оваа категорија во согласност со член 1, став 3 ќе започне при отворањето на секое поглавје на релевантното поле во преговорите со Европската Унија и ќе биде финализирано во рок од пет години оттогаш.

11. Постапките за брзо усвојување на амандманите на Уставот на Втората страна, а со цел целосно спроведување на одредбите од оваа спогодба, ќе започнат по ратификацијата на оваа спогодба од нејзиното Собрание или по референдумот, доколку Втората страна одлучи да одржи референдум.

12. Името и термините наведени во член 1 од оваа спогодба ќе бидат вградени во Уставот на Втората страна. Ваквата промена ќе се изврши наеднаш и севкупно со еден амандман. Според таквиот амандман, името и термините ќе се сменат следствено во сите членови од Уставот. Натаму, Втората страна ќе пристапи кон усвојување на соодветни амандмани на Преамбулата, член 3 и член 49 од Уставот, како дел од постапката за менување на Уставот.

13. Во случај на грешки и пропусти во правилната употреба на името и термините наведени во член 1, став 3 од оваа спогодба во контекст на меѓународни,

мултилатерални и регионални организации, институции, кореспонденција, состаноци и форуми, како и во вкупните билатерални односи на Втората страна со трети држави и ентитети, која било од Страните може да побара веднаш да се изврши корекција и да се одбегнуваат слични грешки во иднина.

ЧЛЕН 2

1. Првата страна се согласува да не приговара на барањата за членство или членството на Втората страна, под името и термините од член 1, став 3 од оваа спогодба во меѓународните, мултилатералните и регионални организации и институции, во кои членува Првата страна.

2. Втората страна ќе бара прием во меѓународните, мултилатералните и регионалните организации и институции под името и термините од член 1, став 3 од оваа спогодба.

3. По влегувањето во сила на оваа спогодба, а во согласност со член 1 од истата, Првата страна ќе ратификува каква било спогодба за пристапување на Втората страна кон меѓународни организации, во кои членува Првата страна.

4. Конкретно, во однос на процесот на интеграција на Втората страна во Европска унија (ЕУ) и Северно-атлантската договорна организација (НАТО), ќе се применува следното:

а) Втората страна ќе бара членства во НАТО и ЕУ под името и термините од член 1 од оваа спогодба. Зачленувањето во НАТО и ЕУ ќе се одвива со истото име и термини.

б) По добивање на известување дека Собранието на Втората страна ја ратификувало оваа спогодба, Првата страна веднаш:

(i) ќе го извести Претседателот на Советот на Европската Унија дека дава поддршка за почеток на преговори за членство на Втората страна во Европската Унија, под името и термините од член 1 од оваа спогодба.

(ii) ќе го извести генералниот секретар на НАТО дека дава поддршка НАТО да ѝ упати покана за пристапување на Втората страна. Таквата поддршка на Првата страна е условена, прво, со исходот на референдумот, доколку Втората страна одлучи да одржи референдум, во согласност со оваа спогодба, и второ, со целосното усвојување на амандмани на Уставот, како што е предвидено во оваа спогодба. По добивањето на известување од Втората страна дека ги завршила сите нејзини внатрешни правни постапки потребни за влегувањето во сила на оваа спогодба, вклучително и по завршувањето на можен референдум на национално ниво со исход кој е конзистентен со оваа спогодба и по завршувањето на постапката за усвојување на амандманите на

Уставот на Втората страна, Првата страна ќе го ратификува Протоколот за пристапување на Втората страна во НАТО. Оваа постапка за ратификација ќе се заврши заедно со постапката за ратификација на оваа спогодба.

ЧЛЕН 3

1. Страните со ова ја потврдуваат нивната постоечка меѓусебна граница како трајна и неповредлива меѓународна граница. Ниту една од Страните нема да има или да поддржува никакви претензии кон кој било дел од територијата на другата Страна, ниту пак претензии за промена на нивната меѓусебна постоечка граница. Покрај тоа, ниту една од Страните нема да поддржува какви било вакви претензии кои може да ги изнесат трети страни.

2. Секоја од Страните се обврзува да го почитува суверенитетот, територијалниот интегритет и политичката независност на другата Страна. Ниту една од Страните нема да поддржува какви било активности на трети страни насочени против суверенитетот, територијалниот интегритет или политичката независност на другата Страна.

3. Двете Страни ќе се воздржуваат, а во согласност со целите и начелата на Повелбата на Обедините нации, од закани или употреба на сила, вклучително и од закани или употреба на сила со намера да се наруши нивната меѓусебна постоечка граница.

4. Двете Страни се обврзуваат дека нема да преземаат, поттикнуваат, поддржуваат и/или толерираат какви било дејности или активности од непријателски карактер насочени против другата Страна. Ниту една од Страните нема да дозволи нејзината територија да биде искористена против другата Страна од трети страни, организации, групи или поединци, коишто изведуваат или се обидуваат да изведат субверзивни, сецесионистички дејствија, или дејствија или активности коишто претставуваат закана на каков било начин за мирот, стабилноста или безбедноста на другата Страна. Секоја од Страните без одлагање ќе ѝ пренесе на другата Страна информации кои истата ги поседува во однос на такви дејности или намери.

ЧЛЕН 4

1. Секоја од Страните со ова се обврзува и свечено изјавува дека ниту една одредба од нејзиниот Устав, како што е во сила или како што ќе биде изменет во иднина, не може и не треба да се толкува на начин, кој преставува или кога било ќе претставува основа за претензија кон која било област која не е во рамките на нејзините постоечки меѓународни граници.

2. Секоја од Страните се обврзува да не дава, ниту да одобрува какви било иредентистички изјави и дека нема да одобрува какви било вакви изјави дадени од оние кои тврдат дека дејствуваат во името или во интерес на една од Страните.

3. Секоја од Страните со ова се обврзува и свечено изјавува дека ниту една одредба од нејзиниот Устав, како што е во сила или како што ќе биде изменет во иднина, не може или не треба да се толкува на начин кој преставува или кога било ќе претставува основа за мешање во внатрешните работи на другата Страна, во каква било форма или заради каква било причина, вклучително и заради заштитата на статусот и првата на кои било лица кои не се нејзини граѓани.

ЧЛЕН 5

1. Во вршењето на своите работи, Страните ќе се раководат од духот и начелата на демократијата, фундаменталните слободи, почитувањето на човековите права и достоинство и владеењето на правото, во согласност со Повелбата на Обединетите нации, Универзалната декларација за човекови права, Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи, Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација, Конвенцијата за правата на детето, Завршниот документ од Хелсинки, Документот од состанокот во Копенхаген на Конференцијата за човековата димензија на Конференцијата за безбедност и соработка во Европа и Париската повелба за нова Европа, и други меѓународни спогодби и инструменти кон кои пристапиле двете Страни.

2. Ниту една одредба од кој било инструмент наведен во ставот 1 погоре нема да се толкува дека ѝ дава право на која било од Страните да презема дејствија спротивни на целите и начелата на Повелбата на Обединетите нации или Завршниот документ од Хелсинки, вклучително и спротивно на начелото на територијален интегритет на државите.

ЧЛЕН 6

1. Со цел јакнење на пријателските билатерални односи, секоја од Страните веднаш ќе преземе делотворни мерки за забрана на какви било непријателски активности, дејствија или пропаганда од страна на државни органи или органи под директна или индиректна контрола на државата и ќе спречи дејствија кои многу веројатно ќе поттикнат шовинизам, непријателство, иредентизам и ревизионизам против другата

Страна. Доколку се јават такви дејствија, двете Страни ќе ги преземат сите потребни мерки.

2. Секоја од Страните веднаш ќе преземе делотворни мерки за да обесхрабри и спречи какви било дејствија од приватни ентитети, дејствија кои многу веројатно ќе поттикнат насилство, омраза или непријателство против другата Страна. Доколку приватен ентитет на територијата на која било од Страните спроведува такви дејствија без знаење на таа Страна, таа Страна, откако ќе дознае за таквите дејствија, веднаш ќе ги преземе неопходните мерки, предвидени со закон.

3. Секоја од Страните ќе спречува и обесхрабрува дејствија, вклучително и дејствија на пропаганда од страна на приватни ентитети, дејствија коишто многу веројатно ќе поттикнат шовинизам, непријателство, иредентизам и ревизионизам против другата Страна.

ЧЛЕН 7

1. Страните прифаќаат дека нивното односно разбирање на термините „Македонија“ и „македонски“ се однесува на различен историски контекст и културно наследство.

2. Во однос на Првата страна, овие термини ја означуваат не само областа и народот во северниот регион на Првата страна, туку и нивните одлики, како и елинската цивилизација, историја, култура и наследството на тој регион од антиката до денешен ден.

3. Во однос на Втората страна, овие термини ја означуваат нејзината територија, јазик, народ и нивните одлики, со нивната сопствена историја, култура, и наследство кои се особено различни од оние кои се наведени во член 7, став (2).

4. Втората страна изјавува дека нејзиниот официјален јазик, македонскиот јазик, спаѓа во групата на јужнословенски јазици. Двете Страни изјавуваат дека официјалниот јазик и останатите одлики на Втората страна не се поврзани со античката елинска цивилизација, историја, култура и наследство од северниот регион на Првата страна.

5. Ниту една одредба од оваа Спогодба нема цел на кој било начин да ја поткопа, измени или да влијае на употребата од страна на граѓаните на двете Страни.

ЧЛЕН 8

1. Доколку која било од двете Страни верува дека еден или повеќе симболи кои преставуваат дел од нејзиното историско или културно наследство ги употребува другата Страна, таа за таквата наводна употреба ќе ѝ укаже на другата Страна, а

другата Страна ќе преземе соодветни корективни дејствија со цел делотворно да се справи со прашањето и да обезбеди почитување на таквото наследство.

2. Во рок од шест месеци од влегувањето во сила на оваа Спогодба, Втората страна ќе го преиспита статусот со спомениците, јавните згради и инфраструктурата на нејзината територија и доколку истите на кој било начин упатуваат на античката елинска историја и цивилизација, што претставува составен дел од историското или културното наследство на Првата страна, ќе преземе соодветни корективни дејствија со цел делотворно да го разгледа прашањето и да обезбеди почитување на таквото наследство.

3. Втората страна нема повторно да го употребува на кој било начин и во каква било форма симболот порано истакнат на нејзиното поранешно државно знаме. Во рок од шест месеци по влегувањето во сила на оваа спогодба, Втората страна ќе пристапи кон отстранување на симболот истакнат на нејзиното поранешно државно знаме од сите јавни места и од јавна употреба на нејзина територија. Археолошките артефакти не спаѓаат во опфатот на оваа одредба.

4. Секоја од Страните ќе се придржува кон препораките на Конференцијата на Обединетите нации за стандардизација на географските имиња во однос на употребата на официјалните географски имиња и топоними на територијата на другата Страна, давајќи притоа приоритет на користењето на ендоними, наместо егзоними.

5. Во рок од еден месец од потпишувањето на оваа спогодба, Страните преку размена на дипломатски ноти, на рамноправна основа, ќе формираат Заеднички интередисциплинарен комитет на експерти за историски, археолошки и образовни прашања, којшто ќе го разгледува објективното научно толкување на историските настани засновано на автентични, засновани на докази и научно издржани историски извори и археолошки наоди. Министерствата за надворешни работи на двете Страни ќе ја надгледуваат работата на Комитетот, а во соработка со други надлежни државни власти. Комитетот ќе разгледа и доколку утврди дека е соодветно, ќе изврши ревизија на кои било учебници и помошни наставни материјали како што се карти, историски атласи, наставни упатства кои се користат во секоја од Страните, во согласност со начелата и целите на УНЕСКО и Советот на Европа. За оваа цел, Комитет ќе дефинира конкретни временски рамки за да се обезбеди дека во секоја од Страните ниту еден учебник или помошен наставен материјал што се користи во годината по потпишувањето на оваа спогодба не содржи какви било иредентистички/ревизионистички упатувања. Комитетот, исто така, ќе ги проучи и

новите изданија на учебниците и помошните наставни материјали, како што е предвидено во овој член. Комитетот редовно ќе се состанува, а најмалку двапати годишно и ќе поднесува годишен извештај за своите активности, како и препораки кои треба да бидат одобрени од Советот за соработка на високо ниво, кој ќе се формира во согласност со член 12.

6. Страните прифаќаат дека наведените заемно прифатени решенија, коишто произлегуваат од преговорите, ќе придонесат кон конечното воспоставување на мирољубиви и добрососедски односи во Регионот, во согласност со Резолуцијата 817 (1993) и Резолуцијата 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации.

ДЕЛ 2

ИНТЕНЗИВИРАЊЕ И ЗБОГАТУВАЊЕ НА СОРАБОТКАТА МЕЃУ ДВЕТЕ СТРАНИ

ЧЛЕН 9

1. Страните се согласуваат дека нивната стратешка соработка ќе ги опфати сите сектори, како што се земјоделство, цивилна заштита, одбрана, економија, енергија, животна средина, индустрија, инфраструктура, инвестиции, политички односи, туризам, трговија, прекугранична соработка и транспорт. Ваквата стратешка соработка ќе се применува не само во секторите опфатени со оваа спогодба, туку исто така и во оние сектори кои во иднина ќе се сметаат за корисни и неопходни за двете земји. Сите овие сектори треба да се вградат во сеопфатен акциски план во текот на развивањето на билатералните односи.

2. Постоечките Мерки за градење на довербата ќе бидат вградени во наведениот акциски план. Акцискиот план има за цел спроведување на одредбите од овој дел од оваа спогодба. Акцискиот план континуирано ќе се збогатува и развива.

ДИПЛОМАТСКИ ОДНОСИ

ЧЛЕН 10

По влегувањето во сила на оваа спогодба:

1. Првата страна веднаш ќе го подигне нивото:

а) на нејзината постоечка Канцеларија за врски во главниот град на Втората страна на ниво на амбасада; и

б) на нејзината постоечка Канцеларија за конзуларни, економски и трговски работи во градот Битола во Втората страна на ниво на генерален конзулат; и

2. Втората страна веднаш ќе го подигне нивото:

а) на нејзината постоечка Канцеларија за врски во главниот град на Првата страна на ниво на амбасада; и

б) на нејзината постоечка Канцеларија за конзуларни, економски и трговски работи во градот Thessaloniki (Солун) на ниво на генерален конзулат.

СОРАБОТКА ВО КОНТЕКСТ НА МЕЃУНАРОДНИ И РЕГИОНАЛНИ ОРГАНИЗАЦИИ И ФОРУМИ

ЧЛЕН 11

Страните тесно ќе соработуваат, билатерално и во рамките на регионалните организации и иницијативи, со цел да обезбедат дека Југоисточна Европа ќе стане регион на мир, раст и просперитет за нејзините народи. Тие ќе ја унапредуваат и ќе соработуваат во дефинирањето на соработката на регионално ниво, а меѓу другото, ќе соработуваат и на заемната поддршка на нивните кандидатури во контекст на меѓународните, мултилатералните и регионалните организации и институции, како што се Обединетите нации, ОБСЕ и Советот на Европа.

ПОЛИТИЧКА И ОПШТЕСТВЕНА СОРАБОТКА

ЧЛЕН 12

1. Страните се согласуваат да ги зајакнат и натаму да ги развиваат своите билатерални политички односи, преку редовни посети, состаноци и консултации на високо политичко и дипломатско ниво.

2. Страните ќе формираат Совет за соработка на високо ниво (ССВН), кој ќе го сочинуваат претставници на нивните влади, заеднички предводен од нивните премиери.

3. ССВН ќе се состанува најмалку еднаш годишно и ќе биде надлежно тело за правилно и делотворно спроведување на оваа спогодба и акцискиот план кој ќе произлезе од истата. ССВН ќе донесува одлуки и ќе промовира активности и мерки за подобрување и надградување на билатералната соработка меѓу двете Страни и ќе разгледува какви било прашања кои може да произлезат во текот на спроведувањето на

оваа спогодба и акцискиот план што ќе произлезе од истата, а со цел решавање на таквите прашања.

4. Страните се убедени дека развојот и јакнењето на непосредните контакти меѓу луѓето се од суштинско значење за развој на пријателството, соработката и добрососедството меѓу Страните и нивните народи. Тие ќе ги поддржуваат и поттикнуваат таквите контакти и средби меѓу нивните граѓани на сите соодветни нивоа.

5. Страните ќе дадат поддршка и ќе ги поттикнат контактите меѓу нивните граѓански општества, како и меѓу нивните институции и локални власти, вклучително и активностите за соработка меѓу младите и студентите, како и нивна размена, а со цел постигнување на подобро разбирање и соработкамеѓу нивните народи.

ЕКОНОМСКА СОРАБОТКА

ЧЛЕН 13

Земајќи го предвид фактот дека Втората страна е држава без излез на море, Страните ќе се раководат од релевантните одредби на Конвенцијата на Обединетите нации за правото на морето, колку што истата е применлива во практика и при склучување спогодби наведени во член 18 од оваа спогодба.

ЧЛЕН 14

1. Страните натаму ќе ја развиваат нивната економска соработка во сите области. Особен фокус ќе се стави на јакнење, зацврстување и продлабочување на нивната билатерална соработка во областа на земјоделството, енергијата, животната средина, индустријата, инфраструктурата, инвестициите, туризмот, трговијата и транспортот. За постигнување на овие цели, Страните ќе ги исползуваат и искористат постоечките Мерки за градење на довербата, коишто претставуваат заемно корисна платформа за соработка, која ќе се развие во акциски план.

2. Страните ќе поттикнуваат заемни инвестиции и ќе ги преземат сите неопходни мерки за нивна делотворна заштита, вклучително и мерки против прекумерна бирократија и за надминување на институционалните, административните и даночни пречки. Страните особено ќе се фокусираат врз соработката меѓу компаниите, деловните субјекти и индустриите на секоја од Страните.

3. Страните ќе се воздржат од наметнување на каква било пречка за движењето на луѓе и стоки меѓу нивните територии и преку територијата на која било од двете Страни на територијата на другата Страна. Страните ќе соработуваат за да го олеснат таквото движење во склад со меѓународното право.

4. Страните ќе ја развиваат и поттикнуваат нивната соработка во енергетскиот сектор, имено преку изградба, одржување и искористување на интерконективни гасоводи и нафтоводи (постоечките, оние коишто се во изградба и проектираните), а ќе соработуваат и во однос на изворите на обновлива енергија, вклучително и на соларни, на ветер и хидроелектрични капацитети. Можните нерешени прашања брзо ќе се разгледаат и ќе се постигне заемно прифатливо решение, при што особено ќе се земе предвид Европската политика за енергија и европското законодавство во оваа област. Првата страна ќе ѝ помогне на Втората страна преку соодветно пренесување на знаења и експертиза.

5. Страните ќе промовираат, прошируваат и подобруваат кооперативна синергија во областите на инфраструктурата и транспортот, а на реципрочна основа и во областите на патниот, железничкиот, поморскиот и воздушниот транспорт и комуникациски врски, користејќи ги најдобрите достапни технологии и практики. Тие, исто така, ќе го овозможат транзитот меѓу нив на стоки, товар и стоки преку инфраструктурата, вклучително и преку пристаништа и аеродроми, на територијата на секоја од Страните. Страните ќе се придржуваат кон меѓународните правила и регулативи во однос на транзитот, телекомуникациите, знаците и кодовите. Првата страна ќе го направи тоа до онаа мерка и на начин што ќе биде во согласност со нејзините обврски кои произлегуваат од нејзиното членство во Европската Унија и други меѓународни инструменти. Втората страна ќе го стори тоа до онаа мерка и на начин што ќе биде во согласност со нејзините обврски кои произлегуваат од нејзиното членството во меѓународни, мултилатерални или регионални институции или организации каде истата членува во времето на влегување во сила на оваа спогодба, како и обврските кои ќе произлезат од нејзиното членство во Европската Унија, откако ќе се предложи нејзиното пристапување кон истата.

6. Страните ќе настојуваат да ги подберат и модернизираат постоечките гранични премини, како што тоа го бара протокот на сообраќај, а исто така ќе градат и нови гранични премини, со цел да се поттикне туристичката и трговска размена меѓу нив.

7. Страните ќе преземаат мерки за да обезбедат заштита на животната средина и зачувување на природната средина во прекуграничните води и нивното опкружување и

ќе соработуваат во настојувањата за намалување и отстранување на сите форми на загадување. Страните ќе настојуваат да развиваат и усогласат стратегии и програми за регионална и меѓународна соработка за заштита на животната средина.

8. Страните ќе дадат поддршка за проширување на туристичката размена и за развојот на нивната соработка на полињата на алтернативниот туризам, вклучително и културниот, верскиот, образовниот, медицинскиот и спортскиот туризам и ќе соработуваат за подобрување и унапредување на деловните и туристички патувања меѓу нив.

9. Страните ќе формираат Заеднички министерски комитет (ЗМК) кој ќе има за цел да ја постигне најдобрата можна соработка во погоре споменатите сектори на економското партнерство, вклучително и преку организирање на заеднички деловни форуми. Комитетот ќе се состанува најмалку еднаш годишно и ќе управува со текот на билатералната економска соработка, со сеопфатната примена на релевантни секторски дејности, спогодби, протоколи и договорни рамки, како и сите идни релевантни спогодби. Страните поттикнуваат што е можно поблиска соработка меѓу нивните стопански комори.

СОРАБОТКА ВО ОБЛАСТИТЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО, НАУКАТА, КУЛТУРАТА, ИСТРАЖУВАЊЕТО, ТЕХНОЛОГИЈАТА, ЗДРАВСТВОТО И СПОРТОТ

ЧЛЕН 15

Во добата на новата индустриска револуција и втората генерација на машините, продлабочувањето на соработката меѓу државите и општествата е неопходно повеќе од кога било, особено во однос на општествените активности, технологијата и културата и во потесна и во поширока смисла. Со цел развој на таквата соработка:

1. Страните ќе ја развиваат и подобруваат нивната научна, технолошка и техничка соработка, како и нивната соработка во областа на образованието. Тие ќе ја интензивираат нивната меѓусебна размена на информации и на научна и техничка документација и ќе настојуваат заемно да го подобрат пристапот кон научните и истражувачки институции, архиви, библиотеки и слични институции. Страните ќе дадат поддршка на иницијативи од научните и образовните институции, како и од поединци кои се насочени кон подобрување на соработката и размената во областите на науката, технологијата и образованието.

2. Страните ќе дадат поддршка и ќе поттикнат настани, како и научни наставни програми во кои ќе учествуваат припадници на нивните научни и академски заедници. Тие, исто така, ќе дадат поддршка и ќе го поттикнуваат организирањето на билатерални и меѓународни конференции во овие области.

3. Страните придаваат големо значење на развојот на истражувањето, како и примената и искористувањето на новите технологии, вклучително и на дигиталната технологија и нанотехнологијата, на начин со кој се зачувува животната средина и се надградуваат вештините, капацитетите и вкупната добросостојба на нивните граѓани. За оваа цел, Страните ќе ја развиваат соработката меѓу нивните истражувачки центри, истражувачи и системите на академските институции.

4. Страните особено ќе се фокусираат на развојот на културните односи меѓу двете држави, нивните општества и општествени групи, при тоа особено земајќи ги предвид уметноста, танцот, кинематографијата, музиката и театарот. Во овој контекст, особена важност се придава на спорот. Ќе се унапредува билатералната соработка во областа на здравството, вклучително и здравствената заштита.

ПОЛИЦИСКА И СОРАБОТКА ВО ОБЛАСТА НА ЦИВИЛНАТА ЗАШТИТА

ЧЛЕН 16

1. Страните тесно ќе соработуваат во борбата против организираниот и прекуграничниот криминал, тероризмот, стопанскиот криминал, особено против криминалот поврзан со нелегалната трговија и/или експлоатација на луѓе, криминалот поврзан со производство, недозволена трговија и/или нелегална трговија на наркотични дроги и психотропни супстанции, нелегалното производство и трговија со оружје, негови резервни делови и компоненти, како и муниција, потоа нелегалниот увоз, извоз и пренос на сопственост на културен имот, како и против дела против цивилното воздухопловство и дела поврзани со фалсификување и/или криумчарење на цигари, алкохол или горива.

2. Страните тесно ќе соработуваат во областа на цивилната заштита, особено фокусирајќи се на спречување и справување со природни и катастрофи предизвикани од човекот и на активности за справување со последиците од катастрофите. Секоја Страна може да ја искористи специјализираната едукација и експертизата на другата Страна и секогаш кога е тоа потребно и можно секоја Страна на другата Страна ќе ѝ

овозвозможи користење на нејзината специјална инфраструктура, особено за противпожарна заштита.

Страните може да ја разгледаат можноста за воспоставување на релевантен механизам за помош во спроведувањето на одредбите од овој член.

ОДБРАНБЕНА СОРАБОТКА

ЧЛЕН 17

Страните ќе ја зајакнат и прошират нивната соработка во областа на одбраната, вклучително и преку чести посети и контакти меѓу политичките и воени лидери на нивните вооружени сили, потоа преку соодветен пренос на знаења и помош за градење на капацитетите, соработката во областите на производство, информирање и заеднички воени вежби. Страните особено ќе се фокусираат врз обуката на персоналот која Страните може меѓусебно да ја обезбедат.

ДОГОВОРНИ ОДНОСИ

ЧЛЕН 18

1. По влегувањето во сила на оваа спогодба, во нивните односи, Страните ќе се раководат од одредбите на следните билатерални спогодби кои биле склучени меѓу поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Првата Страна, на 18 јуни 1959 г.:

- а) Конвенцијата за заемни правни односи,
- б) Спогодба во врска со реципрочното признавање и спроведување на судски одлуки, и
- в) Спогодба за прашања од областа на водостопанството.

2. Страните се согласуваат дека по влегувањето во сила на оваа спогодба, сите меѓународни документи кои се билатерално правно обврзувачки за Страните ќе останат во сила, освен тие чие престанување на важност е конкретно предвидено со оваа спогодба.

3. Страните меѓусебно ќе се консултираат со цел да идентификуваат други спогодби склучени меѓу поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија и првата Страна, коишто тие ќе сметаат дека се соодветни да се применуваат во нивните односи.

4. Страните се обврзуваат да ги истражат сите можности за склучување на дополнителни билатерални спогодби, потребни во областите од заемен интерес.

ДЕЛ 3

РЕШАВАЊЕ НА СПОРОВИ

ЧЛЕН 19

1. Страните сите спорови ќе ги решаваат единствено со мирољубиви средства, во согласност со Повелбата на Обедините нации.

2. Во случај една од Страните да смета дека другата Страна не дејствува во согласност со одредбите од оваа спогодба, таа Страна прво за својата загриженост ќе ја извести другата Страна и ќе се бара решение преку преговори. Доколку Страните не можат прашањето да го решат билатерално, Страните може да се согласат да побараат од генералниот секретар на Обединетите нации да ги употреби неговите добри услуги за решавање на прашањето.

3. Секој спор што ќе се јави меѓу Страните во однос на толкувањето или спроведувањето на оваа спогодба и кој нема да се реши во согласност со постапките наведени во член 19, став (2), може да се поведе пред Меѓународниот суд на правдата. Страните прво треба да настојуваат да постигнат согласност со цел заеднички да поведат таков спор пред наведениот суд. Сепак, доколку не се постигне таква согласност во рок од шест месеци, или за подолг период за кој заедно ќе се согласат двете Страни, тогаш таквиот спор пред истиот суд може да го поведе секоја Страна поединечно.

ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

ЧЛЕН 20

1. Оваа спогодба ќе ја потпишат министрите за надворешни работи на двете Страни.

2. Оваа Спогодба е предмет на ратификација, во согласност со последователната постапка предвидена во член 1, став (4).

3. По завршувањето на неопходните внатрешно-правни постапки потребни за влегување во сила на оваа спогодба, како што е предвидено во член 1, во рок од две недели, Страните за истото писмено меѓусебно ќе се известат. Оваа спогодба ќе влезе во сила на датумот на прием на последното известување од односната Страна.

4. Член 8, став (5) ќе се применува привремено и пред влегувањето во сила на оваа спогодба. Доколку оваа спогодба не влезе во сила, оваа спогодба, во целост и секоја нејзина одредба поединечно, нема да имаат никакво дејство или примена, ниту привремена, ниту каква било друга и истата нема на кој било начин да ја обврзува која било од Страните.

5. Разликата и преостанатите прашања наведени во Резолуцијата 817 (1993) и Резолуцијата 845 (1993) на Советот за безбедност на ОН ќе се сметаат за решени по влегувањето во сила на оваа спогодба.

6. Што е можно поскоро по влегувањето во сила на оваа спогодба, Страните или една од Страните ќе го известат генералниот секретар на Обединетите нации за влегувањето во сила на оваа спогодба, како и за датумот на кој истата влегла во сила, а со цел нејзино спроведување во Обединетите нации.

7. Оваа спогодба не е насочена против која било друга држава, ентитет или лице. Таа не ги загрозува правата и должностите кои произлегуваат од билатералните и мултилатералните спогодби кои се веќе во сила, а кои двете Страни ги склучиле со други држави или меѓународни организации.

8. Првата страна ќе ја применува оваа спогодба во согласност со нејзините обврски кои произлегуваат од нејзиното членство во Европската Унија и нејзиното членство во други меѓународни, мултилатерални или регионални институции или организации, како и во согласност со други меѓународни инструменти. Слично, Втората страна ќе ја применува оваа спогодба во согласност со нејзините обврски кои произлегуваат од нејзиното членство во меѓународни, мултилатерални или регионални институции или организации, вклучително и оние поврзани со Европската Унија, по предлогот за нејзино пристапување во членство.

9. Одредбите од оваа спогодба остануваат во сила за неопределен период и се неотповикливи. Не се дозволени никакви измени на одредбите од член 1, став (3) и став (4) од оваа спогодба.

10. Оваа спогодба ќе биде регистрирана во Секретаријатот на Обединетите нации во согласност со член 102 од Повелбата на Обединетите нации, веднаш штом влезе во сила.

ВО СВЕДОШТВО НА ТОА, Страните преку своите должно овластени претставници, ги потпишаа трите примерока од оваа конечна спогодба, на англиски јазик.

БИБЛИОГРАФИЈА

Аврамов С., Крећа М., (1999) Међународно јавно право, Савремена администрација, Београд

Akehurst M., (1974) Custom as Source of International Law, *47 British Year Book of International Law (BYIL)*

Amerasinghe C.F., (2008) Diplomatic protection, Oxford University Press, XXV, (Oxford monographs in international law)

Andrassy, J. (2017) Hrvatska enciklopedija, Školska knjiga, Zagreb

Апостолски М., и др.(1969) *Историја на македонскиот народ*, Книга трета, Скопје, Институт за национална историја

Balzer F., (1990) *Il Trattato di Osimo*, Rivista dalmatica, LI (3-4), 1990, Atti parlamentari del Senato, II legislatura, 188a seduta, стр.319-321

Barker E.,(1976) „Britanska politika na Balkanu u II svijetskom ratu”, Globus, Zagreb

Beitz C., (1999) Political Theory and International Relations, Princeton, N.J.: Princeton University Press

Bilder R., An Overview of International Dispute Settlement, Emory Journal of International Dispute Resolution, Vol.1, No.1 (Fall 1986), стр.1-32

Bishop W. W. Jr. (1971) International Law: Cases and Materials, 3rd. ed., Boston

Bledsoe R. L., B. A. Boczek (1987) The International Law Dictionary, Oxford

Bohte B., (1987) Diplomatsko in konzularno pravo, Mladinska knjiga, Ljubljana

Bohte B., (1981) Diplomatska in konzularna zaščita v sodobnem mednarodnem pravu in praksi držav), Pravna fakulteta v Ljubljani Bridge R.,

Bullen, R. (2005) "The Great Powers and the European States System 1814-1914", Pearson Langman, London

Brownlie I., (1982) Recognition in Theory and Practice, 53 BYIL

Calvocoressi P., (2003) Svjetska politika nakon 1945. Zagreb, Fakultet političkih nauka

D'Amato A., (1989) The Neo-Positivist Concept of International Law

Dassovich M., (1990) *I molti problemi dell'Italia al confine orientale*, Vol.2, Udine

Dediđer V., (1979) "Dokumenti 1948", Knjiga I, Rad, Beograd

Дедијер В, (1947) „Париска конференција“, Култура, Београд

Devetak, S. (1981) IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK, EVROPSKO MANJŠINSKO PRAVO IN INTEGRACIJA, Maribor

Devetak S. (1995) MIGRANTS AND MINORITIES - ISSUES, PROBLEMS, AND SOLUTIONS Minorities and Autonomy - the Central and Eastern European experience European Centre for Ethnic, Regional, and Sociological Studies of the University of Maribor Society, Culture and Education - Western European Network

Dimitrijević V., - Stojanović R.,(1996) Međunarodni odnosi, Beogradski centar za ljudska prava

Dimitrijević V., Stojanović R., (1998) Međunarodni odnosi: 4 izmenjeno i dopunjeno izdanje, Službeni list SRJ, Beograd

Dimitrijević B., (2014) Bitka za Trst 1945- 1954, Zagreb

Димитријевић, В. (1985) Појам безбедности у међународним односима

- Dimitrijević D., (2015) Osvrt na Konferenciju o bezbednosti i Saradnji u Evropi: 40 godina nakon Helsinkija: Beograd, Institut za medjunarodnu politiku i privredu, Vol. LXVII br.4
- Ђорђевић С., (2007) Увод у међународно право, Службени гласник, Београд
- Ђорђевић С., Митић М. (2000) Дипломатско и конзуларно право, Службени лист, Београд
- Dota F., (2011) „U obrani granice: jugoslavensko-talijanski granicni spor u proljeće 1974 godine’ – Izvorni znanstveni clanak, Historijski Zbornik god. LXIV
- Dunoff J., L., Ratner, S.R., Wippman, D. (2006) International Law, Norms, Actors, Process - A Problem Oriented Approach, Second Edition, Aspen Publishers, Inc. New York City
- Feis H., (1967) *Between War and Peace: The Potsdam Conference*, Princeton, Princeton University Press
- Габер В., (2017) *Од објект до субјект - Македонија во меѓународните односи*, Фондација Фридрих Еберт, Скопје, стр. 179, Воена интервенција на Велика Британија во Грција
- Golubović A., Polić M., (2010) Život i filozofska promišljanja Bože Milanovića u povodu 120. Obljetnice rođenja i 30. Obljetnice smrti, Riječki teološki časopis
- Gulliver P., (1979) *Disputes and Negotiations: A Cross Cultural Perspective*, Special Issue on Dispute Processing and Civil Litigation
- Huth, P. K., Todd, A. (2002) *The Democratic Peace and Territorial Conflict in the Twentieth Century*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Ibler V., (2004) *O Osimskim Sporazumima*, Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, Zagreb

Ibler, V. (1960) *Diplomatska historija 1814-1871*

Ibler V., (1962) *Međunarodno javno pravo*, Zagreb

Ibler V., (1965) *Sloboda mora*, Zagreb

Ibler V., (2008) *Pariški mirovni ugovor s Italijom od 10 Veljače 1947 godine*, str. 47-52, *Adrias*, 15

Johnson D., (1955) *The Effect of Resolutions of the General Assembly of the United Nations*, 32 *BYIL* 1955-6

Josipović, D. (2012) *Hrvatsko - slovenska granica: Pozadina određivanja i mijenjanja granica u Istri s obzirom na suvremene granične probleme*, *Geoadria*, 1 str: 26-43

Kalezić N., (2011) *Имунитет и пракса држава у међународном праву: магистарски рад*, Београд

Катарциев И., Лапе А., (2001) „Италијански дипломатски документи за Македонија 1918-1924“, *Државен архив на Македонија и Матица македонска*, Скопје

Kelsen H., (2011) 1881-1973, *Werke. Bd. 5, Veröffentlichte Schriften 1919-1920 / Hans Kelsen von Matthias Jestaedt in Kooperation mit dem Hans Kelsen-Institut. - Tübingen: Mohr Siebeck*

Киселиновски, С. (1985) „КПГ и македонското прашање 1919-1935“, *Мисла*, Скопје

Knapp W., (1967) *A History of War and Peace, 1939 - 1965*, Oxford University Press

Kofos E., (1964) „Nationalism and Communism in Macedonia“, *Institute for Balkan Studies, Thessaloniki*

Kopelmanas I., (1937) Custom as a Means of the Creation of International Law, 18 BYIL

Kovačević Ž., (2004) Medjunarodno pregovaranje, „Filip Višnjić“ Diplomatska akademija, Beograd

Кривокапић Б., (2016) Истрага као начин мирног решавања међународних спорова,, Међународно окружење, Војно дело, 5/2016, Београд

Lajnert S., (2010) Inspektorat željeznica kod Vojne uprave Jugoslavenske armije (VUJA) u Rijeci i željeznice Slobodnog teritorija Trsta (STT), u: Arhivski vjesnik, 53, str. 209-239

Lesaffer R., (2004) Peace Treaties and International Law in European History. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Литоксоу Д., (1994) „Малцинските прашања и националната свест во Грција“, Аз-Буки, Скопје

Majone G., (1989) Evidence, argument, and persuasion in the policy process. New Haven, CT: Yale, University Press

March J.G., (1994) A primer on decision making: How decisions happen, New York, NY: The Free Press

Marino M., (2010) O vezama Istre i Trsta od 18 stoljeća do danas, Časopis za suvremenu povijest, 3, str. 855.- 861

Mather and Yngvesson., (1980-81) Language Audience and the Transformation of Disputes, 15 Law and Soc'y Rev.775, 776 (1980-81)

Medved, M. (2011) Historiografske podjele oko biskupa Antonija Santina, u: Histria, godišnjak Istarskog povijesnog društva, 1, str. 113 - 135

Merrills J.G., (2005) *International Dispute Settlement*, (4th edition), Cambridge University Press

Mitić M., Milojević M., Djordjević S., (1978) *Međunarodno diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, Savremena administracija

Nader L., and Todd H., (1978) *The disputing process - Law in ten societies*

Nešović S., (1979) „Bledski sporazumi - Tito-Dimitrov 1947“, Globus, Zagreb

Newman F., Weissbrodt D., (2007) *International Human Rights: Law, Policy, and Process*, Second Edition, Anderson Publishing Co., Cincinnati, Ohio

Nick S., (1997) *Diplomacija*, Barbat, Zagreb

Novak B., (1970) *Trieste 1941-1954: The ethnic, political and ideological struggle*, Chicago

Oellers-Frahmand., Zimmermann A., (2001) eds., *Dispute Settlement in Public International Law*, 2nd edition, Springer, Berlin

Ортаковски В., (2016) *Дипломатија, Факултет за безбедност, Скопје*

Ortakovski V., (1997) *The Position of the Minorities in the Balkans (Положбата на малцинствата на Балканот)*, *Balkan Forum, An International Journal of Politics, Economics and Culture*, Skopje, Vol.5, No.1(18), p.109-147

Ортаковски В., (1996) *Одредби за правата на малцинствата содржани во одделни меѓународни документи*, *Годишник на Факултетот за безбедност, Скопје*, 1996-1997, стр.165-183

Ортаковски В., (1997) *Положбата на малцинствата во Албанија и Грција*, *Гласник на Институтот за национална историја*, бр.1-2, Скопје, стр.45-61

Ортаковски В., (1997) Правата на малцинствата во меѓународните документи во Европа и во Република Македонија, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, книга 24 (50), Скопје

Ортаковски В., (1995) Меѓународно јавно право, учебник, заедно со Фрчкоски, Љ. и Тупурковски В., Табернакул, Скопје

Ортаковски В., Манговски, П., Фрчкоски, Љ. (1991) Меѓународно јавно право, учебник, Фитко, Скопје

Ортаковски В., Миленковска, М. (2014) „Меѓународно јавно право“, Факултет за безбедност, Скопје

Petrič E., (1977) Mednarodno-pravno varstvo narodnih manjšin, Sociološka in politološka knjižnica, 7. Maribor: Založba Obzorja. стр. 426

Petrič E., Pavel S., Siškovič., K. (1981) La posizione giuridica internazionale della minoranza slovena in Italia. Gli Sloveni in Italia. Editoriale stampa triestina.

Поповски, Т. (1981) „Македонското национално малцинство во Бугарија, Грција и Албанија“, Македонска книга, Скопје

Radelić Z., (2006) Hrvatska u Jugoslaviji 1945-1991, Zagreb

Рафаилидис В., (1994) „Народите на Балканот“, Издание на Дваесет и првиот, Атина, 1994 (Βασίλης Ραφαηλίδης: „Οιλαοίτων Βαλκανίων“, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα

Рафаилидис В., (1996) „Народите на Европа“, Издание на Дваесет и првиот, Атина, 1996 (Βασίλης Ραφαηλίδης: („Λαοιτις Ευροπης“, Εκδοσεις του Εικοστού Πρωτου, Αθηνα

Reynolds, D. (2007) Six meetings that Shaped the Twentieth Century, Basic Books, New York

Romano (2000) *The Peaceful Settlement of International Environmental Disputes: A Pragmatic Approach*, Kluwer Law International, London

Robb C., (1999) *International Environmental Law Reports*, 3 volumes, Cambridge University Press, Cambridge

Rudolf D., (2013) *Povijesni tijek uspostavljanja državne granice između Republike Hrvatske i Talijanske Republike: Problemi Sjevernog Jadrana*, Novi list, Adamić, Rijeka

Sabau-Pop Ioan., (2013) *Issues on the Ownership Rights of the Former Hungarian Optants in Historical and Legislative Contemporaneusness*, Editura Universităţii Petru Maior Journal: *Studia Universitatis Petru Maior*,: 13/2013, Issue No: 1, стр. 43-54

Sakkas J. (1980) *The Times and the British Intervention in Greece in 1944*, стр. 28

Shany, (2004) *The First MOX Plant Award: The Need to Harmonize Competing Environmental Regimes and Dispute Settlement Procedures*, 17 *Leiden J. Int'l, L.* 815

Stanković O., Orlić M., (1996) *Stvarno pravo*, 9 izdanje, Nomos, Beograd, стр.37

Škorjanec, V. (2004) „*Jugoslavansko-italijanska pogajanja o dokončnosti meje*“ *Currents of History (Tokovi istorije)*

Šušvar, M. (2001) *Svjedok Historije-Vladimir Velebit*, Zagreb, 2001, Razlog D.O.O

Tomaić T., (2011) *Kriza međunarodnih odnosa-studija slučaja: Hrvatska i Slovenija granica u Istri*, u: *Časopis za suvremenu povijest*, 2

Trefouse H. L., (1966) *The Cold War: A Book of Documents*, Carricom Books, New York

Trogrlić, Š. (2012) *Istarsko hrvatsko svećenstvo i diplomatsko-politička borba za sjedinjenje Istre s Hrvatskom (1945-1954)*, *Društvena istraživanja*, 2

- Tuck, R. (1999) *The Rights of War and Peace*, New York: Oxford University Press
- Velebit, V. (1983) *Sjećanja*, Zagreb, Razlog D.O.O
- Velebit, V. (2002) *Tajne i zamke II svjetskog rata*, Prometej, Zagreb
- Vukadinović, R. (2004) *Politika i Diplomacija, Politička kultura*, Zagreb
- Vukadinović, R. (2004) *Medjunarodni politički odnosi, Politička kultura*, Zagreb
- Vukas B., (mladji) (2007) *Osimski sporazumi i hrvatsko-talijanski odnosi- Pravnopovijesni pregled*, Rijeka
- Vukas B., (mladji) (2007) *Tršćanska kriza u prijelomnom vremenu prve polovice 50-ih godina XX stoljeća*, Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilista u Rijeci, 2/2007
- Weissbrodt D., Constance, V. (2007) *International Human Rights Law An Introduction*, PENN, University of Pennsylvania Press, Philadelphia
- Wolfrum Matz.,(2003) *Conflicts in International Environmental Law*, Springer, Berlin
- Woodhouse C. M., (2002) *"The Struggle for Greece, 1941-1949"* C. Hurst & Co. Publishers, London
- Zubović I., (2015) *Tršćanska kriza 2015*, Filozofski fakultet Sveučilista u Rijeci
- Zupanc I., (2004) *Ezuli ili optanti, Školska knjiga*, Zagreb
- Чепреганов Т., Пановска, Л. (2011) „Граѓанската војна во Грција и британската дипломатска кореспонденција“, Институт за национална историја, Скопје

ИЗВОРИ ОД ЕЛЕКТРОНСКА БАЗА НА ПОДАТОЦИ (Web sites)

<https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-43553575>

<https://www1.umn.edu/humanrts/osce/new/FINALREC.htm>, 01/09/2015. Final Recommendation of the Helsinki Consultations”, Helsinki, 1973

[https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_\(2\)%20Sakkas%20final%20021012.pdf](https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_(2)%20Sakkas%20final%20021012.pdf)

<https://journals.openedition.org/balkanologie/2365>

<https://www.hrw.org/report/1994/04/01/denying-ethnic-identity/macedonians-greece>

<https://www.macedonianhr.org.au/content/amhrc-review> Australian Macedonian Human Rights Committee

<https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/I-Bibliothiki/1503/50>

<https://www.refworld.org/type,CONCOBSERVATIONS,CERD,GRC,4aba17fe2,0.html>

[https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_\(2\)%20Sakkas%20final%20021012.pdf](https://www.imxa.gr/files/bsfiles/46/BalkanStudies_(2)%20Sakkas%20final%20021012.pdf)

<https://www.britannica.com/place/Greece/Civil-War-and-its-legacy>

<https://www.bbc.com/news/stories-47258809> Greece's invisible minority - the Macedonian Slavs

<https://www.dw.com/mk>

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CERD/Pages/CERDIndex.aspx>

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strategic-plan-2016-2020-dg-home_may2016_en.pdf

https://www.coe.int/en/web/cm/about-cm#portlet_56_INSTANCE_M5OgCMtAD8n3

<https://documents-mk.blogspot.com/search/label/SNOF>

https://www.ecfr.eu/publications/summary/the_power_of_perspective_why_eu_membership_still_matters_in_western_balkans

[https://www.ecfr.eu/page/-
/the_power_of_perspective_why_eu_membership_still_matters_in_western_balkans.pdf](https://www.ecfr.eu/page/-/the_power_of_perspective_why_eu_membership_still_matters_in_western_balkans.pdf)

<https://www.ancestry.fr/genealogie-AlsaceLorraine-Optants>

**МЕЃУНАРОДНИ ИЗВЕШТАИ, НОРМАТИВНИ АКТИ, ПРАВНИ ДОКУМЕНТИ И
АРХИВСКИ МАТЕРИЈАЛИ**

<https://rm.coe.int/fourth-report-on-greece/16808b5793>

<https://www.scribd.com/document/18624519/Greek-Helsinki-Monitor-Greece-CERD75>

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Leone%20v.%20Slovenia%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D%7D> Leone v. Slovenia, Application No. 15568/03

<https://www.hrw.org/report/1994/04/01/denying-ethnic-identity/macedonians-greece>

United Nations Official Records of the General Assembly (UNGAOR)

United Nations Official Records of the Security Council (UNSCOR)

United Nations Yearbooks (UNYB)

United Nations Treaties Series (UNTS)

League of Nations Treaties Series (LNTS)

Универзална декларација за човекови права, ОН, 1948 (United Nation's Treaty Series)

Меѓународен пакт за граѓански и политички права (1966), ОН, (UNTS) 1966

Службен лист на ФНРЈ, Меѓународни договори

Службен лист на СФРЈ, Меѓународни договори

„Дипломатски документи за Граѓанската војна во Грција (1947 – 1949)“, Книга 2 (избор, вовед и редакција д-р Новица Велјановски), ДАРМ, Скопје 2016

Ристо Кирјазовски „Народноослободителниот фронт и други организации на Македонците од Егејскиот дел на Македонија“, Скопје, 1985

Rječnik međunarodnog javnog prava (1972)

Publications of “the International Court of Justice” (I.C.J.).

Publications of “the Permanent Court of International Justice” (PCIJ)

Publications of “the International Law Commission” (ILC), including its Year Book (YB. ILC)

Arhiv Saveznog sekretarijata za inostrane poslove SFRJ, Gledišta Vlade SFRJ o pripremama za Konferenciju o evropskoj bezbednosti i saradnji, 1972, Beograd

<https://www.unimc.it/maremap/it/data-jus/files-accordi-bilaterali-conclusi-da-italia/accordi-con-la-rsfy-stati-successori-slovenia-croazia-rfy-montenegro/1975OsimoTreaty.pdf>

<http://www.skgz.org/sl/londonski-memorandum-o-soglasju-v-italijan%C5%A1%C4%8Dini>

<https://www.un.org/en/>

General Assembly Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations, GA Resolution 2625 (XXV), 24 October 1970.

<http://www.adjustice.gr/webcenter>

<http://www.adjustice.gr/webcenter/portal>

<http://www.aleksov.mk/>

Deseti kongres SKJ – Dokumenti, 1974, стр. 280

http://arhiva.mioa.gov.mk/files/pdf/dokumenti/zakoni/komunikacii/Zakon_za_sopstvenost_i_drugi_stvarni_prava_konsolidiran_032018.pdf

<https://www.icj-cij.org/en/pcij>

<https://mfa.gov.mk/mk/document/1708>

Case Leone v. Slovenia (Application no. 15568/03, European Court of Human Rights Decision of 23rd June 2009)

МЕДИУМИ, СПИСАНИЈА, ПУБЛИКАЦИИ, ПЕРИОДИКА И НАУЧНИ ТРУДОВИ

Bilandžić V., (1974) Konferencija o bezbednosti i saradnji u Evropi, Godišnjak Instituta za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu, Beograd

<https://www.primorske.si/2015/11/06/brez-osima-bi-imeli-velike-tezave>

<http://novamakedonija.com.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=7&tabid=2&fCat=0&top=1&EditionID=407&ArticleID=25740>

„Македонците од Грција ќе ги враќаат имотите според италијански рецепт“, автор Александар Божиновски

<https://danas.rs/politika/proces-koji-je-promenio-svet/>

<https://www.primorske.si/2015/11/06/brez-osima-bi-imeli-velike-tezave>

<https://www.pomorskodobro.com/prijedlozi/588-hrvatsko-slovenska-granica-na-rijeci-dragonji.html>

<https://www.mia.mk/Mobile/mk/Home/RenderSingleNews/256?newsID=133171214>

Интервју на проф. Никола Жежов за новинската агенција МИА, 16.05.2016 година, новинар Ирена Радовановиќ

<https://www.utrinski.com.mk/?ItemID=DDEFB9150793414EAAD36D9100D77DC6>

<https://faktor.mk/grchkite-sudovi-k-e-odluchuvaat-za-imoti>

проф. Фросина Ташевска – Ременски, докторска дисертација „Македонското национално малцинство во соседните земји – современи состојби“, Скопје, 2006 година, Институт за социологија, Филозофски факултет, Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ – Скопје, стр. 119-120

Историја на македонскиот народ, (1969) Книга трета, Институт за национална историја, издание на НИП „Нова Македонија“, Скопје

Слика 8 Формалниот чин на потпишувањето на Осимските спогодби²²⁴

²²⁴ <https://www.primorske.si/2015/11/06/brez-osima-bi-imeli-velike-tezave>

